

Σχολή Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο και
Διακυβέρνηση

Κατεύθυνση: «Δίκαιο και Πολιτική για το Περιβάλλον και την Ενέργεια»

**Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης
για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων
του πολέμου Ρωσίας – Ουκρανίας στον τομέα της ενέργειας**

Κιρκμαλής Γεώργιος

Επιβλέπων Καθηγητής: Χαράλαμπος Πλατιάς

Αθήνα, Δεκέμβριος 2023

ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η εργασία αυτή είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιείται πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς τις απαραίτητες αναφορές. Αναλαμβάνονται όλες οι νομικές και διοικητικές συνέπειες στην περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία αποτελεί προϊόν λογοκλοπής.

Copyright © Γεώργιος Ν. Κιρκμαλής, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου.

«Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του
πολέμου Ρωσίας – Ουκρανίας στον τομέα της ενέργειας»

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Abstract	4
Εισαγωγή.....	5
ΜΕΡΟΣ Ι	9
Κεφάλαιο 1 ^ο – Ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ.....	9
1.1 Ιστορική επισκόπηση.....	9
1.2 Υφιστάμενη κατάσταση.....	13
Κεφάλαιο 2 ^ο – Γενική πολιτική και στρατηγικές επιλογές της ΕΕ	16
2.1 Γενικά.....	16
2.2 Ενεργειακή πολιτική	17
2.3 Ο δρόμος προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση	18
Κεφάλαιο 3 ^ο – Σχεδιασμός της ΕΕ για την ενέργεια και το περιβάλλον	20
3.1 Γενικά.....	20
3.2 Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια.....	22
3.3 Ενεργειακή Ένωση.....	26
3.4 Στρατηγικό Θεματολόγιο	31
3.5 Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία	34
ΜΕΡΟΣ ΙΙ	38
Κεφάλαιο 4 ^ο – Αναγκαιότητα νέων στρατηγικών επιλογών και διαμόρφωση νέας πολιτικής - Η ανάδειξη της γεωπολιτικής Ενεργειακής Ασφάλειας.....	38
Κεφάλαιο 5 ^ο – Πολιτική της ΕΕ για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων	42
5.1 Γενικά.....	42
5.2 Αντίδραση ΕΕ στην εισβολή της Ρωσίας	43
5.2.1 Πολιτικές και οικονομικές κυρώσεις κατά της Ρωσίας.....	43
5.2.2 Αντίδραση στον τομέα της ενέργειας.....	49
5.3 REPowerEU	51
5.3.1 Οι στόχοι του REPowerEU.....	53
5.3.2 Χρηματοδότηση του REPowerEU: μεταξύ ευελιξίας και νέων εσόδων.....	54
5.3.3 Η πολιτική του REPowerEU.....	56
5.4 Ανάλυση/αξιολόγηση της αντίδρασης της ΕΕ.....	56
5.4.1 Περιβαλλοντική βιωσιμότητα.....	57
5.4.1.1 Επιτάχυνση της καθαρής ενέργειας στην Ευρώπη	57

5.4.1.2 Πολιτική εξοικονόμησης ενέργειας μέσω της μείωσης της ζήτησης.....	61
5.4.1.3 Σταδιακή κατάργηση των ορυκτών καυσίμων	63
5.4.2 Ενεργειακή ισότητα	66
5.4.2.1 Ευρώπη	66
5.4.2.2 Παγκόσμιος Νότος	68
5.4.3 Κοινωνική δικαιοσύνη	69
Συμπεράσματα	72
Συντομογραφίες/Αρτικόλεξα.....	79
Βιβλιογραφία.....	80
Διαδικτυακές πηγές.....	84

Περίληψη

Σε έναν κόσμο που αλλάζει με ιλιγγιώδη ταχύτητα και οι κρίσεις διαδέχονται η μία την άλλη, η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να αντιμετωπίσει διάφορες εσωτερικές και εξωτερικές προκλήσεις που επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα τη στρατηγική και την πολιτική της, στον δρόμο προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Μία τέτοια κρίση ήταν η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022, η οποία, πέρα από τους πολυάριθμους νεκρούς, προκάλεσε ντόμινο εξελίξεων και είχε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό αντίκτυπο. Ο τομέας όμως, που επηρεάστηκε περισσότερο ήταν, αναμφισβήτητα, αυτός της ενέργειας. Εκτός από τις άμεσες επιπτώσεις στην ενεργειακή αγορά, ασφάλεια και εφοδιασμό της Ευρώπης, η κρίση αυτή ανέδειξε και τα προβλήματα/αδυναμίες της γενικότερης ενεργειακής πολιτικής της Ένωσης, λαμβάνοντας ως δεδομένο τις ιδιαίτερες συνθήκες που δημιουργεί ο στόχος, το όραμα και η δέσμευση της Ένωσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος. Στην παρούσα εργασία περιγράφονται αρχικά οι ενεργειακές ανάγκες της Ευρώπης και η γενικότερη πολιτική της Ένωσης, ενώ στη συνέχεια αναλύονται οι σημαντικότερες πρωτοβουλίες της, μέχρι την έναρξη του πολέμου, που είχαν σαν στόχο την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας και την οικοδόμηση μιας κλιματικά ουδέτερης, πράσινης, δίκαιης και κοινωνικής Ευρώπης. Ακολούθως, περιγράφεται, αναλύεται και αξιολογείται η αντίδραση της Ένωσης στην επιθετικότητα της Ρωσίας και ειδικότερα στον τομέα της ενέργειας, ενώ τίθενται ερωτήματα και εξάγονται συμπεράσματα για τη μελλοντική πολιτική της στον τομέα της ενέργειας, προκειμένου να αναπτυχθεί μία ολοκληρωμένη, συνεκτική και κοινή ενεργειακή πολιτική, στον δρόμο για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Abstract

In a world that is changing at breakneck speed, with one crisis after another, the European Union is facing various internal and external challenges that directly and indirectly affect its strategy and policies on the road to European integration. One such crisis was Russia's invasion in Ukraine on 24th of February 2022, which, in addition to the numerous deaths, caused a domino effect and had an economic, social and political impact. The sector most affected, however, was undoubtedly, energy. In addition to the direct impact on Europe's energy market, security and supply, the crisis also highlighted the problems/weaknesses of the Union's overall energy policy, given the specific circumstances created by the Union's objective, vision and commitment to sustainable development and environmental protection. This paper first describes Europe's energy needs and the Union's overall policy, and then analyses its major initiatives, up to the outbreak of the war, aimed at enhancing energy security and building a climate-neutral, green, fair and social Europe. It then describes, analyses and evaluates the Union's reaction to Russia's aggression, particularly in the energy sector, and poses questions and draws conclusions for its future energy policy, in order to develop an integrated, coherent and common energy policy on the road to European integration.

Εισαγωγή

Σε έναν κόσμο που αλλάζει με ιλιγγιώδη ταχύτητα και οι κρίσεις διαδέχονται η μία την άλλη, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) καλείται να συνεχίσει την πορεία που ξεκίνησε ως Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα το 1951, μέχρι την αποκαλούμενη Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Όλα αυτά τα χρόνια, η ΕΕ και τα κράτη – μέλη (κ-μ) της, αντιμετωπίζουν διάφορες εσωτερικές και εξωτερικές προκλήσεις, οι οποίες αυξάνουν την πίεση σε όλα τα επίπεδα, σχετικά με το πώς να καταστεί η Ένωση πιο αποτελεσματική και στρατηγική για το μέλλον. Η ανομοιομορφία και ανισότητα μεταξύ των κ-μ της και οι συνεχείς γεωπολιτικές εξελίξεις σε όλο τον πλανήτη και ειδικότερα στις γειτονικές περιοχές της, εγείρουν συνεχώς ερωτήματα σχετικά με το αν πράγματι δύναται να ασκηθεί μία κοινή ευρωπαϊκή πολιτική σε όλους τους τομείς.

Μετά από μία εξωτερική κρίση, όπως ήταν η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2007, η οποία επηρέασε την ΕΕ τα επόμενα χρόνια, ακολούθησε μία σημαντική εσωτερική κρίση, όπως ήταν η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου (ΗΒ) από την Ένωση. Ακολούθησε άλλη μία παγκόσμια κρίση που προκάλεσε η πανδημία του Covid-19, και στη συνέχεια η ΕΕ κλήθηκε να αντιμετωπίσει άλλη μία πολυπαραγοντική κρίση: την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022. Η εξέλιξη αυτή, πέρα από τους πολυάριθμους νεκρούς και τραυματίες, καθώς και την καταστροφή πολλών και σημαντικών υποδομών της Ουκρανίας, είχε επίσης οικονομικό, μεταναστευτικό, κοινωνικό και πολιτικό αντίκτυπο σε όλο τον κόσμο και φυσικά στην ΕΕ. Ο τομέας όμως, που επηρεάστηκε περισσότερο από αυτόν τον πόλεμο, ήταν αυτός της ενέργειας.

Η ενέργεια αποτελεί την προϋπόθεση για τη ζωή των ανθρώπων, τη λειτουργία των κοινωνιών και την οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη. Η σύγχρονη κοινωνία καταναλώνει τεράστιες ποσότητες ενέργειας, πολλές εκ των πηγών της οποίας βαίνουν μειούμενες ή τείνουν να εκλείψουν. Ταυτόχρονα, έχει παρατηρηθεί ότι οι παραδοσιακές μορφές ενέργειας (πετρέλαιο, άνθρακας, φυσικό αέριο) είναι υπαίτιες για την παραγωγή μεγάλων ποσοτήτων των αερίων του θερμοκηπίου, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη ριζική αλλαγή του ενεργειακού προτύπου και την ενεργειακή μετάβαση σε πιο «καθαρές» μορφές ενέργειας, όπως είναι για παράδειγμα οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ).

Η ΕΕ, από την ίδρυση της, είχε την ενέργεια ψηλά στην πολιτική της ατζέντα, χωρίς όμως να υπάρχει ένα σαφές και δεσμευτικό θεσμικό πλαίσιο για κοινή πολιτική σε αυτόν τον τομέα. Αναμφισβήτητα, με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας το 2009, η Ένωση απέκτησε μια πιο σωστά δομημένη ενεργειακή πολιτική, με στόχους που έπρεπε να συνεξετάζονται υπό το πρίσμα της προστασίας του περιβάλλοντος. Η ενωσιακή ενεργειακή πολιτική επηρεάζει καθοριστικά τις εθνικές πολιτικές ενέργειας, καθώς η ενέργεια υπάγεται στις συντρέχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης. Η έκδοση των δεσμών οδηγιών σε συνδυασμό με πληθώρα κανονισμών, ήταν προς τη σωστή κατεύθυνση, ωστόσο φάνηκε πως δεν επαρκούν για την επίτευξη της επιθυμητής ενεργειακής μετάβασης. Η ΕΕ ανέλαβε κάποιες σημαντικές πρωτοβουλίες με στόχο, αφενός την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας και αφετέρου την οικοδόμηση μιας κλιματικά ουδέτερης, πράσινης, δίκαιης και κοινωνικής Ευρώπης. Οι σημαντικότερες δράσεις της ήταν η ψήφιση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Ενεργειακή Ασφάλεια (2014), ο καταρτισμός του πλαισίου της Ενεργειακής Ένωσης (2015), η υιοθέτηση του νέου Στρατηγικού Θεματολογίου της Ένωσης (2019) για την 5ετία 2019 – 2024 και ο τέλος, η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.

Η ενεργειακή πολιτική διαμορφώνεται με βάση την προσπάθεια ικανοποίησης διάφορων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών απαιτήσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να συμπυκνωθούν σε τρεις βασικούς πυλώνες: την ενεργειακή ασφάλεια, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και την ενεργειακή ισότητα,¹ με την κοινωνική δικαιοσύνη να αναγνωρίζεται πλέον από πολλούς, ως τέταρτο σημαντικό στοιχείο.² Στην ΕΕ, οι προσπάθειες εξισορρόπησης και ικανοποίησης των στόχων της ενεργειακής της πολιτικής, δύναται να επηρεαστούν σημαντικά από εξωτερικούς παράγοντες, γεγονότα και κρίσεις, ενώ οι επιπτώσεις των στρατηγικών επιλογών της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής επηρεάζουν ολόκληρο τον πλανήτη. Ο πόλεμος Ρωσίας – Ουκρανίας και η αντίδραση της ΕΕ σε αυτήν την εξωτερική κρίση, αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της περίπτωσης και θα γίνει προσπάθεια να αναλυθεί και να αξιολογηθεί, καθώς επίσης και να απαντηθούν κρίσιμα ερωτήματα που αναδύθηκαν στην επιφάνεια μετά από αυτό το γεγονός.

¹ Kuzemko, C., Goldthau, A. & Keating, M., “The global energy challenge: Environment, development and security”, *Bloomsbury Publishing* (2017): 1-3.

² Bridge, G., Barr, S., Bouzarovski, S., Bradshaw, M., Brown, E., Bulkeley, H., & Walker, G., “Energy and society: A critical perspective”, *Routledge* (2018).

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία διατάραξε το παγκόσμιο ενεργειακό σύστημα³ και ενέτεινε τις ανησυχίες της ΕΕ για την ενεργειακή ασφάλεια.⁴ Αυτό συνέβη επειδή η ΕΕ εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές φυσικού αερίου, πετρελαίου και άνθρακα από τη Ρωσία.⁵ Η δυσχέρεια που προκλήθηκε στον ενεργειακό τομέα είχε ως αποτέλεσμα υψηλές τιμές ενέργειας και ελλείψεις εφοδιασμού. Οι συνθήκες αυτές συνιστούσαν απειλή για τη στρατηγική αυτονομία και την οικονομική ανάκαμψη της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής του σχεδίου ανάκαμψης της ΕΕ.

Οι σχέσεις Ρωσίας – Ουκρανίας ήταν τεταμένες από την πρώτη μέρα που η Ουκρανία ανεξαρτητοποιήθηκε επίσημα το 1991. Έκτοτε, έχουν λάβει χώρα πολλά και σημαντικά γεγονότα μέχρι να φτάσουμε στην πρόσφατη εισβολή το 2022, πολλά από τα οποία είχαν είτε άμεση είτε έμμεση εμπλοκή της ΕΕ και επί της ουσίας αφορούσαν στη συνεχή αμφιταλάντευση της Ουκρανίας μεταξύ Δύσης και Μόσχας. Υπήρχαν περιπτώσεις που οι εντάσεις δεν αποτυπώθηκαν στο πεδίο της μάχης, αλλά επηρέασαν τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ευρώπης, όπως για παράδειγμα το 2006 και το 2009, όταν Ρωσία και Ουκρανία διαφώνησαν για την τιμή και τη διαμετακόμιση του ρωσικού φυσικού αερίου, γεγονός που οδήγησε σε προσωρινές διακοπές προμήθειας φυσικού αερίου στις χώρες της Ευρώπης.⁶ Η Πορτοκαλί Επανάσταση με τις πολυπληθείς διαδηλώσεις το 2004, ανέδειξαν νικητή τον φιλοδυτικό Βίκτορ Γιουσένκο και το 2008 το ΝΑΤΟ υπόσχεται μελλοντική είσοδο της χώρας στη Συμμαχία. Ωστόσο, το 2010, ο νέος πρόεδρος Γιανούκοβιτς, κατέληξε σε συμφωνία με τη Ρωσία για την τιμή του ρωσικού φυσικού αερίου με αντάλλαγμα την παράταση της παρουσίας του ρωσικού ναυτικού σε λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας, ενώ το 2013 σταμάτησε τις εμπορικές και ενταξιακές συνομιλίες με την ΕΕ, επιλέγοντας να επαναφέρει τους οικονομικούς δεσμούς με τη Ρωσία. Η πολιτική αυτή οδήγησε σε ένα κύμα διαδηλώσεων και λαϊκών κινητοποιήσεων τον Νοέμβριο

³ International Energy Agency, “Global Energy Crisis. How the energy crisis started, how global energy markets are impacting our daily life and what governments are doing about it”, <https://www.iea.org/topics/global-energy-crisis> (accessed August 21, 2023).

⁴ Commission, “Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU) 2021/241 as regards REPowerEU chapters in recovery and resilience plans and amending Regulation (EU) 2021/1060, Regulation (EU) 2021/2115, Directive 2003/87/EC and Decision (EU) 2015/1814”, 2022/0164 (COD), Explanatory memorandum, 1, Brussels 18.05.2022.

⁵ Rebecca Leber, “Europe can lead the way through an energy crisis without more fossil fuels”, Vox (26 March 2022). <https://www.vox.com/22983893/europe-us-lng-gas-russia-climate> (accessed September 1, 2023).

⁶ Stern, J., Pirani, S. and Yafimava, K., “The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment”, *Oxford Institute for Energy Studies* (2009): 5.

του 2013, με βασικότερο αίτημα την έναρξη διαδικασιών διαπραγμάτευσης ένταξης της χώρας στην ΕΕ, που έμεινε στην ιστορία ως Euromaidan (Ευρωπλατεία). Οι διαδηλώσεις οδήγησαν στην ανατροπή του προέδρου Γιανουκόβιτς, ωστόσο δεν επιτεύχθηκε κάποια ουσιαστική πρόοδος στην ενταξιακή πορεία της χώρας.

Ακολούθησε η Κρίση στην Κριμαία το 2014, κατά τη διάρκεια της οποίας, ο πρόεδρος της Ρωσίας Βλαντιμίρ Πούτιν, εξουσιοδοτήθηκε από το ρωσικό Κοινοβούλιο να χρησιμοποιήσει στρατιωτική βία στην Ουκρανία. Το γεγονός αυτό, τελικά οδήγησε στη προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία, παρά την αντίθεση της ουκρανικής πλευράς. Η διεθνής κοινότητα, συμπεριλαμβανομένης και της ΕΕ, καταδίκασε την πολιτική της Μόσχας. Ειδικότερα η ΕΕ, εφάρμοσε μία σειρά κυρώσεων κατά της Ρωσίας, που επηρέασαν τις διπλωματικές, τις εμπορικές, τις οικονομικές και τις ενεργειακές σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών. Φυσικά, η Ρωσία αντέδρασε σε όλα αυτά, με την εισαγωγή φραγμών στις εισαγωγές κατά κύριο λόγο αγροτικών προϊόντων που προέρχονται από κ-μ της ΕΕ. Μετά από αυτά τα γεγονότα, η Ουκρανία επανήλθε σε φιλοδυτική πορεία, με αποκορύφωμα την ανάδειξη του Βολοντιμίρ Ζελένσκι ως νέου προέδρου της χώρας, ο οποίος ζητά το 2021 από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ Τζο Μπάιντεν, την ένταξη της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ. Μετά από έναν χρόνο με αρκετά γεγονότα έντασης στις σχέσεις των δύο χωρών, οδηγηθήκαμε στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022.

Η έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων, προκάλεσε ντόμινο πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και ενεργειακών εξελίξεων σε ολόκληρο τον πλανήτη και εξέθεσε με οδυνηρό τρόπο την εξάρτηση της ΕΕ από έναν γεωπολιτικό αντίπαλο. Η ενέργεια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με μία μάχη που βρίσκεται σε εξέλιξη: Από τη μία πλευρά, η ΕΕ αποφάσισε να ασκήσει μία σκληρή πολιτική έναντι της Ρωσίας και δεσμεύτηκε να διακόψει σταδιακά τις ρωσικές εισαγωγές ορυκτών καυσίμων. Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία, με τη σειρά της, έχει διακόψει την προμήθεια φυσικού αερίου σε αρκετά κ-μ της ΕΕ και μείωσε σημαντικά τις ροές προς άλλα. Προσπαθούμε να αναλύσουμε την ενεργειακή πολιτική της ΕΕ, τις στρατηγικές επιλογές της και ειδικότερα τον τρόπο με τον οποίον αντέδρασε στο κρίσιμο αυτό χρονικό σταυροδρόμι, όπου παρά τις πολύ σημαντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει, οφείλει να συνεχίσει την πορεία της προς την επίτευξη των στόχων της για βιώσιμη ανάπτυξη, ενεργειακή ισότητα και κοινωνική δικαιοσύνη. Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης αποκαλύπτονται ισχυρές δυνατότητες για την επιτάχυνση της επικράτησης

της καθαρής ενέργειας, επιπλοκές – προκλήσεις για την επιθυμητή σταδιακή κατάργηση των ορυκτών καυσίμων, αρνητικές συνέπειες για την ενεργειακή μετάβαση στον αποκαλούμενο Παγκόσμιο Νότο, σημαντικές επιπτώσεις για την ενεργειακή ισότητα εντός και εκτός της Ευρώπης, και μια σχετική επιστροφή του κράτους ως ενεργειακού παράγοντα. Η ενέργεια πλέον αναδιατυπώνεται ως γεωπολιτική ανησυχία για την παγκόσμια ασφάλεια και σε περιόδους έντονης κρίσης, τείνει να δυσχεραίνει ή/και να υποβαθμίζει άλλους στόχους της ενεργειακής πολιτικής, εγείροντας μια σειρά από δύσκολα ερωτήματα για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής που επιδιώκουν διαρκείς, βιώσιμες και δίκαιες μεταβάσεις.

ΜΕΡΟΣ Ι

Κεφάλαιο 1^ο – Ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ

1.1 Ιστορική επισκόπηση

Το εμπόριο ενέργειας αποτελεί έναν διαχρονικό πυλώνα των σχέσεων της ΕΕ και της Ρωσίας, η οποία ήταν ο κύριος προμηθευτής φυσικού αερίου, πετρελαίου και στερεών καυσίμων των περισσότερων κρατών μελών της ΕΕ. Επιπλέον, η Ρωσία είναι βασικός εταίρος στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας και σημαντικός προμηθευτής ουρανίου σε αρκετά ευρωπαϊκά κράτη. Η σχέση εξάρτησης και τα πρότυπα εμπορικών συναλλαγών που χρησιμοποιούνται στον τομέα της ενέργειας, προέκυψαν μέσα από μια μακρά ιστορική διαδικασία.

Τα πρώτα βήματα για την εξαγωγή ορυκτών καυσίμων σε μεγάλες ποσότητες, από την τότε Σοβιετική Ένωση προς τις ευρωπαϊκές χώρες, ξεκίνησε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η ανάδυση των ενεργειακών δικτύων μεταξύ Ανατολής και Δύσης τη δεδομένη χρονική περίοδο, έχει χαρακτηριστεί από ορισμένους μελετητές, ως η «κρυφή ολοκλήρωση» της Ευρώπης.⁷ Από τη μία πλευρά είχαμε την απαίτηση της Ευρώπης για έναν αξιόπιστο και ασφαλή ενεργειακό εφοδιασμό και από την άλλη είχαμε τη βούληση της Σοβιετικής Ένωσης να εκμεταλλευτεί τα τεράστια αποθέματα και πόρους ορυκτών καυσίμων που υπήρχαν στα εδάφη της.

Οι πρώτες μεγάλες εξαγωγές σοβιετικού πετρελαίου και φυσικού αερίου προς την Ευρώπη ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1960. Ο πρώτος αγωγός που κατασκευάστηκε και ξεκίνησε να εξάγει πετρέλαιο από τη Σοβιετική Ένωση προς ευρωπαϊκές χώρες, ήταν

⁷ Högselius, P., “Red gas: Russia and the origins of European energy dependence”, *Springer*, (2012).

ο Druzhba το 1964, ο οποίος μετέφερε τον σοβιετικό «μαύρο χρυσό» σε κ-μ του Συμβουλίου Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας, όπως η Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία, Γερμανία και Πολωνία.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, αμβλύνθηκε προσωρινά η ένταση μεταξύ των δύο πόλων που είχαν δημιουργηθεί και αρκετές χώρες της δυτικής Ευρώπης ξεκίνησαν να αναπτύσσουν περαιτέρω οικονομικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση. Πολύ σημαντικό ρόλο σε αυτήν την εξέλιξη έπαιξε και η ανακάλυψη του μεγαλύτερου κοιτάσματος φυσικού αερίου στον κόσμο, στην περιοχή Ουρενγκόι στη βόρεια Ρωσία, το 1966, με εκτιμώμενους πόρους που προσέγγιζαν τα δέκα τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα. Μέχρι τότε, η ευρωπαϊκή βιομηχανία εξαρτιόταν από τις εισαγωγές ενέργειας από τη Μέση Ανατολή⁸ και το καινούριο κοίτασμα αποδείχθηκε ιδιαίτερα ελκυστικό και σαφώς πιο φθηνό. Μετά από πολλές διαπραγματεύσεις, υπογράφηκαν οι πρώτες συμφωνίες προμήθειας φυσικού αερίου μεταξύ αρκετών ευρωπαϊκών κρατών και της Σοβιετικής Ένωσης, με αποτέλεσμα να κατασκευαστεί ένα διηπειρωτικό δίκτυο αγωγών.⁹

Πολύ καθοριστικό ρόλο στην αύξηση των οικονομικών κινήτρων για εισαγωγή ενέργειας από τη Σοβιετική Ένωση έπαιξε η πετρελαϊκή κρίση του 1973. Αρκετά κράτη του δυτικού κόσμου, στον πόλεμο του Yom Kippur, επέλεξαν να υποστηρίξουν το Ισραήλ. Το γεγονός αυτό προκάλεσε πολλές αντιδράσεις από τα αραβικά κράτη, εκ των οποίων η σημαντικότερη ήταν η κήρυξη εμπάργκο στις πωλήσεις πετρελαίου σε πολλές δυτικές χώρες, από τον Οργανισμό Αραβικών Πετρελαιοεξαγωγικών Χωρών.

Τα επόμενα χρόνια, ανακαλύφθηκαν νέα κοιτάσματα φυσικού αερίου στη Σοβιετική Ένωση, με αποτέλεσμα η χώρα να αποτελεί τον μεγαλύτερο παραγωγό φυσικού αερίου σε ολόκληρο τον πλανήτη το 1984.¹⁰ Παρά την έντονη ανησυχία και τον προβληματισμό των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ), οι οικονομικές συναλλαγές στον τομέα της ενέργειας μεταξύ της Ευρώπης και της Σοβιετικής Ένωσης, συνεχίστηκαν να αυξάνονται, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την επικρατούσα συγκρουσιακή λογική που είχε ο Ψυχρός Πόλεμος. Ειδικότερα, το 1984, και ενώ η στρατιωτική ένταση μεταξύ ανατολικού και δυτικού πόλου βρισκόταν στην κορύφωση της, τέθηκε σε λειτουργία ο αγωγός Ουρενγκόι – Ουζγκόροντ. Ο

⁸ Belyi, A.V., “Transnational gas markets and Euro-Russian energy relations”, *Springer* (2016): 76-77.

⁹ Högselius, “Red gas: Russia and the origins of European energy dependence”, 6.

¹⁰ Belyi, “Transnational gas markets and Euro-Russian energy relations”, 76.

συγκεκριμένος αγωγός ήταν απαραίτητος για την αύξηση των εξαγωγών του σοβιετικού φυσικού αερίου προς τα κράτη της Ευρώπης. Αξίζει να αναφερθεί ότι από το 1983 μέχρι το 1989, ήτοι σε μία χρονική περίοδο έξι ετών, ο συνολικός όγκος των εξαγωγών του σοβιετικού φυσικού αερίου διπλασιάστηκε, καθώς αυξήθηκε από τα 29 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα σε 60.¹¹

Με την ολοκλήρωση του Ψυχρού Πολέμου, η επέκταση του εμπορίου ενέργειας συνεχίστηκε με ραγδαίο ρυθμό και αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της σχέσης αλληλεξάρτησης της ΕΕ με τη Ρωσία. Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας του εικοστού αιώνα, ακόμη και χώρες που ήταν καχύποπτες σχετικά με τις πραγματικές προθέσεις και τα κίνητρα της Μόσχας, κράτησαν θετική στάση για όλα τα έργα στον τομέα της ενέργειας που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο της συνεργασίας της ΕΕ με τη Ρωσία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η κατασκευή του αγωγού Yamal – Europe το 1993, ο οποίος μετέφερε ρωσικό φυσικό αέριο από τη χερσόνησο Yamal της Σιβηρίας, μέσω της Λευκορωσίας, στην Πολωνία και στη συνέχεια στη Γερμανία. Ο συγκεκριμένος αγωγός, ο οποίος ήταν ιδιοκτησία της ρωσικής κρατικής εταιρείας Gazprom, λειτούργησε για πρώτη φορά το 1997, ενώ η δυναμικότητα του το 2005 προσέγγισε τα 33 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm) ετησίως.¹²

Επιπρόσθετα, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, πολλές εταιρείες ενέργειας από χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ενίσχυσαν τη συνεργασία τους με την Gazprom, με την οποία σχεδίασαν και υλοποίησαν καινούρια έργα στον τομέα της ενέργειας. Πολύ μεγάλης σημασίας ήταν η συμφωνία Τουρκίας – Ρωσίας το 1997, η οποία οδήγησε στην κατασκευή του αγωγού Blue Stream το 2001 - 2002, μέσω μιας κοινοπραξίας της εταιρείας Gazprom και της ιταλικής εταιρείας ENI. Ο συγκεκριμένος αγωγός μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία στην Τουρκία, μέσω της Μαύρης Θάλασσας, με το συνολικό μήκος του υποθαλάσσιου τμήματος να φτάνει τα 1.213 χλμ και τη χωρητικότητα του να αντιστοιχεί σε 565 bcm ετησίως.¹³

Από τα σημαντικότερα έργα όμως που κατασκευάστηκαν για τη μεταφορά φυσικού αερίου από τη Ρωσία στην Ευρώπη, ήταν αναμφισβήτητα ο αγωγός Nord Stream, ο οποίος ξεκινούσε από το Vyborg της Ρωσίας και μέσω της Βαλτικής

¹¹ Ibid., 77.

¹² Gorska, J.A., “Dealing with a Juggernaut: Analyzing Poland's Policy Toward Russia, 1989-2009”, *Lexington Books* (2010): 107-114.

¹³ Pirog, R., “Russian Oil and Gas Challenges”, *Congressional Research Service*, (2007): 15.

Θάλασσας, παρακάμπτοντας χώρες διαμετακόμισης, κατέληγε στο Greifswald της Γερμανίας. Το 2005 υπογράφηκε η συμφωνία μεταξύ της Gazprom και των γερμανικών εταιρειών BASF και E.ON, ενώ στη συνέχεια προστέθηκαν η γαλλική ENGIE και η ολλανδική N.V. Nederlandse Gasunie. Στην ουσία πρόκειται για δύο παράλληλους αγωγούς, με το μήκος των αγωγών να φτάνει τα 1.224 χλμ, γεγονός που καθιστούσε τον Nord Stream ως τον μεγαλύτερο υποθαλάσσιο αγωγό, ενώ η δυνατότητα μεταφοράς έφτασε τα 55 bcm ετησίως.¹⁴

Οι πολιτικές εξελίξεις και οι εντάσεις που παρατηρήθηκαν στην γεωπολιτική σκακιέρα της περιοχής, είχαν άμεσες συνέπειες στο εμπόριο ενέργειας μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας. Οι γεωπολιτικές τριβές στην ευρύτερη περιοχή ξεκίνησαν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και τη δημιουργία 15 νέων κρατών το 1991. Έκτοτε, η Ρωσία, που αποτελεί ουσιαστικά τον διάδοχο της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ), έχει αναλάβει ηγετικό ρόλο στην περιοχή και έχει ολοένα και πιο διεκδικητική εξωτερική πολιτική. Η προοπτική διεύρυνσης του NATO με την πιθανή προσχώρηση κρατών της πρώην ΕΣΣΔ, αποτελούσε διαρκώς ένα αγκάθι στις σχέσεις μεταξύ Μόσχας και Δύσης. Υπήρχαν περιπτώσεις που οι εντάσεις δεν αποτυπώθηκαν στο πεδίο της μάχης, αλλά επηρέασαν τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ευρώπης, όπως για παράδειγμα το 2006 και το 2009, όταν Ρωσία και Ουκρανία διαφώνησαν για την τιμή και τη διαμετακόμιση του ρωσικού φυσικού αερίου, γεγονός που οδήγησε σε προσωρινές διακοπές προμήθειας φυσικού αερίου στις χώρες της Ευρώπης.¹⁵ Υπήρχαν όμως περιπτώσεις, όπου οι γεωπολιτικές κόντρες οδήγησαν ακόμα και σε πολεμικές επιχειρήσεις, όπως ο πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας το 2008. Τα γεγονότα αυτά αποτελούσαν σαφείς προειδοποιήσεις για τους κινδύνους που υπήρχαν στις ενεργειακές εμπορικές σχέσεις των δύο πλευρών και ξεκάθαρη ένδειξη ότι οι γεωπολιτικές κόντρες επηρεάζουν άμεσα τον τομέα της ενέργειας.

Η άρρηκτη σχέση μεταξύ γεωπολιτικής και ενεργειακού εμπορίου αποτυπώθηκε το 2014, στην κρίση της Κριμαίας, όταν οι εντάσεις στην περιοχή μετατράπηκαν σε ανοιχτή αντιπαράθεση μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας. Η κόντρα αυτή, οδήγησε αρχικά στη στρατιωτική επέμβαση ρωσικών δυνάμεων στην Κριμαία, στη μονομερή απόφαση του κοινοβουλίου της για δημοψήφισμα για αυτονομία, στην απόσχιση

¹⁴ Nord Stream, <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/> (accessed September 11, 2023).

¹⁵ Stern, J., Pirani, S. and Yafimava, K., "The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment", *Oxford Institute for Energy Studies*, (2009): 5.

από την Ουκρανία, και τέλος στην προσάρτηση της από τη Ρωσία. Το γεγονός αυτό, επηρέασε αρνητικά τις σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας και κατ' επέκταση το ενεργειακό εμπόριο μεταξύ των δύο πλευρών. Έτσι, το ενεργειακό εμπόριο με τη Ρωσία, θεωρήθηκε πλέον ως ζήτημα ασφάλειας, από ορισμένες χώρες της ΕΕ, όπως η Λιθουανία και η Πολωνία. Ωστόσο, παρά τις έντονες διαφωνίες μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας σε ζητήματα ασφάλειας, κανονισμών και δικαίου, οι ενεργειακές συναλλαγές μεταξύ των δύο πλευρών, συνεχίστηκαν και σημείωσαν σημαντική ανάπτυξη μετά το 2016, κυρίως στον τομέα του φυσικού αερίου.¹⁶ Ουσιαστικά, παρά την κρίση της Ουκρανίας του 2014, αποδείχθηκε ότι ο τομέας της ενέργειας ήταν ένας από τους λίγους που διατήρησαν τις σχέσεις αλληλεξάρτησης μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας.¹⁷

Τα δεδομένα άλλαξαν άρδην μετά την εισβολή ρωσικών στρατευμάτων στην Ουκρανία το 2022. Ο Πούτιν αναγνώρισε τις περιοχές Donetsk και Luhansk της γειτονικής χώρας ως ανεξάρτητα κράτη και στη συνέχεια απέστειλε στρατιωτικές δυνάμεις με πρόσχημα την προστασία των ρωσόφωνων κατοίκων της ευρύτερης περιοχής. Οι επιχειρήσεις γρήγορα εξαπλώθηκαν σε μεγάλο μέρος της Ουκρανίας και οδήγησαν σε μία γενικευμένη σύγκρουση. Οι περισσότερες χώρες της Δύσης καταδίκασαν τις ενέργειες της Ρωσίας και στάθηκαν στο πλευρό της Ουκρανίας. Η ΕΕ, οι ΗΠΑ και το ΗΒ ξεκίνησαν να στέλνουν οικονομική – στρατιωτική – ανθρωπιστική βοήθεια προς το Κίεβο, ενώ ταυτόχρονα επέβαλλαν κυρώσεις κατά της Μόσχας.

1.2 Υφιστάμενη κατάσταση

Η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές ενέργειας είχε αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια λόγω της χαμηλότερης εγχώριας παραγωγής μη ΑΠΕ (άνθρακας, φυσικό αέριο, πετρέλαιο και πυρηνική ενέργεια), σε συνδυασμό με τη σταθερή ζήτηση ενέργειας. Στο 2020, η ΕΕ εισήγαγε πολύ περισσότερο από το ήμισυ (57,5%) της ενέργειάς της, κυμαινόμενη από 97,6% για τη Μάλτα έως 10,5% για την Εσθονία. Όσον αφορά την πηγή ενέργειας, το 97% του πετρελαίου και των προϊόντων πετρελαίου, το 83,6% του φυσικού αερίου και το 35,8% του στερεών ορυκτών καυσίμων δεν παρήχθησαν από την ΕΕ, αλλά έπρεπε να εισαχθούν.

¹⁶ Henderson, J., “Gazprom in Europe—two ‘Anni Mirabiles’, but can it continue?”, *Oxford Institute for Energy Studies* (2018): 4.

¹⁷ Siddi, M., “The role of power in EU–Russia energy relations: The interplay between markets and geopolitics”, *Europe-Asia Studies* (2018): 19.

Μέχρι τον Φεβρουάριο του 2022, η Ρωσία ήταν ένας από τους κύριους εμπορικούς εταίρους της ΕΕ. Από το 1997, οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις της ΕΕ με τη Ρωσία βασίζονταν σε μια διμερή συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας. Μέρος της εταιρικής αυτής σχέσης σχετιζόταν με το εμπόριο και στόχευε στην προώθηση του διμερούς εμπορίου και των επενδύσεων, καθώς και στην ανάπτυξη αμοιβαία επωφελών οικονομικών σχέσεων. Από το 2012, όταν η Ρωσία προσχώρησε στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, οι εμπορικές σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας πλαισιώθηκαν επίσης και από επιπλέον κανόνες. Από το 2014, η παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και ο αποσταθεροποιητικός της ρόλος στην ανατολική Ουκρανία επηρέασαν σοβαρά τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας. Ως αποτέλεσμα, ορισμένοι από τους μηχανισμούς συνεργασίας, μεταξύ άλλων στον τομέα του εμπορίου, αναστάλθηκαν.

Ωστόσο, η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία συνεχίστηκε και το εμπόριο ενέργειας αποτέλεσε έναν μόνιμο τρόπο δεσμού των δύο πλευρών. Το 2019, τα ποσοστά των εισαγωγών των καυσίμων για την ΕΕ από τη Ρωσία ήταν πολύ υψηλά. Το 27 % των εισαγωγών αργού πετρελαίου, το 41% των εισαγωγών φυσικού αερίου και το 47% των εισαγωγών στερεών καυσίμων (κυρίως άνθρακα), προερχόταν από τη Ρωσία.¹⁸

Το 2020, η ΕΕ ήταν ο πρώτος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας, αντιπροσωπεύοντας το 37,3% του συνολικού εμπορίου αγαθών της χώρας με τον κόσμο. Το 36,5% των εισαγωγών της Ρωσίας προερχόταν από την ΕΕ και το 37,9% των εξαγωγών της κατευθυνόταν προς την ΕΕ.¹⁹

Το 2021, η Ρωσία ήταν ο πέμπτος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της ΕΕ, αντιπροσωπεύοντας το 5,8% του συνολικού εμπορίου αγαθών της ΕΕ με τον κόσμο, ενώ το 28% των εισαγωγών αργού πετρελαίου, το 44% των εισαγωγών φυσικού αερίου και το 52% των εισαγωγών στερεών καυσίμων (κυρίως άνθρακα) της ΕΕ, προερχόταν από τη Ρωσία.²⁰

¹⁸ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy_2021/bloc-2c.html, (accessed September 21, 2023).

¹⁹ European Commission, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/russia_en, (accessed September 21, 2023).

²⁰ Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/energy-2023>, (accessed September 21, 2023).

Ειδικά για το φυσικό αέριο, οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας αυξάνονταν συνεχώς, γεγονός που αποτυπωνόταν και στις κατασκευές δικτύων μεταφοράς και υποδομών γενικότερα. Το φυσικό αέριο θεωρούταν ιδανικό ενδιάμεσο καύσιμο για τη μετάβαση από τις συμβατικές (και ταυτόχρονα «σκληρές») πηγές ενέργειας (πετρέλαιο και στερεά καύσιμα) στις πιο «καθαρές», ενώ η μεταφορά του γίνεται μέσω αγωγών. Οι αγωγοί της σοβιετικής εποχής μέσω της Λευκορωσίας και της Ουκρανίας συμπληρώθηκαν από τον Nord Stream (2011/2012) και τον Turkish Stream (2020). Το μερίδιο της διαμετακόμισης φυσικού αερίου μέσω της Ουκρανίας, το οποίο αντιπροσώπευε πάνω από το 60% των παραδόσεων της Ρωσίας μέσω αγωγών προς την ΕΕ και το ΗΒ το 2009, μειώθηκε σε 25 % το 2021. Ο Nord Stream 1 και ο αδερφός του αγωγός Nord Stream 2, διέρχονται κάτω από τη Βαλτική Θάλασσα προς τη Γερμανία, παρακάμπτοντας την ανατολική Ευρώπη. Ο Nord Stream 2 αν και κατασκευάστηκε πλήρως, δεν πρόλαβε να λειτουργήσει.

Οι τιμές του φυσικού αερίου στην Ευρώπη αυξήθηκαν σημαντικά κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2021, ήδη πολύ πριν από την κρίση στην Ουκρανία και όχι μόνο λόγω της έντονης αύξησης της ζήτησης μετά την πανδημία. Στις 21 Δεκεμβρίου 2021, οι τιμές έφθασαν στο ανώτατο σημείο των 180 ευρώ ανά μεγαβατώρα, έχοντας κυμανθεί κάτω από τα 50 ευρώ ανά μεγαβατώρα καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού. Αυτό συνέβη στον απόηχο των συγκριτικά χαμηλών επιπέδων αποθήκευσης φυσικού αερίου.²¹

Ένα πολύ σημαντικό ποιοτικό στοιχείο είναι επίσης ότι ο βαθμός εξάρτησης μεταξύ των κ-μ της ΕΕ είναι διαφορετικός, προσδίδοντας στις ρωσικές εισαγωγές ενέργειας ένα διαφορετικό ειδικό βάρος για κάθε χώρα. Τα κ-μ της ΕΕ άλλωστε δεν έχουν ακόμα επιτύχει την επιθυμητή μετάβαση τους σε ένα περισσότερο βιώσιμο ενεργειακό μείγμα, και συνεχίζουν να εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου, καθώς δεν υπάρχει εγχώρια παραγωγή τους στην Ευρώπη. Δεδομένης της διαφορετικής φύσης της μεταφοράς και διακίνησης φυσικού αερίου και πετρελαίου, ο μεγαλύτερος βαθμός εξάρτησης παρατηρείται στην περίπτωση του φυσικού αερίου, καθώς είναι περισσότερο δύσκολο να υπάρξει διαφοροποίηση προμηθευτών.

²¹ Boehm L., (2022). “Russia’s war on Ukraine: Implications for EU energy supply”, *European Parliamentary Research Service*.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATAG\(2022\)729281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATAG(2022)729281_EN.pdf), (accessed September 22, 2023).

Η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από την Ρωσία ωστόσο δεν αποτελεί απλώς ένα ζήτημα εμπορικής ανισορροπίας, αλλά έχει τεράστιες γεωπολιτικές προεκτάσεις, καθώς η Μόσχα αξιοποιεί την εξάρτηση αυτή προκειμένου να προωθήσει την πολιτική της ατζέντα στην Ευρώπη ασκώντας πιέσεις στα κ-μ και ιδιαίτερα σε εκείνα τα οποία εξαρτώνται περισσότερο από αυτήν.

Κεφάλαιο 2^ο – Γενική πολιτική και στρατηγικές επιλογές της ΕΕ

2.1 Γενικά

Η ΕΕ, ενεργώντας σε έναν ολοένα και περισσότερο παγκοσμιοποιημένο κόσμο, αντιμετωπίζει διαρκώς διάφορες εσωτερικές και εξωτερικές προκλήσεις, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα τη στρατηγική και την πολιτική της σε όλα τα επίπεδα. Επομένως, εγείρεται ένα βασικό ερώτημα για το πώς μπορεί να καταστεί η Ένωση πιο αποτελεσματική και στρατηγική για το μέλλον. Οι σχέσεις της ΕΕ με τις ΗΠΑ και την Κίνα έχουν γίνει πιο πολύπλοκες και απειλούν την εσωτερική συνοχή μεταξύ των κ-μ της. Από γεωπολιτική άποψη, νέα φαινόμενα όπως η παραπληροφόρηση, το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, καθώς και οι υβριδικές απειλές αποτελούν κίνδυνο για τα δημοκρατικά συστήματα των κρατών της Ευρώπης. Επιπλέον, το μεταβαλλόμενο τοπίο γεωπολιτικών εξελίξεων στη γειτονιά της (από την Ουκρανία και το Ναγκόρνο – Καραμπάχ, έως την Κύπρο και τη Μέση Ανατολή) εγείρει ερωτήματα σχετικά με το πόσο μακριά μπορεί να φτάσει η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας της ΕΕ.²²

Μεγάλες είναι οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ και στο ενδοκοινοτικό επίπεδο, όπως: η αποχώρηση του ΗΒ και η επακόλουθη μακρά και διφορούμενη διαδικασία καθορισμού της σχέσης μεταξύ των δύο οντοτήτων, η αύξηση των σκεπτικιστών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και η έλλειψη σεβασμού του κράτους δικαίου και των ευρωπαϊκών αξιών από αρκετά κ-μ της. Σε συνδυασμό με αυτό, οι εσωτερικές διαστάσεις των εξωτερικών προκλήσεων, όπως η διαχείριση της μετανάστευσης και η εσωτερική ασφάλεια απαιτούν βαθύτερη συνεργασία μεταξύ των κ-μ. Αναμφισβήτητα, αυτού του είδους η προβληματική ατζέντα αυξάνει την απαίτηση για σωστή διακυβέρνηση της ΕΕ, και καθιστά αναγκαία την ικανότητα της ΕΕ να μπορεί να παράγει πολιτική σε όλους τους τομείς.

²² Thieme A., Galariotis I., “The European Council’s Strategic Agenda 2019-2024. Policy Brief. Issue 2020/03”. *European University Institute. School of Transnational Governance* (2020).

2.2 Ενεργειακή πολιτική

Πολύ ψηλά στην ατζέντα της διακυβέρνησης της ΕΕ, είναι και η ενεργειακή πολιτική, η οποία είναι πολυδιάστατη και έχει οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, ανθρωπιστικές, γεωπολιτικές και περιβαλλοντικές προεκτάσεις. Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ έχει τρεις βασικούς στόχους: την ασφάλεια του εφοδιασμού, την αειφορία και την ανταγωνιστικότητα. Η ενέργεια έχει κεντρικό ρόλο στο ευρωπαϊκό σχέδιο από την αρχή την σύλληψης του ως ιδέα και από τα πρώτα στάδια της υλοποίησής του,²³ ωστόσο δεν κατόρθωσε να εξελιχθεί σε μία ολοκληρωμένη, συνεκτική και κοινή ενεργειακή πολιτική, ιδιαίτερα μέχρι την τελευταία δεκαετία του εικοστού αιώνα.²⁴ Από την άλλη πλευρά, οι προσπάθειες εναρμόνισης και κοινής γραμμής σε ορισμένες περιπτώσεις και συγκεκριμένους τομείς ήταν ορατές, όπως για παράδειγμα στους μηχανισμούς στήριξης των ΑΠΕ που παρατηρήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1990.²⁵ Με την πάροδο του χρόνου, η ΕΕ διαπίστωσε την ανάγκη μιας όσο το δυνατόν ενιαίας και συγκροτημένης πολιτικής, με αποτέλεσμα μέχρι το 2010 να έχουν παραχθεί σωρευτικά συνολικά πάνω από 350 νομικά μέσα ενεργειακής πολιτικής.²⁶

Η ενεργειακή πολιτική εξακολουθεί να κυριαρχείται σε μεγάλο βαθμό από τις εθνικές πολιτικές και να τελεί υπό τον έλεγχο των κ-μ, αν και ήταν εμφανέστατη μια «διστακτική υπερεθνική στροφή» στον εν λόγω τομέα.²⁷ Ιδίως μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η ενεργειακή πολιτική δεν είναι πλέον θέμα αποκλειστικά των εθνικών κυβερνήσεων, καθώς τα θεσμικά όργανα της ΕΕ διαδραματίζουν πλέον έναν αυξανόμενο ρόλο.²⁸ Ο υπερεθνικισμός «απέκτησε νέο έρεισμα στις ενεργειακές πολιτικές» με την έκδοση του Τρίτου Ενεργειακού Πακέτου ωστόσο απαιτούνταν περαιτέρω εναρμόνιση και συντονισμός των πολιτικών προκειμένου να διασφαλιστεί μια καλά λειτουργούσα ολοκληρωμένη αγορά ενέργειας.²⁹

²³ Kanellakis, M., Martinopoulos, G., & Zachariadis, T., “European energy policy—A review”. *Energy Policy*, 62, (2013). 1020–1030. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.08.008>.

²⁴ Haaland Matla'ry, J., “Energy policy in the European Union”, *Houndmills: Macmillan* (1997).

²⁵ Jacobs, Davis. “Renewable energy policy convergence in the EU. The evolution of feed-in tariffs in Germany, Spain and France”, *Farnham: Ashgate* (2012).

²⁶ Benson, D., & Russel, D., “Patterns of EU energy policy outputs: Incrementalism or punctuated equilibrium?”, *West European Politics* (2015), 38, 185–205.

²⁷ Wettestad, J., Eikeland, P. O., & Nilsson, M., “EU climate and energy policy: A hesitant supranational turn”, *Global Environmental Politics*, (2012), 12(2): 67–86.

²⁸ Maltby, T., “European Union energy policy integration: A case of European Commission policy entrepreneurship and increasing supranationalism”, *Energy Policy* (2013), 55: 435–444.

²⁹ Eikeland, P. O. “The third internal energy market package: New power relations among member states, EU institutions and non-state actors”, *Journal of Common Market Studies* (2011), 49: 243–263.

Καθοριστικό έτος ήταν το 2009, κατά το οποίο τέθηκε σε ισχύ τόσο η τρίτη δέσμη μέτρων για την ενέργεια, όσο και η Συνθήκη της Λισαβόνας, και μπορεί να θεωρηθεί καμπή για την ενεργειακή πολιτική της ΕΕ. Αναδύθηκε ένα νέο πλαίσιο διακυβέρνησης, με στόχο τη «μείωση των υφιστάμενων αντιφατικών σημάτων μεταξύ της ΕΕ και των πολιτικών» και των εμπορικών συναλλαγών των κ-μ που συνδέονται με το τρίγωνο της ενεργειακής πολιτικής και τους αντίστοιχους τομείς πολιτικής: εσωτερική αγορά, εξωτερικές σχέσεις και προστασία του περιβάλλοντος.³⁰ Ωστόσο, το βάρος της επιρροής, είτε των κυβερνήσεων των κ-μ, είτε των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, αμφισβητήθηκε. Η ενεργειακή πολιτική είναι νεοεισερχόμενη στο τεράστιο πεδίο μελέτης που επικεντρώνεται στη χάραξη πολιτικής της ΕΕ.

2.3 Ο δρόμος προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι υφίστανται τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις που υπάρχουν στην ευρύτερη βιβλιογραφία για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση: ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός (liberal intergovernmentalism), ο υπερεθνικισμός (supranationalism), καθώς και ένα πολύ διαφορετικό σύνολο προσεγγίσεων προσανατολισμένων στη διακυβέρνηση, οι οποίες αναλύουν τη λήψη αποφάσεων της ΕΕ εκ των έσω, εστιάζοντας στη δυναμική της και στην πολυπλοκότητα διαμόρφωσης της ατζέντας ανάλογα των εξελίξεων.³¹

Ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός δίνει προτεραιότητα στα κ-μ ως βασικούς φορείς και ως τα πιο σημαντικά κέντρα εξουσίας στην Ευρώπη. Οι επιλογές και προτιμήσεις των εθνικών κυβερνήσεων όσον αφορά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αντανακλούσαν κυρίως συγκεκριμένα οικονομικά συμφέροντα και όχι άλλες γενικές ανησυχίες.³² Η προσέγγιση αυτή υποθέτει ότι τα κράτη θα μεταβιβάσουν την εξουσία και θα την συγκεντρώσουν στην ΕΕ, μόνο εάν αυτό συμβάλλει στη μείωση του κόστους συναλλαγών. Η θεωρία της διαπραγμάτευσης αποτελεί μέρος αυτής της ορθολογικής προσέγγισης και επισημαίνεται η διαπραγματευτική δύναμη στις συνόδους κορυφής της ΕΕ. Υπό την προϋπόθεση ότι όλοι οι φορείς επωφελούνται

³⁰ Solorio Sandoval, I., & Morata, F., "Introduction: The re-evolution of energy policy in Europe", *Cheltenham: Edward Elgar* (2012): 3.

³¹ Kacper Szulecki, Severin Fischer, Anne Therese Gullberg & Oliver Sartor, "Shaping the 'Energy Union': between national positions and governance innovation in EU energy and climate policy", *Climate Policy*, (2016), 16:5, 548-567, <https://doi.org/10.1080/14693062.2015.1135100>.

³² Moravcsik, A., & Schimmelfennig, F., "Liberal intergovernmentalism. In T. Diez & A. Wiener (Eds.), *European Integration Theory*, Oxford University Press, (2009): 70.

από τη συνεργασία, εκείνοι που έχουν τη μεγαλύτερη δύναμη διαπραγμάτευσης μπορούν να επιβάλουν στους άλλους την προτιμώμενη κατανομή του κόστους και των οφελών μίας επιλογής πολιτικής.³³ Αν και ο κρατοκεντρισμός αυτής της προσέγγισης έχει αμφισβητηθεί,³⁴ η θεωρητική αυτή προσέγγιση παρέχει ένα ρεαλιστικό υπόβαθρο με βάση το οποίο μπορούν να δοκιμαστούν οι θεσμικές και προσανατολισμένες στη διακυβέρνηση προσεγγίσεις.

Σε αντίθεση με τον φιλελεύθερο διακυβερνητισμό, οι άλλες προσεγγίσεις υπογραμμίζουν την αυτονομία και την διαδραστική δυναμική των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων. Στην υπερεθνιστική προσέγγιση, η κατανομή της εξουσίας μεταξύ των κ-μ και των θεσμικών οργάνων της ΕΕ ποικίλλει ανάλογα με το θέμα. Σε ορισμένους τομείς η Επιτροπή έχει αποκτήσει σημαντική δύναμη χάραξης πολιτικής. Σε κάθε τομέα θα δημιουργηθούν διαφορετικοί θεσμικοί μηχανισμοί που με την πάροδο του χρόνου θα διαμορφώσουν την μέθοδο υλοποίησης της πολιτικής και την κατανομή των αρμοδιοτήτων.³⁵ Ωστόσο, η ΕΕ διαθέτει ήδη σημαντικό αριθμό μέσων για την επίτευξη των στόχων του τριγώνου της ενεργειακής πολιτικής.³⁶

Τέλος, η τελευταία προσέγγιση για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, είναι προσανατολισμένη στη διακυβέρνηση που προσαρμόζεται στις εξελίξεις. Βασίζεται στη θεσμική πλευρά, αλλά έχει τις ρίζες της στην ανάλυση της δημόσιας πολιτικής, στις μελέτες διακυβέρνησης και στη θεωρία της οργάνωσης. Δίνοντας έμφαση στον τρόπο με τον οποίο οι διαδικασίες πολιτικής της ΕΕ υπερβαίνουν τις κλίμακες διακυβέρνησης, υπογραμμίζει το ρόλο της ατομικής επιχειρηματικότητας και της επιχειρηματικότητας ομάδων συμφερόντων.³⁷ Η Επιτροπή έχει «σημαντική αυτονομία για να προωθήσει λύσεις σε επίπεδο ΕΕ»,³⁸ ιδίως μέσω της άμεσης στόχευσης βιομηχανιών, υποεθνικών αρχών και εγχώριων ομάδων συμφερόντων, σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, για να κερδίσει εγχώρια υποστήριξη για τα σχέδιά της. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης υπάρχουν μελέτες που επικεντρώνονται αυστηρά στην ενεργειακή και κλιματική πολιτική της ΕΕ, εξετάζοντας τη λήψη

³³ Leuffen, D., Rittberger, B., & Schimmelfennig, F., “Differentiated integration: Explaining variation in the European Union”, *Houndmills: Palgrave Macmillan* (2013): 45.

³⁴ Haaland Matla'ry, “Energy policy in the European Union”, 5

³⁵ Boasson, E. L., & Wettstad, J., “EU climate policy: Industry, policy interaction and external environment”, *Farnham: Ashgate* (2013): 14.

³⁶ Solorio Sandoval, I., & Morata, F. “Introduction: The re-evolution of energy policy in Europe, 4.

³⁷ Hooghe, L., & Marks, G., “Multi-level governance and European integration”, *Lanham: Rowman & Littlefield* (2001).

³⁸ Wettstad, J., Eikeland, P. O., & Nilsson, M., “EU climate and energy policy: A hesitant supranational turn”, 82.

αποφάσεων εκ των έσω και επιδιώκοντας να θεωρητικοποιήσουν τους μηχανισμούς χάραξης πολιτικής και να διαμορφώσουν την πολιτική ατζέντα της Ευρώπης.³⁹ Η Επιτροπή θεωρείται ως ο πρωταρχικός παράγοντας πολιτικής, η οποία οικοδομεί τη δύναμή της με βάση τα υφιστάμενα νομικά μέσα και τη συνεχή παραγωγή εμπειρογνωμοσύνης, παράγοντας συνεχώς πολιτικά αποδεκτές και τεχνικά ορθές νομοθετικές προτάσεις. Ενώ οι μελετητές αυτής της προσέγγισης αναγνωρίζουν τον ρόλο των κ-μ, είναι σημαντικό να παρατηρηθεί ότι «η πολιτική δομή της ΕΕ ευνοεί την εκπροσώπηση των εμπειρογνομόνων και ομάδων συμφερόντων έναντι της εδαφικής εκπροσώπησης».⁴⁰

Τα ενεργειακά ζητήματα επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο, είτε αυτές αφορούν συνόδους κορυφής για το κλίμα είτε ακόμα ένοπλες συγκρούσεις. Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ μπορεί να θεωρηθεί ότι καθοδηγείται από τα γεγονότα. Κατά συνέπεια, αναμένεται ότι τα ενεργειακά θέματα μπαίνουν στην ατζέντα των ευρωπαϊών πολιτικών όταν υπάρχει ένα συγκεκριμένο «γεγονός – έναυσμα».⁴¹ Ένα τέτοιο γεγονός ήταν προφανώς και η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία την 24^η Φεβρουαρίου 2022.

Κεφάλαιο 3^ο – Σχεδιασμός της ΕΕ για την ενέργεια και το περιβάλλον

3.1 Γενικά

Σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον ενεργειακής (αν)ασφάλειας που έχει δημιουργηθεί γενικότερα σε όλον τον πλανήτη και ειδικότερα στην Ευρώπη, ένα από τα κρίσιμα ερωτήματα που προκύπτουν είναι αν δίνεται η δέουσα προσοχή στη διάσταση της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Το φυσικό αέριο θεωρείται το αγαθό που επηρεάζει πιο άμεσα τη γεωπολιτική σκηνή, παρά το γεγονός ότι το εμπόριο πετρελαίου αποτελούσε τον πιο προσοδοφόρο τομέα των ενεργειακών εμπορικών σχέσεων μεταξύ Βρυξελλών και Μόσχας. Αυτό οφείλεται στις περισσότερες τεχνικές δυσκολίες που ενέχει η μεταφορά του φυσικού αερίου, γεγονός που καθιστά την πιθανή αλλαγή προμηθευτών πολύ πιο δύσκολη και πολύπλοκη.

³⁹ See note 35 above.

⁴⁰ Dreger, J., “The European Commission’s energy and climate policy. A climate for expertise?”, *Houndmills: Palgrave Macmillan* (2014): 3.

⁴¹ Tosun, J., Biesenbender, S., Schulze, K., “Energy policy making in the EU. Building the Agenda”, *London: Springer* (2015): 6.

Περίπου το 50% του ρωσικού φυσικού αερίου που εισήγαγε η Ένωση, διοχετευόταν μέσω της Ουκρανίας, με αποτέλεσμα να υπάρχει η ανησυχία και ο φόβος ότι σε περίπτωση γεωπολιτικής κρίσης στην περιοχή, θα απειλούταν η ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα, αφενός την πρόκληση έλλειψης φυσικού αερίου και αφετέρου την εκτίναξη των τιμών ενέργειας, η οποία θα συμπαρέσυρε την αύξηση των περισσότερων προϊόντων. Ο κίνδυνος αυτός αφορούσε όλα τα κ-μ της Ένωσης, ωστόσο ήταν σαφώς μεγαλύτερος για χώρες που εξαρτώνται ενεργειακά περισσότερο από τη Ρωσία, όπως η Σλοβακία, η Βουλγαρία και η Λετονία.⁴²

Με τα παραπάνω δεδομένα, εξάγεται το συμπέρασμα ότι ένα θεμελιώδες ζήτημα για την ΕΕ είναι η ενεργειακή ασφάλεια των κ-μ της. Ουσιαστικά αναφερόμαστε στη δυνατότητα σταθερού, συνεπούς και οικονομικά προσιτού εφοδιασμού των κ-μ με ενεργειακούς πόρους. Το ζήτημα αυτό, άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα εμφανές το 2009 (με την κρίση διαμετακόμισης του ρωσικού φυσικού αερίου στην Ουκρανία) και το 2014 (με την κρίση της Κριμαίας), που είχαν οδηγήσει σε διακοπή της ροής φυσικού αερίου προς την Ευρώπη. Ύστερα από αυτό το πρώτο σοκ, η ΕΕ και τα κ-μ της, κατέβαλαν μεγαλύτερες προσπάθειες σχετικά με την διαφοροποίηση των προμηθευτών των βασικών ενεργειακών πόρων που χρησιμοποιούσαν, την ανάδειξη των ΑΠΕ, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της αγοράς ενέργειας και την αντιμετώπιση των διαφόρων στρεβλώσεων.⁴³

Λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, τα προαναφερόμενα δεδομένα και τη διαμορφωθείσα κατάσταση, η ΕΕ ανέλαβε κάποιες σημαντικές πρωτοβουλίες με στόχο, αφενός την ενίσχυση της ανθεκτικότητάς της σε πιθανές ενεργειακές κρίσεις και αφετέρου στην οικοδόμηση μιας κλιματικά ουδέτερης, πράσινης, δίκαιης και κοινωνικής Ευρώπης. Το 2014 καταρτίστηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια, ενώ το 2015 καθορίστηκε το πλαίσιο της Ενεργειακής Ένωσης. Το 2019 υιοθετήθηκε το νέο Στρατηγικό Θεματολόγιο της Ένωσης για την 5ετία 2019 – 2024, ενώ την ίδια χρονιά καταρτίστηκε η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.

⁴² Stern, J., Pirani, S. and Yafimava, K., “The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment”, 4.

⁴³ Chyong, C. K., Reiner, D., & Aggarwal, D., “Market power and long-term gas contracts: the case of Gazprom in Central and Eastern European Gas Markets”, *EPRG Working Paper 2115* (2021).

3.2 Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια (ΕΣΕΑ) εγκρίθηκε το 2014 υπό την επίδραση των κρίσεων του 2006 και του 2009 μεταξύ Ρωσίας - Ουκρανίας σχετικά με τη διαμετακόμιση φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Η ΕΣΕΑ θεωρήθηκε ως αναπόσπαστο μέρος του πλαισίου πολιτικής για το 2030 σχετικά με το κλίμα και την ενέργεια, προκειμένου να συνάδει πλήρως με τους στόχους της ανταγωνιστικότητας και της βιομηχανικής πολιτικής της ΕΕ. Τα κ-μ θα έπρεπε να προετοιμαστούν συλλογικά για να εκπονήσουν και να εφαρμόσουν μέσο-μακροπρόθεσμα σχέδια για μία ανταγωνιστική, ασφαλή και βιώσιμη ενέργεια. Η εξασφάλιση ενεργειακής ασφάλειας σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο περιβάλλον απαιτεί ευελιξία, ικανότητα προσαρμογής και αλλαγής.

Η στρατηγική καθόρισε τους τομείς στους οποίους πρέπει να ληφθούν αποφάσεις ή να υλοποιηθούν συγκεκριμένες δράσεις βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, για να αντιμετωπιστούν οι ανησυχίες για την ενεργειακή ασφάλεια. Βασίστηκε σε οκτώ βασικούς πυλώνες που μαζί προωθούν τη στενότερη συνεργασία και είναι επωφελής για όλα τα κ-μ, με σεβασμό των εθνικών ενεργειακών επιλογών, βασιζόμενη στην αρχή της αλληλεγγύης. Οι πυλώνες αυτοί προκύπτουν από την ανάλυση της Ανακοίνωσης της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο με τίτλο «Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια», που εκδόθηκε την 28 Μαΐου 2014.⁴⁴

Ο πρώτος πυλώνας αφορούσε σε άμεσες δράσεις με στόχο την αύξηση της ικανότητας της ΕΕ να ξεπεράσει μια πιθανή διαταραχή κατά τη διάρκεια του χειμώνα 2014 – 2015. Η Επιτροπή σκόπευε να συνεργαστεί με τα κ-μ, τις ρυθμιστικές αρχές, τους διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς και τους φορείς εκμετάλλευσης, ενώ ιδιαίτερη προσοχή θα δινόταν στις ευάλωτες περιοχές, στην ενίσχυση της αποθηκευτικής ικανότητας, στην ανάπτυξη αντίστροφης ροής, στην ανάπτυξη σχεδίων ασφάλειας εφοδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο και στην καλύτερη αξιοποίηση του δυναμικού του Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΥΦΑ). Οι κυριότερες δράσεις που αναλήφθηκαν ήταν η παρακολούθηση των ροών φυσικού αερίου και του επιπέδου αποθήκευσης του, ο συντονισμός σε επίπεδο ΕΕ και/ή σε

⁴⁴ European Commission, “Communication from the Commission to the European Parliament and the Council- European Energy Security Strategy /* COM/2014/0330 final */”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0330>

περιφερειακό επίπεδο των εθνικών εκτιμήσεων κινδύνου, των σχεδίων έκτακτης ανάγκης και των σχεδίων προληπτικής δράσης. Ταυτόχρονα, ξεκίνησαν δοκιμές προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων για την ενεργειακή ασφάλεια υπό το πρίσμα των κινδύνων διακοπής του εφοδιασμού, ενώ παράλληλα σχεδιάσθηκαν εφεδρικοί μηχανισμοί, όπως η αύξηση των αποθεμάτων αερίου, η ανάπτυξη υποδομών έκτακτης ανάγκης και αντίστροφης ροής. Τέλος, τέθηκε ως στόχος η μείωση της ζήτησης ενέργειας και η μετάβαση σε εναλλακτικά καύσιμα.

Δεύτερος πυλώνας ήταν η ενίσχυση των μηχανισμών έκτακτης ανάγκης/αλληλεγγύης, συμπεριλαμβανομένου του συντονισμού των εκτιμήσεων κινδύνου και την προστασία των στρατηγικών υποδομών από τρίτες χώρες ή άλλες οντότητες. Στόχος ήταν η βελτίωση της ανθεκτικότητας σε ξαφνικές διαταραχές του ενεργειακού εφοδιασμού και η συλλογική υποστήριξη των πιο ευάλωτων κ-μ. Η δημιουργία αποθεμάτων πετρελαίου ήταν ένα σημαντικό μέσο για την πρόληψη οποιαδήποτε φυσικής έλλειψης εφοδιασμού, καθώς και για την άμβλυνση των διακυμάνσεων των τιμών της αγοράς σε περίπτωση κρίσης. Η κατάρτιση σχεδίων αντιμετώπισης έκτακτης ανάγκης, απαιτούσε πλήρη συμμετοχή των κ-μ, των ρυθμιστικών αρχών και όλων των ενδιαφερομένων, ώστε να δημιουργηθεί μια αποτελεσματική πλατφόρμα σε επίπεδο ΕΕ για την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ εμπειρογνομόνων και τον συντονισμό της δράσης. Υλοποιήθηκαν σημαντικά εργαλεία για την περαιτέρω θωράκιση των κ-μ, όπως οι μηχανισμοί αλληλεγγύης μεταξύ των κ-μ, με τη χρήση κατάλληλου σχεδιασμού έκτακτης ανάγκης, με πραγματοποίηση δοκιμών αντοχής των ενεργειακών συστημάτων και συζητήσεων με τις εθνικές αρχές και τη βιομηχανία.

Τρίτος πυλώνας αφορούσε στον μετριασμό της ενεργειακής ζήτησης. Εκείνη την εποχή ήταν σημαντικό να επιτευχθεί ο στόχος της ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση του 20% μέχρι το 2020, με αποτέλεσμα την εξοικονόμηση πρωτογενούς ενέργειας κατά 371 εκατομμυρίων τόνων ισοδύναμου πετρελαίου σε σύγκριση με τις προβλέψεις με την υποστήριξη της «Οδηγίας Ενεργειακής Απόδοσης» και της «Οδηγίας για την Ενεργειακή Απόδοση των Κτηρίων». Μεγάλη σημασία δόθηκε στην εξοικονόμησης ενέργειας στον κτηριακό τομέα, που ευθυνόταν για το 40% περίπου της κατανάλωσης ενέργειας στην ΕΕ και το ένα τρίτο της χρήσης φυσικού αερίου. Παράλληλα, τέθηκαν στόχοι για επιτάχυνση της ανακαίνισης των κτηρίων, με ταυτόχρονη βελτίωση στην τηλεθέρμανση και στην τηλεψύξη. Στον τομέα της

βιομηχανίας, που καταναλώνει περίπου το ένα τέταρτο του φυσικού αερίου που χρησιμοποιείται στην ΕΕ, υπήρχαν μεγάλα περιθώρια για αύξηση της ενεργειακής απόδοσης, με βάση το σύστημα εμπορίας εκπομπών που πρότεινε η Επιτροπή στο Πλαίσιο 2030 για το κλίμα και την ενέργεια.

Τέταρτος πυλώνας ήταν η οικοδόμηση μιας πλήρως ολοκληρωμένης εσωτερικής αγοράς, η οποία θα μπορούσε να αποτελεί βασικό παράγοντα τόσο για την ενεργειακή ασφάλεια, όσο και για τις κυβερνητικές παρεμβάσεις που επηρεάζουν την αγορά αυτή. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι εθνικές αποφάσεις σχετικά με τις ΑΠΕ ή τους στόχους αποδοτικότητας. Παράλληλα, θα έπρεπε να λειτουργήσει καλύτερα η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου μέσω πακέτων απελευθέρωσης, περισσότερου ελεύθερου ανταγωνισμού, καλά ανεπτυγμένων μηχανισμών εμπορίου και με την πλήρη σύζευξη ορισμένων περιφερειακών αγορών. Εξίσου σημαντικό μέτρο ήταν η επιτάχυνση της κατασκευής βασικών διασυνδέσεων, που σημαίνει σημαντική ανάπτυξη των υποδομών μεταφοράς ενέργειας (κυρίως των διασυνοριακών διασυνδέσεων μεταξύ των κ-μ). Εκδόθηκαν κατευθυντήριες οδηγίες για τα διευρωπαϊκά δίκτυα ενέργειας, ενώ παράλληλα σχεδιάστηκε η πρωτοβουλία «Συνδέοντας την Ευρώπη», προκειμένου να προσδιοριστεί και να εξασφαλιστεί η έγκαιρη εφαρμογή των βασικών έργων που χρειάζεται η Ευρώπη κατά μήκος 12 διαδρόμων και περιοχών προτεραιότητας. Επιπρόσθετα, η ΕΕ σκόπευε να παρακολουθεί στενά τα ζητήματα που απαιτούσαν έναν πιο στρατηγικό συντονισμό της πετρελαϊκής πολιτικής, καθώς ήταν πολύ υψηλός ο βαθμός εξάρτησης των διυλιστηρίων της ένωσης από το ρωσικό αργό πετρέλαιο, ενώ παρατηρήθηκε αυξημένη ιδιοκτησία της δυναμικότητας των διυλιστηρίων της από ρωσικές πετρελαϊκές εταιρείες.

Πέμπτος πυλώνας ήταν η προσπάθεια αύξησης της παραγωγής ενέργειας μέσα στην ΕΕ με στόχο τη μείωση της εξάρτησής της από συγκεκριμένους προμηθευτές και καύσιμα, μεγιστοποιώντας παράλληλα τη χρήση των εγχώριων πηγών ενέργειας. Η παραγωγή ενέργειας στην ΕΕ μειωνόταν σταθερά εδώ και περίπου 20 χρόνια και για αυτό ήταν αναγκαίο να αυξηθεί η χρήση ΑΠΕ, της πυρηνικής ενέργειας, καθώς και της βιώσιμης παραγωγής ανταγωνιστικών ορυκτών καυσίμων. Για τις ΑΠΕ τέθηκε ο στόχος του μεριδίου 20% στην τελική κατανάλωση ενέργειας για το 2020. Ο άνθρακας και ο λιγνίτης, που είχαν σημαντικό μερίδιο στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας σε αρκετά κ-μ, θα έχουν μακροπρόθεσμο μέλλον στην ΕΕ, μόνο εάν και

εφόσον προχωρούσε το εγχείρημα «Carbon Capture and Storage», με το οποίο δεσμεύεται το διοξείδιο του άνθρακα και αποθηκεύεται κάτω από την επιφάνεια της Γης.

Έκτος πυλώνας ήταν η ανάπτυξη νέων και καινοτόμων τεχνολογιών για την παραγωγή και αποθήκευση της ενέργειας. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να επιτευχθεί μείωση της πρωτογενούς ζήτησης ενέργειας, διαφοροποίηση και εδραίωση των επιλογών εφοδιασμού, βελτίωση των υποδομών των ενεργειακών δικτύων, βελτιστοποίηση της διαχείρισης δικτύων, βελτίωση της αποδοτικότητας των κτηρίων και των συστημάτων θέρμανσης/ψύξης, και τέλος εξεύρεση νέων λύσεων αποθήκευσης ενέργειας. Σημαντικές επενδύσεις της ΕΕ και των κ-μ στην ενεργειακή έρευνα και καινοτομία είχαν τεθεί ως προτεραιότητα στο πλαίσιο του προγράμματος «Horizon 2020», καθώς επίσης και στον Ολοκληρωμένο Οδικό Χάρτη του Στρατηγικού Σχεδίου Ενεργειακών Τεχνολογιών.

Έβδομος πυλώνας ήταν η προσπάθεια διαφοροποίησης των εξωτερικών προμηθευτών και των αντίστοιχων υποδομών για το Φυσικό Αέριο. Το 2013, το 39% των εισαγωγών φυσικού αερίου της ΕΕ σε όγκο προερχόταν από τη Ρωσία, το 33% από τη Νορβηγία και το 22% από τη Βόρεια Αφρική (Αλγερία και Λιβύη), ενώ οι άλλες πηγές αντιστοιχούσαν μόλις στο 4%. Επίσης, εκείνη την περίοδο οι εισαγωγές ΥΦΑ από ορισμένες χώρες όπως το Κατάρ και η Νιγηρία αυξήθηκαν σε ποσοστό 20%. Προτεραιότητα θεωρήθηκαν οι προμήθειες ΥΦΑ από τη Βόρεια Αμερική, την Αυστραλία, το Κατάρ και τις νέα ανακαλύψεις στην Ανατολική Αφρική. Οι πόροι φυσικού αερίου από την περιοχή της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας (Τουρκμενιστάν, Ιράκ και Ιράν) θα μπορούσαν επίσης να συμβάλουν σημαντικά στη διεύρυνση του νότιου διαδρόμου φυσικού αερίου. Το ουράνιο και τα πυρηνικά καύσιμα ήταν πολύ σημαντικά για τους πυρηνικούς σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με αρκετά χαμηλό κόστος. Η παγκόσμια αγορά προμήθειας ουρανίου ήταν σταθερή, αλλά η ΕΕ εξαρτιόταν πλήρως από εξωτερικές προμήθειες και κυρίως ρωσικές.

Όγδοος πυλώνας ήταν η βελτίωση του συντονισμού των εθνικών ενεργειακών πολιτικών και η υιοθέτηση κοινής γραμμής στην εξωτερική ενεργειακή πολιτική. Είναι γεγονός ότι οι αποφάσεις σχετικά με το ενεργειακό μείγμα αποτελούν εθνικό προνόμιο. Ωστόσο, η προοδευτική ολοκλήρωση των ενεργειακών υποδομών και

αγορών, η κοινή εξάρτηση από εξωτερικούς προμηθευτές και η ανάγκη διασφάλισης της αλληλεγγύης σε περιόδους κρίσης, θεωρήθηκαν θεμελιώδεις πολιτικές αποφάσεις για την ενέργεια και έπρεπε να συζητηθούν με τις γειτονικές χώρες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστήριξε διάφορους σημαντικούς στόχους όπως: η ιδέα της Ενεργειακής Ένωσης, οι διεθνείς αγορές ενέργειας, η συντονισμένη προώθηση των βιώσιμων ενεργειακών τεχνολογιών και η εμπλοκή όλων των γειτονικών εταίρων σε όλα τα επίπεδα. Σημαντική ήταν η συνδρομή και της Ενεργειακής Κοινότητας με στόχο την εξάπλωση της ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς στα Βαλκάνια και στη Μαύρης Θάλασσα.

3.3 Ενεργειακή Ένωση

Η «Ενεργειακή Ένωση» μπορεί να θεωρηθεί ως η σημαντικότερη πολιτική ιδέα που επιδίωκε τη μεταρρύθμιση της ευρωπαϊκής ενεργειακής διακυβέρνησης – πολιτικής και την αναβάθμιση της περιφερειακής συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας. Οι παράμετροι που θα έπαιζαν καταλυτικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία ήταν η ενεργειακή ασφάλεια, η οικονομική προσιτότητα του εγχειρήματος και η βιωσιμότητα, δηλαδή η ταυτόχρονη προσπάθεια για την προστασία του περιβάλλοντος. Η σύλληψη της ιδέας της «Ενεργειακής Ένωσης» έδινε ελπίδες για την επίλυση του μείζονος παραδόξου της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ: της έντασης μεταξύ της εθνικής κυριαρχίας των κ-μ στον τομέα της ενέργειας και μιας κοινοτικής προοπτικής, η οποία θα βασίζεται στην αλληλεγγύη, τη συνεργασία και την κλίμακα. Αποτελούσε επίσης μια δυνητική πλατφόρμα για την ενσωμάτωση μέτρων αειφορίας στην ενεργειακή πολιτική και τη διασφάλιση ότι η απαλλαγή των ευρωπαϊκών οικονομιών από τον άνθρακα θα πραγματοποιηθεί με συνεκτικό, αποτελεσματικό και έγκαιρο τρόπο.⁴⁵ Η ενσωμάτωση των «εσωτερικών» πτυχών της ενεργειακής πολιτικής της Ευρώπης (δηλαδή της αγοράς και του περιβάλλοντος), με τις «εξωτερικές» (δηλαδή της εξάρτησης από τις εισαγωγές) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το αποκορύφωμα της διαδικασίας διαμόρφωσης αυτού του πεδίου πολιτικής στην ΕΕ.⁴⁶ Ενώ η πολιτική για το κλίμα βοήθησε τη χάραξη ενεργειακής πολιτικής της Ένωσης να γίνει πιο συγκεκριμένη, η ενσωμάτωση των προγραμμάτων που

⁴⁵ Kacper Szulecki, Severin Fischer, Anne Therese Gullberg & Oliver Sartor (2016), “Shaping the ‘Energy Union’: between national positions and governance innovation in EU energy and climate policy”, *Climate Policy*, 16:5, 548-567, <https://doi.org/10.1080/14693062.2015.1135100>.

⁴⁶ Solorio Sandoval, I., & Morata, F. “Introduction: The re-evolution of energy policy in Europe”, *Cheltenham: Edward Elgar* (2012): 1-22.

αφορούσαν στο κλίμα και στην ενεργειακή ασφάλεια αποτελούσε μία μεγάλη πρόκληση.

Η έννοια της Ενεργειακής Ένωσης επανήλθε στη συζήτηση τον Μάρτιο του 2014 ως συντομογραφία για ένα σύνολο πολιτικών προτάσεων που υπέβαλε ο τότε πρωθυπουργός της Πολωνίας Ντόναλντ Τουσκ. Ο Τουσκ παρουσίασε τους έξι πυλώνες της ιδέας του μόλις μια εβδομάδα μετά τη σύνοδο κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για το νέο πλαίσιο 2030 για το κλίμα και την ενέργεια: (i) κοινές διαπραγματεύσεις των κ-μ για συμβάσεις προμηθειών ενέργειας με εξωτερικούς προμηθευτές, (ii) ενίσχυση των μηχανισμών αλληλεγγύης σε περίπτωση διακοπής του εφοδιασμού με φυσικό αέριο, (iii) επέκταση των στρατηγικών και διασυνοριακών ενεργειακών υποδομών, συμπεριλαμβανομένων των αγωγών, αποθηκών και τερματικών σταθμών ΥΦΑ, (iv) πλήρης αξιοποίηση των διαθέσιμων εγχώριων ευρωπαϊκών ορυκτών καυσίμων, (v) διαφοροποίηση των προμηθειών πετρελαίου και φυσικού αερίου και (vi) προώθηση της ενεργειακής ασφάλειας της ανατολικής και νοτιοανατολικής ΕΕ. Ο Τουσκ τόνισε ότι η Ευρώπη πρέπει να «αντιμετωπίσει τη μονοπωλιακή θέση της Ρωσίας με έναν ενιαίο ευρωπαϊκό φορέα επιφορτισμένο με την αγορά φυσικού αερίου» σε μια ευρύτερη προσπάθεια «διάσπασης του ρωσικού φυσικού αερίου μονοπωλίου και την αποκατάσταση του ελεύθερου ανταγωνισμού στην αγορά».⁴⁷ Ο Τουσκ κατέστησε σαφές ότι η ασφάλεια του εφοδιασμού στον τομέα του φυσικού αερίου αποτελεί τον πυρήνα του σχεδίου, ενώ η οικονομική προσιτότητα νοείται κυρίως ως μείωση των διογκωμένων συμβατικών τιμών φυσικού αερίου για ορισμένες χώρες της Κεντρικής Ανατολικής Ευρώπης. Η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής περιθωριοποιήθηκαν, καθώς ως παράγοντες εμφανίζονταν μόνο στις αιτιολογήσεις της αποκατάστασης του άνθρακα με τη μορφή καθαρών τεχνολογιών άνθρακα. «Η Ευρώπη αρχίζει σήμερα να αντιλαμβάνεται ότι τα κλιματικά ζητήματα ή η προστασία του περιβάλλοντος [...] δεν μπορούν να καταστρέφουν την οικονομική αποτελεσματικότητα» - εξήγησε ο Τουσκ.⁴⁸ Επιπρόσθετα, ο Τουσκ πρότεινε αυτό το εναλλακτικό πλαίσιο για μια κοινή ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική παράλληλα με τις συνεχιζόμενες διαπραγματεύσεις για το Θεματολόγιο 2030, επιλέγοντας να τονίσει πολύ διαφορετικές πτυχές. Αυτή η

⁴⁷ Tusk, D. “A united Europe can end Russia’s energy stranglehold”. *Financial Times*, (2014), <https://www.ft.com/content/91508464-c661-11e3-ba0e-00144feabdc0>, (accessed September 23, 2023).

⁴⁸ Tusk, D., “Donald Tusk w Brukseli o bezpieczeństwie energetycznym Europy”, (2014) <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/donald-tusk-w-brukseli-o-bezpieczenstwie-energetycznym-europy.html>, (accessed September 24, 2023).

κίνηση μπορεί να θεωρηθεί ως μια σημαντική προσπάθεια αναδιαμόρφωσης της ενεργειακής/κλιματικής ατζέντας της ΕΕ.

Η κρίση στην Ουκρανία το 2014 και ο φόβος των ρωσικών αντιποίνων, μέσω της ενέργειας, για τις οικονομικές κυρώσεις της Ευρώπης, έδωσε την ευκαιρία να αναδιαμορφωθεί μια πολιτική ατζέντα που μέχρι τις αρχές του 2014 υποβάθμιζε την ενεργειακή ασφάλεια.⁴⁹ Στις 28 Μαΐου μια ανακοίνωση της Επιτροπής έδειξε απήχηση σε πολλά από τα σημεία του Τουσκ,⁵⁰ συμπεριλαμβανομένων των ισχυρότερων μηχανισμών αλληλεγγύης, της διαφοροποίησης και της αύξησης της εσωτερικής παραγωγής. Η Ενεργειακή Ένωση, ωστόσο, άρχισε να λειτουργεί κυρίως ως ένα δημοφιλές σύνθημα. Αρκετές χώρες εξέδωσαν τα αντίστοιχα έγγραφά τους, καθένα από τα οποία αντανάκλασε τις εθνικές προτεραιότητες και το ίδιο συμφέρον τους.

Ο επερχόμενος πρόεδρος της Επιτροπής, Ζαν-Κλοντ Γιούνκερ, τόνισε την ανάγκη συγκέντρωσης πόρων, συνδυασμού υποδομών, ενοποίησης της διαπραγματευτικής δύναμης, διαφοροποίησης των πηγών ενέργειας και μείωσης της ενεργειακής εξάρτησης αρκετών ευάλωτων κρατών. Παράλληλα όμως, πρόσθεσε την παράμετρο ενίσχυσης του μεριδίου των ΑΠΕ. Αυτό διαμορφώθηκε όχι μόνο ως πολιτική για το κλίμα, αλλά και ως επιτακτική ανάγκη βιομηχανικής πολιτικής «για να έχουμε στη διάθεσή μας προσιτή ενέργεια μεσοπρόθεσμα (και) να γίνουμε το νούμερο ένα παγκοσμίως στις ΑΠΕ».⁵¹

Αυτές οι προτεραιότητες αποτυπώθηκαν στον στόχο επίτευξης «μιας ανθεκτικής Ενεργειακής Ένωσης, με μια εμπροσθοβαρή πολιτική για την κλιματική αλλαγή». Αυτό περιελάμβανε έναν στόχο ενεργειακής απόδοσης 30%, ο οποίος επεκτείνεται εμφανώς από την αρχική «ένωση φυσικού αερίου» του Τουσκ και ταυτόχρονα επιτυγχάνει την ευθυγράμμιση της Ενεργειακής Ένωσης με το Θεματολόγιο 2030. Ο τότε Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αρμόδιος για την Ενεργειακή Ένωση, Μάρος Σέφτσοβιτς, πρότεινε τις πέντε διαστάσεις που θα πλαισίωναν τη συζήτηση:

⁴⁹ Szulecki, K., & Westphal, K., “The cardinal sins of European energy policy: Non-Governance in an uncertain global landscape”, *Global Policy* (2014), 5(s1): 38–51.

⁵⁰ European Commission, “Communication from the commission to the European parliament and the council: European energy security strategy”, (2014),

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52014DC0330>.

⁵¹ Juncker, J. C., “My priorities”, (2014), <http://juncker.epp.eu/my-priorities>.

(i) Ασφάλεια, αλληλεγγύη και εμπιστοσύνη (προσπάθεια διαφοροποίησης των ευρωπαϊκών ενεργειακών πηγών και επίτευξη ενεργειακής ασφάλειας μέσω της αλληλεγγύης και συνεργασίας),

(ii) Μια πλήρως ολοκληρωμένη εσωτερική αγορά ενέργειας (παροχή δυνατότητας ελεύθερης ροής ενέργειας εντός της ΕΕ μέσω κατάλληλων υποδομών),

(iii) Ενεργειακή απόδοση (βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, μείωση εξάρτησης από εισαγωγές ενέργειας, μείωση εκπομπών και προώθηση απασχόλησης και ανάπτυξης),

(iv) Δράση για το κλίμα και «απανθρακοποίηση» οικονομίας (δέσμευση για ταχεία επικύρωση της συμφωνίας του Παρισιού και για τη διατήρηση της ηγετικής της θέσης στον τομέα των ΑΠΕ),

(v) Έρευνα, καινοτομία και ανταγωνιστικότητα (υποστήριξη των σημαντικών επιτευγμάτων στις τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα και καθαρής ενέργειας, δίνοντας προτεραιότητα στην έρευνα και καινοτομία για προώθηση της ενεργειακής μετάβασης και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας).⁵²

Στις 25 Φεβρουαρίου 2015, η Επιτροπή παρουσίασε τη «Δέσμη μέτρων για την Ενεργειακή Ένωση» (Energy Union Package) και ένα «Πλαίσιο Στρατηγικής». Η Επιτροπή οραματίστηκε μια Ενεργειακή Ένωση βασισμένη στην αλληλεξάρτηση μεταξύ των κ-μ. Η στρατηγική-πλαίσιο πρότεινε επίσης την έννοια της ελεύθερης κυκλοφορίας της ενέργειας, η οποία ήρθε να προστεθεί στις υπάρχουσες τέσσερις ελευθερίες κυκλοφορίας. Επιπρόσθετα, επισήμανε την ανάγκη απομάκρυνσης από μια οικονομία που καθοδηγείται από τα ορυκτά καύσιμα και όπου η ενέργεια βασίζεται σε μια συγκεντρωτική προσέγγιση από την πλευρά της προσφοράς. Τέλος, στοχεύει την αύξηση συμμετοχής των πολιτών στην ενεργειακή διακυβέρνηση και την ενίσχυση της ιδιοκτησίας στην ενεργειακή μετάβαση. Ωστόσο, η διαφοροποίηση του εφοδιασμού αναφέρεται πρωτίστως στην αναζήτηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας και δευτερευόντως στην αναζήτηση εναλλακτικών προμηθευτών και διαδρομών εφοδιασμού. Αυτό συνάδει με την επιμονή στον ρόλο των ΑΠΕ, τόσο στην ενέργεια, όσο και στον τομέα της θέρμανσης/ψύξης. Σε αυτή τη λογική, το πλαίσιο για το Θεματολόγιο 2030 δεν αποτελούσε πλέον αδιέξοδο, αλλά ένα αναπόσπαστο μέρος της Ενεργειακής Ένωσης.

⁵² European Commission, (2015). “Energy Union”,
https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1bd46c90-bdd4-11e4-bbe1-01aa75ed71a1.0001.03/DOC_1&format=PDF

Η πρόταση της Επιτροπής ήταν μια ώθηση προς την ενοποίηση της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής και την υπέρβαση του κατακερματισμού της.⁵³ Το 2015 το Συμβούλιο συνήλθε για να συζητήσει την Ενεργειακή Ευρωπαϊκή Πολιτική και τα συμπεράσματα που εξήγαγε επικεντρώθηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου στην ασφάλεια του εφοδιασμού (με φυσικό αέριο, πολύ λιγότερο με ηλεκτρική ενέργεια) και στην επιλογή της προσφυγής σε εγχώριους πόρους καθώς και σε βιώσιμες τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, ενώ για άλλη μια φορά επιβεβαιώθηκε η κυριαρχία των κ-μ επί της ενεργειακής πολιτικής.

Αυτή η σύγκρουση μεταξύ του χάρτη πορείας της Επιτροπής και των συμπερασμάτων του Συμβουλίου απεικονίζει την παρατηρούμενη ανταγωνιστική συνεργασία μεταξύ των δύο θεσμικών οργάνων.⁵⁴ Το Συμβούλιο, με επικεφαλής τον Τουςκ, επιχείρησε να διαμορφώσει την ατζέντα μέσω ενός «οδικού χάρτη υψηλής πολιτικής»,⁵⁵ υπενθυμίζοντας στους παρατηρητές της διαδικασίας ότι η ένταση μεταξύ μιας πανευρωπαϊκής προσέγγισης και της εθνικής ενεργειακής πολιτικής θα παραμείνει, και ότι οι αρχηγοί κυβερνήσεων διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της Ενεργειακής Ένωσης.

Συμπερασματικά, η στρατηγική για την Ενεργειακή Ένωση αποσκοπούσε στην οικοδόμηση μιας ένωσης που θα παρέχει στους καταναλωτές της ΕΕ (νοικοκυριά και επιχειρήσεις) ασφαλή, βιώσιμη, ανταγωνιστική και οικονομικά προσιτή ενέργεια. Η Ενεργειακή Ένωση αποτελεί ένα από τα συστατικά στοιχεία της Οικονομικής Ένωσης της ΕΕ (μαζί με Τραπεζική Ένωση, Ένωση Κεφαλαιαγοράς και Δημοσιονομική Ένωση). Από την αρχική έκδοση της στρατηγικής της Ενεργειακής Ένωσης το 2015 μέχρι και σήμερα, η Επιτροπή έχει δημοσιεύσει διάφορες δέσμες μέτρων και τακτικές εκθέσεις προόδου, οι οποίες παρακολουθούν την υλοποίηση αυτής της βασικής προτεραιότητας, προκειμένου να διασφαλιστεί η επίτευξη του τελικού στόχου.

⁵³ Fischer, S., & Geden, O., “Limits of an ‘Energy union’. Only pragmatic progress on EU energy market regulation expected in the coming months (SWP-comments 2015/C 28)”. *Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik*, (2015).

⁵⁴ Bocquillon, P., & Dobbels, M., “An elephant on the 13th floor of the Berlaymont? European Council and Commission relations in legislative agenda setting”, *Journal of European Public Policy* (2014), 21: 20–38.

⁵⁵ Tosun, J., Biesenbender, S., Schulze, K. (Eds.), “Energy policy making in the EU. Building the Agenda”, *London: Springer* (2015).

3.4 Στρατηγικό Θεματολόγιο

Στις 20 Ιουνίου 2019, οι ευρωπαίοι ηγέτες συμφώνησαν στο νέο Στρατηγικό Θεματολόγιο (ΣΘ) για την περίοδο 2019 έως το 2024. Σκοπός του ήταν να καθοδηγήσει τις εργασίες των θεσμικών οργάνων για την επόμενη πενταετία. Επικεντρώνεται σε τέσσερις βασικές προτεραιότητες: την προστασία των πολιτών και των ελευθεριών, την ανάπτυξη μιας ισχυρής και δυναμικής οικονομικής βάσης, την οικοδόμηση μιας κλιματικά ουδέτερης, πράσινης, δίκαιης και κοινωνικής Ευρώπης και τέλος, την προαγωγή των ευρωπαϊκών συμφερόντων και αξιών στη διεθνή σκηνή. Λαμβάνοντας υπόψη τους φιλόδοξους στόχους και την ασαφή διατύπωση, το ΣΘ παρείχε μεγάλη ευελιξία στην πολιτική ηγεσία, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο για να εφαρμοστούν οι νέες πολιτικές.

Στο ΣΘ διατυπώνονται ξεκάθαρα μηνύματα και δεδομένα. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο μπορεί να θεωρηθεί ως το βασικό θεσμικό όργανο της ΕΕ, το οποίο επιδιώκει να χαράξει τη μελλοντική πορεία της Ευρώπης με τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής ατζέντας. Οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων προωθούν τα συμφέροντα των κρατών τους και στοχεύουν να μετατρέψουν τις εθνικές προτιμήσεις σε συμβατές ευρωπαϊκές πολιτικές. Οι διατυπώσεις στο ΣΘ τεκμηριώνουν μια θεμελιώδη «κύρια αφήγηση» των ευρωπαίων και εθνικών πολιτικών ηγετών, η οποία αντικατοπτρίζει ένα βασικό σύνολο των κοινών αντιλήψεων και στάσεων απέναντι ΕΕ. Μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί ως μια καθαρά ρητορική άσκηση, καθώς οι διατυπώσεις της φαίνεται να είναι μάλλον ασαφείς δεδομένης της πολυπλοκότητας της εσωτερικών και εξωτερικών προκλήσεων. Στην ουσία, απουσιάζουν δεσμευτικά συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στο αίτημα για ισχυρή πολιτική/διακυβέρνηση της ΕΕ.⁵⁶

Ένα σημαντικό νέο χαρακτηριστικό του ΣΘ είναι η προσπάθεια να δημιουργηθεί μια αίσθηση ενότητας με τη συχνή χρήση του όρου «εμείς», όπως για παράδειγμα «εμείς θα», «εμείς πρέπει». Σε αρκετές διατυπώσεις, η αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων απευθύνονται επίσης σε «όλα τα κ – μ και την ΕΕ», τονίζοντας ότι «το κράτος δικαίου πρέπει να γίνεται πλήρως σεβαστό από όλα τα κ – μ και την ΕΕ». Στο κείμενο τονίζονται εκφράσεις όπως «οι αξίες μας» και «η δύναμη του μοντέλου μας», ενώ υποστηρίζεται ότι «η ΕΕ θα προωθήσει το δικό της μοναδικό μοντέλο

⁵⁶ Thieme A., Galariotis I., “The European Council’s Strategic Agenda 2019-2024. Policy Brief. Issue 2020/03”. *European University Institute. School of Transnational Governance* (2020): 3.

συνεργασίας ως έμπνευση για τους άλλους».⁵⁷ Τέτοιες διατυπώσεις υποδηλώνουν ότι η ΕΕ θα εργαστεί συλλογικά, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο για την εδραίωση της ενότητας και της συνοχής στο μέλλον, παρά τις όποιες εσωτερικές αντιπαραθέσεις προκύπτουν για ορισμένα θέματα, όπως η μεταναστευτική πολιτική ή ο προϋπολογισμός της ΕΕ.

Το ΣΘ αποτέλεσε ένα φιλόδοξο σχέδιο που κάλυπτε ένα ευρύ φάσμα τομέων πολιτικής όπως: το κράτος δικαίου, τη συνοχή της επικράτειας, τη μεταναστευτική πολιτική, την προστασία στον κυβερνοχώρο, τη δημογραφική πρόκληση, την τραπεζική ένωση και την ένωση κεφαλαιαγορών, την εμβάθυνση της εσωτερικής αγοράς, τη βιομηχανική πολιτική, τον ψηφιακό μετασχηματισμό, την τεχνητή νοημοσύνη, την επιχειρηματικότητα, το ευρωπαϊκό πλαίσιο ανταγωνισμού, την κλιματική ουδετερότητα, τη συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα, την ενεργειακή αγορά, τη βιοποικιλότητα και το κόστος μιας πιο πράσινης οικονομίας. Παράλληλα, αναφέρεται και σε κοινωνικά ζητήματα, όπως η ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, η κοινωνική προστασία και η πολιτιστική κληρονομιά. Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά στην υποστήριξη της ΕΕ προς τον ΟΗΕ, στις σχέσεις με λοιπούς στρατηγικούς εταίρους και τέλος στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας.

Για πρώτη φορά αναφέρεται η ασφάλεια ως κύριο μέλημα της ΕΕ, ενώ το κλίμα και η κοινωνική πολιτική φαίνεται να μένουν πιο χαμηλά στη λίστα των προτεραιοτήτων. Η προστασία των πολιτών της ΕΕ αναφέρεται πρώτη, γεγονός που υποδηλώνει το θεμελιώδες ενδιαφέρον των πολιτικών ηγετών της ΕΕ να αναδείξουν σε μεγάλο βαθμό την εσωτερική ασφάλεια. Έτσι, ιδιαίτερη μνεία γίνεται στον περιορισμό της μετανάστευσης, στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της εγκληματικότητας. Παραδόξως, η κοινωνική πολιτική έχει συγχωνευθεί με την κλιματική πολιτική σε ένα κεφάλαιο, «εξισώνοντας» δύο τομείς πολιτικής που προφανώς δεν έχουν πολλά να μοιραστούν. Το γεγονός αυτό, υποτιμά τη σπουδαιότητα τόσο της κοινωνικής πολιτικής, όσο και της κλιματικής, που προφανώς θα έπρεπε να αποτελούν ξεχωριστά κεφάλαια.

⁵⁷ European Council, “A New Strategic Agenda 2019 – 2024”, 20 June 2019, <https://www.consilium.europa.eu/media/39914/a-new-strategic-agenda-2019-2024-en.pdf>.

Εντύπωση προκαλεί ότι στο ΣΘ, σε αντίθεση με προηγούμενα έγγραφα, όπως η ΕΣΕΑ του 2014,⁵⁸ οι αρχηγοί κρατών δεν σχεδιάζουν καμία πρόσθετη θεσμική αλλαγή για την επόμενη πενταετία. Δεν γίνεται καμία αναφορά στη «διεύρυνση» της Ένωσης, καθώς δεν δίνεται καμία συγκεκριμένη προοπτική για την ένταξη νέων χωρών στην ΕΕ και αυτό αφορά κυρίως τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Τόσο η αναθεώρηση της συνθήκης όσο και η διεύρυνση θα ήταν βασικοί τομείς πολιτικής στους οποίους τα κ-μ θα είχαν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο.

Ακολουθώντας τη φιλελεύθερη διακυβερνητική προσέγγιση, η εξήγηση για αυτόν τον μακρύ κατάλογο προτεραιοτήτων πολιτικής για τον άνθρωπο είναι μάλλον απλή: το ΣΘ είναι ένα τυπικό «πακέτο συμφωνίας», δηλαδή ένα προϊόν μακράς διαπραγμάτευσης, όπου κάθε κ-μ είχε την ευκαιρία να εισαγάγει εθνικές προτιμήσεις και προτεραιότητες, ενώ ταυτόχρονα αναζητήθηκαν και υλοποιήθηκαν οι κατάλληλοι συμβιβασμοί για την επίτευξη «ουσιαστικών συμφωνιών».⁵⁹

Το σημαντικό στο ΣΘ είναι ότι τα μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου απarίθμησαν όλους τους τομείς πολιτικής και τις προκλήσεις στις οποίες επιδιώκουν να βρουν μια κοινή ευρωπαϊκή λύση. Παρά τις αναφορές στην αρχή της επικουρικότητας που γίνεται στην ημερήσια διάταξη, οι αρχηγοί των κρατών ακολουθούν μια στρατηγική που θα μπορούσε να ονομαστεί «ένστικτο επίλυσης προβλημάτων». Υπό το πρίσμα των εξωτερικών προκλήσεων που επηρεάζουν τα εγχώρια συμφέροντα, οι πολιτικοί ηγέτες αναγνωρίζουν ότι δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τέτοια ζητήματα μόνο σε εθνικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, απευθύνονται στην ΕΕ για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων προκειμένου να βρεθούν κοινές ευρωπαϊκές λύσεις. Το κρίσιμο ζήτημα που τίθεται εδώ, είναι η διατήρηση ενός «αντανακλαστικού κυριαρχίας», το οποίο θα τους προστατεύει από τη μεταφορά υπερβολικής κυριαρχίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο.⁶⁰

Επιπρόσθετα, ένα βασικό μειονέκτημα του ΣΘ ήταν η απουσία ενός ισχυρού χρονοδιαγράμματος δράσης, δεδομένου ότι ουσιαστικά δεν ιεραρχεί τις δράσεις που πρέπει να πραγματοποιηθούν σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Αυτό είχε άμεση

⁵⁸ Schäfer, David and Wolfgang Wessels, "Europäischer Rat, in: Werner Weidenfeld and Wolfgang Wessels (ed.), *Jahrbuch der Europäischen Integration 2014*", *Baden-Baden: Nomos* (2014): 95.

⁵⁹ Wessels, Wolfgang, "The European Council", *Basingstoke: Palgrave* (2016): 139.

⁶⁰ Wessels, Wolfgang, "The European Council", *Basingstoke: Palgrave* (2016): 19.

επίπτωση στον τρόπο με τον οποίο τα θεσμικά όργανα της ΕΕ και τα εθνικά κοινοβούλια θα χάραζαν την πολιτική τους τα επόμενα χρόνια.⁶¹

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ΣΘ δεν είχε μακροπρόθεσμο αντίκτυπο στο πολιτικό τοπίο της ΕΕ, ούτε και στις πολιτικές ατζέντες των εθνικών κοινοβουλίων και, ως εκ τούτου, δεν αποτέλεσε κρίσιμη καμπή για τη μελλοντική ανάπτυξη της ΕΕ. Μπορεί να αναδείχτηκε για πρώτη φορά τόσο έντονα η παράμετρος της ασφάλειας, ωστόσο αυτό έγινε εις βάρος τόσο του κλίματος, όσο και της κοινωνικής πολιτικής.

3.5 Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (ΕΠΣ) είναι ένα σύνολο πολιτικών πρωτοβουλιών που παρουσιάστηκε στην Ένωση τον Δεκέμβριο του 2019 και εγκρίθηκε τον Ιανουάριο του 2020. Η πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Von der Leyen, την αποκάλεσε ως την «στιγμή του ανθρώπου στο φεγγάρι» της Ευρώπης.⁶² Με την υιοθέτησή της, η Ευρώπη έδειξε τις προθέσεις της να καταστεί πρωταγωνιστής στον αγώνα κατά των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και να δημιουργήσει ένα ολοκαίνουργιο μοντέλο στρατηγικής για την αντιμετώπιση μίας πολύπλευρης πρόκλησης, ιδίως εν μέσω μιας παγκόσμιας ενεργειακής κρίσης. Η ΕΠΣ περιέγραψε μια σειρά δεσμεύσεων και μεταρρυθμίσεων που θα συμβάλουν ενεργά στη στρατηγική της ΕΕ να γίνει το πρώτο «κλιματικά ουδέτερο μπλοκ» στον κόσμο έως το 2050, εφαρμόζοντας ταυτόχρονα τη Συμφωνία των Παρισίων για τη διατήρηση της αύξησης της θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2°C σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990.

Η συμφωνία προβλέπει τη μετατροπή της ΕΕ σε μια «δίκαιη και ευημερούσα κοινωνία, με μια σύγχρονη, αποδοτική ως προς τους πόρους και ανταγωνιστική οικονομία», η οποία προστατεύει το φυσικό της κεφάλαιο και την υγεία και την ευημερία των πολιτών της από κινδύνους που σχετίζονται με το περιβάλλον. Πρόκειται για έναν οδικό χάρτη με δράσεις προκειμένου να καταστεί βιώσιμη η οικονομία της Ένωσης, προσπαθώντας να μετατρέψει τις κλιματικές και

⁶¹ Cuperus, René and Cathelijn Padberg, “An Inter-institutional battle: who decides upon the EU’s future?”, in: René Cuperus et al. (ed.), *The European Council’s Strategic Agenda. Setting the EU’s political priorities*, *Clingendael Institute* (2019).

⁶² Simon, Frédéric. “EU Commission Unveils ‘European Green Deal’: The Key Points.”, *Euractiv* (12 Dec. 2019), www.euractiv.com/section/energy-environment/news/eu-commission-unveils-european-green-deal-the-key-points.

περιβαλλοντικές προκλήσεις σε ευκαιρίες, και παράλληλα να υλοποιηθεί μία δίκαιη μετάβαση για όλα τα κ-μ.⁶³ Αποτελεί μία αναπτυξιακή στρατηγική οικοδόμησης ενός νέου οικονομικού μοντέλου, το οποίο θα είναι απαλλαγμένο από τα ορυκτά καύσιμα. Η ΕΠΣ έχει σαν στόχο την αλλαγή των επενδυτικών, εμπορικών και καταναλωτικών προτύπων στην ΕΕ. Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που έπρεπε να αντιμετωπιστεί είναι το γεγονός ότι ο άνθρακας εξακολουθούσε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ενέργεια αρκετών κ-μ εκείνη την εποχή. Προφανώς, η αλλαγή του ενεργειακού συστήματος της Ένωσης θα προκαλούσε σημαντικές επιπτώσεις, τόσο στα κράτη παραγωγής ορυκτών καυσίμων, όσο και στην παγκόσμια αγορά ενέργειας, ενώ θα επηρέαζε την ενεργειακή ασφάλεια ολόκληρης της Ευρώπης.

Εκτός από τον βασικό στόχο των μηδενικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου έως το 2050, η ΕΠΣ επιδιώκει να διασφαλίσει ίσες ευκαιρίες για όλους (ώστε κανένας να μην μείνει πίσω), να προστατεύσει τους ευάλωτους πολίτες αντιμετωπίζοντας την ενεργειακή φτώχεια και την ανισότητα, και τέλος να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Η ΕΠΣ στοχεύει ώστε όλοι οι τομείς της οικονομίας να μπορέσουν να αντέξουν και να ανταποκριθούν σε αυτή την μεγάλη πρόκληση και να επιτευχθεί η μετάβαση με δίκαιο, οικονομικά αποδοτικό και ταυτόχρονα ανταγωνιστικό τρόπο.

Η ΕΠΣ αποτελεί ένα σχέδιο δράσεων για την αποδοτικότερη χρήση των διαθέσιμων πόρων, βασιζόμενο στην «κυκλική» οικονομία, με στόχο να μειωθεί η ρύπανση του περιβάλλοντος και να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Περιγράφονται τα χρηματοδοτικά εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, καθώς και οι απαραίτητες επενδύσεις που πρέπει να γίνουν, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της δίκαιης μετάβαση και χωρίς αποκλεισμούς. Η ΕΣΠ καλύπτει όλους τους τομείς της οικονομίας, ωστόσο επικεντρώνεται κυρίως στην ενέργεια, στις μεταφορές, στις υποδομές (κατασκευές και ανακαινίσεις κτηρίων), στη γεωργία, καθώς επίσης και στον βιομηχανικό τομέα, όπως η χαλυβουργία, η τσιμεντοβιομηχανία, η κλωστοϋφαντουργία και η βιομηχανία των χημικών.

⁶³ European Commission, “The European Green Deal sets out how to make Europe the first climate-neutral continent by 2050, boosting the economy, improving people’s health and quality of life, caring for nature, and leaving no one behind”, Press release (Brussels, 11 December 2019).https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6691.

Επιγραμματικά, θα μπορούσαν να αναφερθούν οι παρακάτω οκτώ άξονες της ΕΠΣ: i) η ενίσχυση της φιλοδοξίας της Ένωσης για την κλιματική αλλαγή με τα χρονικά ορόσημα του 2030 και του 2050, ii) η παροχή καθαρής, προσιτής και ασφαλούς ενέργειας, iii) η προσαρμογή του βιομηχανικού τομέα στην «κυκλική οικονομία», iv) η αύξηση βαθμού απόδοσης των διατιθέμενων πόρων, v) η φιλοδοξία επίτευξης του στόχου του μηδενικού περιβαλλοντικού αποτυπώματος, vi) η προσπάθεια αποκατάστασης, διατήρησης και προστασίας της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων, vii) το δίκαιο, υγιεινό και φιλικό προς το περιβάλλον σύστημα τροφίμων και viii) η επιτάχυνση προς τη βιωσιμότητα.⁶⁴

Η ΕΠΣ προσπαθεί να οδηγήσει στην τρίτη βιομηχανική επανάσταση, με στόχο τη δημιουργία μίας αγοράς προϊόντων και τεχνολογιών, που θα είναι φιλική προς το περιβάλλον, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκει τη δημιουργία μιας πλήρως ενοποιημένης, διασυνδεδεμένης και ψηφιοποιημένης ενεργειακής αγοράς. Βασικός στόχος της ΕΠΣ είναι και η απανθρακοποίηση του τομέα του αερίου και προώθηση της διατομεακής έξυπνης ολοκλήρωσης, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκεται προώθηση ενεργειακών προτύπων και τεχνολογιών της ΕΕ σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στον τομέα των μεταφορών, επιδιώκεται να μειωθούν οι εκπομπές των αυτοκινήτων κατά 55% και αντίστοιχα κατά 50% των φορτηγών μέχρι το 2030, ενώ τα νέα αυτοκίνητα θα έχουν μηδενικές εκπομπές μέχρι το 2035. Επιδιώκεται η ανάπτυξη υποδομών φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων, προκειμένου να εξελιχθεί η συγκεκριμένη αγορά. Ιδιαίτερη σημασία έχει η πρόταση για την τιμολόγηση του άνθρακα στον τομέα των αερομεταφορών και της ναυτιλίας.

Η ΕΠΣ προβλέπει ένα καινούριο ενεργειακό σύστημα με μεγάλο ποσοστό συμμετοχής των ΑΠΕ, ενώ γίνεται προσπάθεια για αξιοποίηση του πλήρους δυναμικού της υπεράκτιας αιολικής ενέργειας στην Ευρώπη. Παράλληλα στοχεύει στη δραστική μείωση κατανάλωσης ενέργειας και ταυτόχρονα στην αύξηση της ενεργειακής απόδοσης μέχρι το 2030. Η εξοικονόμηση ενέργειας δύναται να υποστηριχθεί από την ανακαίνιση των κτηρίων. Ειδικότερα, η ΕΠΣ προβλέπει την ανακαίνιση τουλάχιστον του 3% της ολικής επιφάνειας των δημόσιων κτηρίων ετησίως, την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των ΑΠΕ στο 49% στο ενεργειακό ισοζύγιο των κτηρίων, ενώ η χρήση τους για θέρμανση και ψύξη θα πρέπει να

⁶⁴ Fetting C., “The European Green Deal”, *ESDN Report*, (2020), https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf.

αυξηθεί κατά 1,1%. Σε απόλυτους αριθμούς αυτό αποτυπώνεται ως ανακαίνιση 35 εκατομμυρίων κτηρίων μέχρι το 2030. Επιπρόσθετα, συστάθηκε το «Ταμείο Κοινωνικού Κλίματος» για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, την προστασία των ευάλωτων πολιτών από ακραίες θερμοκρασίες και τη διασφάλιση της δίκαιης μετάβασης.⁶⁵

Ακολούθησε η δημιουργία ενός συνόλου συμφώνων και εγγράφων πολιτικής για την υποστήριξη της ΕΠΣ, με σημαντικότερο τον «Ευρωπαϊκό Νόμο για το Κλίμα» σύμφωνα με τον κανονισμό ΕΕ 2021/1119 (Μάρτιος 2020). Εξίσου σημαντικά ήταν η «Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2030»,⁶⁶ το «Σχέδιο Δράσης για την “Κυκλική” Οικονομία»,⁶⁷ η «Νέα Βιομηχανική Στρατηγική»,⁶⁸ και η στρατηγική «Farm to Fork» για βιώσιμα τρόφιμα.⁶⁹

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το άδικο γεγονός ότι δεν ξεκινούν όλα τα κ-μ και όλες οι περιφέρειες από το ίδιο σημείο, συστάθηκε ο «Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης», ο οποίος θα στηρίζει τόσο τις περιοχές με μεγάλο βαθμό εξάρτησης από τις βιομηχανίες υψηλών εκπομπών άνθρακα, όσο και τους πολίτες που είναι περισσότερο ευάλωτοι.⁷⁰

⁶⁵ European Commission, “Delivering the European Green Deal”, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en.

⁶⁶ European Commission, “The Habitats Directive”, https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/habitats-directive_en.

⁶⁷ European Commission, “Circular Economy”, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/circular-economy/#ceap>.

⁶⁸ European Council, “EU industrial policy”, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-industrial-policy>.

⁶⁹ European Parliament, “Farm to fork strategy”, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20211014IPR14914/new-eu-farm-to-fork-strategy-to-make-our-food-healthier-and-more-sustainable>

⁷⁰ European Commission, “The European Green Deal sets out how to make Europe the first climate-neutral continent by 2050, boosting the economy, improving people’s health and quality of life, caring for nature, and leaving no one behind”, Press release (Brussels, 11 December 2019), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6691.

ΜΕΡΟΣ II

Κεφάλαιο 4^ο – Αναγκαιότητα νέων στρατηγικών επιλογών και διαμόρφωση νέας πολιτικής - Η ανάδειξη της γεωπολιτικής Ενεργειακής Ασφάλειας

Η ενεργειακή πολιτική διαμορφώνεται με βάση την ικανοποίηση ποικίλων κοινωνικών απαιτήσεων που συμπυκνώνονται στο αποκαλούμενο «ενεργειακό τρίλημμα»: ενεργειακή ασφάλεια, περιβαλλοντική βιωσιμότητα και ενεργειακή ισότητα,⁷¹ με την παράμετρο της κοινωνικής δικαιοσύνης να αναφέρεται όλο και πιο συχνά ως τέταρτο σημαντικό στοιχείο.⁷² Στην Ευρώπη, οι προσπάθειες εξισορρόπησης των στόχων της ενεργειακής πολιτικής μπορεί να επηρεαστούν σημαντικά από διάφορα εξωτερικά γεγονότα και κρίσεις, ενώ τα αποτελέσματα των επιλογών της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής επηρεάζουν αλυσιδωτά ολόκληρο τον κόσμο.

Η Ευρώπη δεν είναι πλέον τόσο ειρηνική «αρένα», ενώ οι γεωπολιτικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι «γεωπολιτικές διακοπές» έχουν τελειώσει.⁷³ Η πρόσφατη γεωπολιτική κρίση ενεργειακού εφοδιασμού μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, έχει οδηγήσει σε σύνθετα και εξελισσόμενα νέα πολιτικά προγράμματα, τα οποία πολύ δύσκολα θα είχαν σχεδιασθεί και επιχειρηθεί αν δεν προκύπταν οι καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.

Η κρίση αυτή ανέδειξε δύο δυσάρεστα γεγονότα. Καταρχάς, παρόλο που τα ενεργειακά συστήματα βρίσκονται σε μία φάση βιώσιμης μετάβασης, αποδεικνύεται ότι τα ορυκτά καύσιμα εξακολουθούν να αποτελούν τη βάση της μεγαλύτερης ενεργειακής χρήσης σε Ευρώπη. Κατά δεύτερον, παρά τις διάφορες διαμάχες Ρωσίας – Ουκρανίας για τη διαμετακόμιση φυσικού αερίου το 2006 και το 2009, καθώς και την εισβολή της Ρωσίας στην Κριμαία το 2014, η ΕΕ διατήρησε υψηλά επίπεδα εξάρτησης από τους ρωσικούς φυσικούς πόρους. Για να γίνουν τα πράγματα πολιτικά πολύ πιο περίπλοκα, η Ευρώπη βίωνε ήδη οδυνηρές αυξήσεις στις τιμές της ενέργειας για τους καταναλωτές πριν από την εισβολή, ενώ οι δεσμεύσεις για τη σταδιακή

⁷¹ Kuzemko C., Keating M.F., Goldthau A., “The Global Energy Challenge”, *Palgrave Macmillan*, London & New York (2016).

⁷² Bridge G., Barr S., Bouzarovski S., Bradshaw M., “Energy & Society: A Critical Perspective”, *Routledge*, London (2018).

⁷³ Menon A., “Europe and the War: The Unity Engendered by Russia’s Invasion may not Last”, *UK in a changing Europe*, (26 April 2022). <https://ukandeu.ac.uk/europe-and-the-war-the-unity-engendered-by-russias-invasion-may-not-last/> (accessed October 12, 2023).

κατάργηση των ρωσικών εισαγωγών συνέβαλαν περαιτέρω σε κρίσεις κόστους ζωής και δημιουργία φόβων, τόσο για την τιμή της ενέργειας, όσο και για την πρόσβαση σε αυτήν.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν σαφείς διαφορές μεταξύ των χωρών, ενώ η ενεργειακή πολιτική στην Ευρώπη είχε προσανατολιστεί όλο και περισσότερο προς τη δημιουργία ενεργειακών συστημάτων χωρίς άνθρακα και να καταστήσει τη μετάβαση πιο δίκαιη και ισότιμη εντός και μεταξύ των κ-μ της ΕΕ.⁷⁴ Αναμφισβήτητα, η ευρωπαϊκή ενεργειακή βρίσκεται, σε ένα σημείο καμπής. Σε γενικές γραμμές, υπάρχουν δύο στρατόπεδα. Υπάρχουν εκείνοι που υποστηρίζουν ότι οι τρέχουσες πολιτικές αντιδράσεις θα οδηγήσουν σε σημαντική επιτάχυνση της μετάβασης της Ευρώπης στην καθαρή ενέργεια.⁷⁵ Άλλοι, ωστόσο, εκφράζουν ανησυχίες ότι οποιαδήποτε ταχεία επιτάχυνση της καθαρής ενέργειας, ιδίως της ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ, στην Ευρώπη θα μπορούσε να δημιουργήσει δυσκολίες στις αλυσίδες εφοδιασμού και ενδεχομένως να οδηγήσει σε νέες παγκόσμιες υπερδυνάμεις των πόρων.⁷⁶

Όλα αυτά συμβαίνουν μέσα σε μια δεκαετία, όπου μία βιώσιμη και δίκαιη αλλαγή έχουν αποκτήσει τον χαρακτήρα του επείγοντος. Η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου πρέπει να μειωθούν κατά 43% έως το 2030, αν θέλουμε να τηρήσουμε τον στόχο του Παρισιού για 1,5°C. Αυτό συνεπάγεται σημαντική αλλαγή πολιτικής, δεδομένου ότι η συνέχιση των πολιτικών που εφαρμόστηκαν μέχρι το τέλος του 2020 θα οδηγούσε σε παγκόσμιες αύξηση της θερμοκρασίας κατά 3,2°C.⁷⁷ Κρίνεται επείγουσα η ανάγκη σχεδιασμού νέων πολιτικών απαλλαγής από τον άνθρακα, ενώ μεγάλο βάρος πρέπει να δοθεί στις βιώσιμες μεταβάσεις για τις χώρες του Παγκόσμιου Νότου, δεδομένου ότι αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της

⁷⁴ Bouzarovski S., Thomson H., Cornelis M., “Confronting energy poverty in Europe: a research and policy agenda”, *Energies* 14 (4) (2021) 858.

⁷⁵ Alvik S., “The Ukraine War will not Derail Europe’s Energy Transition”. *DNV Report in WorldPipelines* (2022), <https://www.worldpipelines.com/project-news/06042022/dnv-ukraine-war-will-not-derail-europes-energy-transition/>.

⁷⁶ Hensley B., Gammelgard-Larsen M.L., “Ukraine War: the new geopolitics of energy implications and implications for climate policy”, in: A Principles for Responsible Investment (PRI) Report, March 2022, (2022), <https://www.unpri.org/download?ac=16054>.

⁷⁷ IPCC, “Climate change 2022: mitigation of climate change”, IPCC Online April 2022, 2022, 20 October 2021, <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-3/>.

μελλοντικής αύξησης των εκπομπών.⁷⁸ Η αναγνώριση και η αντιμετώπιση ζητημάτων ενεργειακής ισότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης μεταξύ των εθνών, καθώς και στο εσωτερικό τους, θεωρείται ως το κλειδί της βιώσιμης μετάβασης και τη διατήρηση της κλιματικής αλλαγής στην παγκόσμια πολιτική ατζέντα.⁷⁹ Ένας επαναπροσανατολισμός στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού μπορεί να συμβάλει τόσο στον γενικότερο επαναπροσδιορισμό του ζητήματος της ενέργειας και όλων των πτυχών του, όσο και στην πολιτικοποίηση του, με καθορισμό συγκεκριμένων πολιτικών στόχων και εξεύρεση τρόπων – σχεδίων επίτευξής τους.

Ο πόλεμος αυτός αποτελεί τη συνέχεια μιας σειράς επικαλυπτόμενων κρίσεων στην Ευρώπη. Οι κρίσεις θεωρούνται ως ευκαιρίες για πολιτική αλλαγή. Αντλώντας στοιχεία από τις διάφορες μελέτες για την ασφάλεια, αρκετοί ακαδημαϊκοί έχουν επισημάνει ότι μιλώντας για την ενέργεια με παραδοσιακούς, γεωπολιτικούς όρους ασφάλειας ήταν μια ιστορικά συνήθης πρακτική η οποία έχει οδηγήσει στην πολιτικοποίηση της ενέργειας, σε επανακαθορισμό πολιτικών και σε ταχείες πολιτικές αντιδράσεις.⁸⁰ Η εκ νέου προτεραιοποίηση της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού συμπίπτει με μια σχετική υποβάθμιση των περιβαλλοντικών στόχων και της ενεργειακής ισότητας.⁸¹ Είναι, ωστόσο, αξιοσημείωτο ότι η εκ νέου έμφαση στη διασφάλιση της ενεργειακής ανεξαρτησίας, κατά τη διάρκεια των κρίσεων ενεργειακής ασφάλειας της δεκαετίας του 1970, στήριξε επίσης μια «πυρηνική αναγέννηση» και βελτιστοποίηση της ενεργειακής απόδοσης, ενώ οι ενεργειακές κρίσεις της δεκαετίας του 2000 οδήγησαν στην ανάδειξη των ΑΠΕ.⁸²

Τα πλαίσια της γεωπολιτικής ασφάλειας ενημερώνονται και επαναδιατυπώνονται μετά από κρίσεις και ξαφνικές εξελίξεις. Η επιδίωξη της ενεργειακής ασφάλειας είναι ιδιαίτερα πιθανή μετά από μια περίοδο όπου τα ζητήματα της ασφάλειας και προστασίας είχαν υποχωρήσει στην πολιτική ατζέντα. Ωστόσο, οι λόγοι «έκτακτης ανάγκης» τείνουν να εμπλέκουν την κοινωνία με

⁷⁸ Waever O., “Securitization and desecuritization”, in: Ronnie Lipschutz (Ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York (1995).

⁷⁹ Newell P., Geels F.W., Sovacool B., “Navigating tensions between rapid and just transitions”, *Environ. Res. Lett.* 17 (2022).

⁸⁰ Dupont C., “The EU’s collective securitisation of climate change”, *West Eur. Polit.* 42 (2) (2019): 369–390; Judge A., Maltby T., “European energy union? Caught between securitisation and riskification”, *Eur. J. Int. Sec.* 2 (2) (2017): 179–202.

⁸¹ Kuzemko C., “Politicising UK energy: what speaking energy security can do”, *Policy Polit.* 42 (2) (2014): 259–274.

⁸² Von Homeyer I., Oberthuer S., Jordan A., “EU climate and energy governance in times of crisis: towards a new agenda”, *J. Eur. Publ. Policy* 28 (7) (2021): 959–979.

τρόπους που άλλα πλαίσια δεν το κάνουν, αλλά ιδιαίτερα στον τομέα της ενέργειας, δεδομένου ότι είναι τόσο βαθιά ενσωματωμένη στις σύγχρονες κοινωνίες. Ως εκ τούτου, εξωτερικά γεγονότα που απειλούν την αξιοπιστία του εφοδιασμού μιας συγκεκριμένης περιοχής και εγείρουν ερωτήματα και ανησυχίες σχετικά με την πρόσβαση και την οικονομική προσιτότητα, μπορούν να είναι πολιτικά ιδιαίτερα ορατά ακόμα και από τους απλούς πολίτες. Αυτό πολλές φορές οδηγεί σε αιτήματα για επείγουσες κυβερνητικές αντιδράσεις για την επίλυση της κρίσης, παρέχοντας έτσι στις κυβερνήσεις την πολιτική άδεια παρέμβασης στις απελευθερωμένες ενεργειακές αγορές, κόντρα στο ρεύμα των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων.⁸³

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, επανάφερε στο προσκήνιο την γεωπολιτική ενεργειακή ασφάλεια, η οποία προβάλλεται επί του παρόντος, τόσο ως ένας προβληματισμός για τη γενικότερη σχέση της Ρωσίας με την Ευρώπη, αλλά και ως ένα μέσο για τη συγκέντρωση επαρκούς πολιτικής ικανότητας και προσοχής για τη στήριξη σημαντικών αλλαγών που απαιτούνται για τη σταδιακή κατάργηση των εισαγωγών ρωσικών ορυκτών καυσίμων έως το 2027. Στο πλαίσιο αυτής της νέας φάσης, η επίτευξη του στόχου της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ, κατά τη διάρκεια της σταδιακής κατάργησης, γίνεται ο επείγον και κυρίαρχος στόχος της πολιτικής, με την καθαρή ενέργεια και την εξοικονόμηση ενέργειας να καταλαμβάνουν σημαντικό μέρος του πακέτου πολιτικών.

Όταν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να ανταποκριθούν σε επείγουσες καταστάσεις, είναι πιο πιθανό να βασιστούν σε ό,τι έχουν στη διάθεσή τους, όπως γνωστές τεχνολογίες και πολιτικές. Αυτό μπορεί να συνοδεύεται, από μια κάπως αναγωγική λογική που παραγκωνίζει πιο διαφοροποιημένες προσεγγίσεις, συμπεριλαμβανομένου του μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και μπορεί να αφήσει λιγότερο διαθέσιμο χρόνο για πιο σωστά μελετημένες διαδικασίες λήψης αποφάσεων.⁸⁴ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ευνοηθούν και τελικά να προτιμηθούν συγκεντρωτικές και «top-to-down» (από πάνω προς τα κάτω) αντιδράσεις – απαντήσεις. Προφανώς συμπεραίνεται ότι το κράτος, ως υπεύθυνο για τη γενικότερη ασφάλεια, είναι ο πρωταρχικός φορέας στην επίλυση τέτοιων κρίσεων.⁸⁵ Ως εκ

⁸³ Patterson J., Wyburn C., Westman L., Brisbois M.C., Milkoreit M., Jayaram D., “Political effects of emergency frames in sustainability”, *Nat. Sustain.* 4 (2021): 841–847.

⁸⁴ Ibid: 847–850.

⁸⁵ Kuzemko C., “Politicising UK energy: what speaking energy security can do”, *Policy Polit.* 42 (2) (2014): 259–274.

τούτου, η προσέγγιση για τη γεωπολιτική ασφάλεια δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην κυβερνητική παρέμβαση από ό,τι στις αγορές ή τους υποεθνικούς φορείς όσον αφορά την επίλυση ζητημάτων ενεργειακής ασφάλειας.⁸⁶ Οι κυβερνήσεις, συχνά απευθύνονται σε παρόχους ενέργειας μεγάλης κλίμακας για βοήθεια, επειδή αφενός αυτοί έχουν τους πόρους για να ενεργήσουν γρήγορα, και αφετέρου αυτοί είναι που παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στον ενεργειακό εφοδιασμό. Ωστόσο, αυτό μπορεί να ενισχύσει προϋπάρχουσες ασυμμετρίες, όπως για παράδειγμα μεταξύ των συμφερόντων των ευάλωτων νοικοκυριών και των μεγάλων ενεργειακών εταιρειών, όσον αφορά στο ποιος έχει λόγο στις πολιτικές και στις κατανομές του κόστους και των ωφελειών που προκύπτουν από αυτές.⁸⁷

Στο πλαίσιο της γεωπολιτικής ασφάλειας, ο πολιτικός σχεδιασμός οφείλει να δίνει έμφαση στην ομάδα των δρώντων που θεωρείται ότι απειλείται από διάφορες εξωτερικές ενέργειες. Η «ομάδα» αυτή στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι οι ευρωπαϊκές χώρες που έχουν ενωθεί για να στείλουν ένα σαφές μήνυμα αλληλεγγύης απέναντι στην επιθετικότητα της Ρωσίας.⁸⁸ Ωστόσο, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η πολιτική που απαιτείται για την αντικατάσταση των ρωσικών πόρων μπορεί, να οδηγήσει σε μια κάπως εσωστρεφή στάση, λιγότερο χώρο για την εξέταση των ευρύτερων συνεπειών για τις χώρες εκτός της Ευρώπης, και πολωτικά αποτελέσματα. Αυτό μπορεί να αφορά τόσο στον καθορισμό και στην εφαρμογή νέων λύσεων για την επίλυση των ευρωπαϊκών ενεργειακών ζητημάτων και τη στόχευση της Ρωσίας, όσο και στην αγνόηση των συνεπειών για τους άλλους.⁸⁹

Κεφάλαιο 5^ο - Πολιτική της ΕΕ για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων

5.1 Γενικά

Οι πρωτοβουλίες της ΕΕ που αναλύονται στο 3^ο κεφάλαιο και θα οδηγούσαν στην ενίσχυση της ενεργειακής της ασφάλειας και στην άμβλυνση της εξάρτησης της από την ρωσική ενέργεια, αφορούσαν ένα περισσότερο μακροπρόθεσμο πλαίσιο. Οι

⁸⁶ Youngs R., “Energy Security: Europe’s New Foreign Policy Challenge”, *Routledge* (2009).

⁸⁷ Kivimaa P., Brisbois M.-C., Jayaram D., Hakala E., Siddi M., “A socio-technical lens on security in sustainability transitions: future expectations for positive and negative security”, *Futures* 141 (2022), 102971. ISSN 0016-3287.

⁸⁸ European Commission, “EU External Energy Engagement in a Changing World”, (2022), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022JC0023>.

⁸⁹ Kuzemco C., Blondeel M., Duport C., Brisbois M.C., “Russia’s war on Ukraine, European energy policy responses & implications for sustainable transformations”, *Energy Research & Social Science* (2022), Volume 93, <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102842>.

συνθήκες όμως έχουν ανατραπεί, δεδομένης της προσπάθειας της ΕΕ να περιορίσει άμεσα τις προμήθειες ενέργειας από τη Ρωσία.⁹⁰

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία αποτελεί την πιο πρόσφατη εξωτερική κρίση που επηρέασε/επηρεάζει την ΕΕ και τα μέλη της, σε πάρα πολλούς τομείς (όπως η ενεργειακή ασφάλεια, η οικονομία, η μετανάστευση, κλπ), με άμεσο αντίκτυπο τόσο στην καθημερινότητα των πολιτών της, όσο και γενικότερα στον τρόπο λειτουργίας της σε πολιτικό επίπεδο. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής, ανάλυσης και αξιολόγησης των αντιδράσεων της ΕΕ από την έναρξη του πολέμου. Αναλύουμε τις αντιδράσεις σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο ΕΕ, ξεκινώντας από την παρατήρηση ότι η ρωσική εισβολή έχει οδηγήσει σε αναπροσανατολισμό και επαναπροσδιορισμό της πολιτικής, θέτοντας τη γεωπολιτική ενεργειακή ασφάλεια σε περίοπτη θέση. Αυτή η κρίση δημιούργησε επιπλοκές και στην προσπάθεια για βιώσιμη μετάβαση, τόσο στην Ευρώπη, όσο και σε ολόκληρο τον κόσμο. Η εξισορρόπηση των στόχων της ενεργειακής πολιτικής είναι μία μεγάλη πρόκληση, που συνεπάγεται διάφορες εντάσεις και συμβιβασμούς, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης.

5.2 Αντίδραση ΕΕ στην εισβολή της Ρωσίας

5.2.1 Πολιτικές και οικονομικές κυρώσεις κατά της Ρωσίας

Για να κατανοήσουμε καλύτερα το κλίμα της όξυνσης των σχέσεων της ΕΕ με τη Ρωσία, θα αναφέρουμε περιληπτικά τις πρώτες αντιδράσεις της Ένωσης, οι οποίες αφορούν κυρώσεις στον πολιτικό και οικονομικό τομέα, με στόχο να πιέσουν τη Ρωσία να εγκαταλείψει την επιθετικότητα της και να αλλάξει τακτική. Ωστόσο, αξίζει να αναφέρουμε και όσα συνέβησαν λίγο πριν την εισβολή. Στις 22 Φεβρουαρίου 2022, η γερμανική κυβέρνηση ανακοίνωσε την αναστολή της διαδικασίας αδειοδότησης του Nord Stream 2, αποσύροντας την έκθεση για την ασφάλεια του εφοδιασμού που είχε προηγουμένως υποβληθεί στην γερμανική εθνική ρυθμιστική αρχή. Η αντίδραση αυτή της Γερμανίας αποτέλεσε ένα προοίμιο της αντίδρασης που επρόκειτο να ακολουθήσει από την ΕΕ.

⁹⁰ Lasse, B., “Russia's war on Ukraine: Implications for EU energy supply”. EPRS, European Parliamentary Research Service (2022), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATA\(2022\)729281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATA(2022)729281_EN.pdf).

Η πρώτη δέσμη μέτρων εγκρίθηκε στις 23 Φεβρουαρίου 2022, μία μέρα πριν την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Τα μέτρα αφορούσαν σε ατομικές κυρώσεις εις βάρος των 351 μελών της ρωσικής Κρατικής Δούμας, τα οποία ψήφισαν υπέρ της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας των αυτοανακηρυχθεισών περιοχών του Ντονέτσκ και Λουχάνσκ. Ταυτόχρονα, επιβλήθηκαν στοχευμένα περιοριστικά μέτρα σε 27 διακεκριμένα πρόσωπα και οντότητες που είχαν συμμετοχή στην υπονόμευση ή/και απειλή της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας ενώ τέθηκαν περιορισμοί στην πρόσβαση της Ρωσίας (συμπεριλαμβανομένων και των περιοχών του Ντονέτσκ και Λουχάνσκ) στις κεφαλαιαγορές και τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και αγορές της Ένωσης.⁹¹

Η δεύτερη δέσμη μέτρων εγκρίθηκε στις 25 Φεβρουαρίου 2022 και αφορούσε σε ατομικές κυρώσεις κατά του Προέδρου Πούτιν, του Υπουργού Εξωτερικών Λαβρόφ και μελών του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας της Ρωσίας. Επιπλέον, επιβλήθηκαν οικονομικές κυρώσεις που αφορούσαν τον χρηματοπιστωτικό τομέα, καθώς επίσης και τους τομείς της ενέργειας, της τεχνολογίας και των μεταφορών. Ειδικότερα, στον τομέα της ενέργειας, η ΕΕ απαγόρευσε την πώληση, προμήθεια, μεταφορά ή εξαγωγή στη Ρωσία συγκεκριμένων αγαθών και τεχνολογιών στον τομέα της διύλισης πετρελαίου, ενώ θέσπισε περιορισμούς στην παροχή σχετικών υπηρεσιών. Στόχος ήταν να πληγεί ο ρωσικός πετρελαϊκός τομέας και να γίνει αδύνατη η αναβάθμιση των διυλιστηρίων πετρελαίου. Επιπρόσθετα, έγινε αναστολή των διατάξεων που αφορούσαν την απλούστευση της έκδοσης θεωρήσεων για Ρώσους διπλωμάτες, αξιωματούχους και επιχειρηματίες.⁹²

Η Τρίτη δέσμη μέτρων εγκρίθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 2022 και αφορούσε στο κλείσιμο του εναέριου χώρου της Ένωσης σε όλα τα ρωσικά αεροσκάφη, στην απαγόρευση των συναλλαγών με την Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας, στον αποκλεισμό επτά ρωσικών τραπεζών από το σύστημα Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT) και στην απαγόρευση της παροχής τραπεζογραμματίων σε ευρώ στη Ρωσία. Παράλληλα, αποφασίστηκε η αναστολή της ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης στην ΕΕ των κρατικών μέσων ενημέρωσης Russia

⁹¹ Official Journal of the European Union, L 042I, 23 February 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2022%3A042I%3ATOC>.

⁹² Official Journal of the European Union, L 50 - L 54, 25 February 2022, <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/02/25/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-imposes-sanctions-against-president-putin-and-foreign-minister-lavrov-and-adopts-wide-ranging-individual-and-economic-sanctions/>.

Today και Sputnik, τα οποία διεξήγαγαν συντονισμένη εκστρατεία παραπληροφόρησης της κοινωνίας των πολιτών στην ΕΕ και άλλες χώρες. Επιπρόσθετα, επιβλήθηκαν ατομικές κυρώσεις κατά Λευκορώσων αξιωματούχων ως αντίδραση στην εμπλοκή της Λευκορωσίας στη στρατιωτική επιχείρηση της Ρωσίας. Η σημαντικότερη όμως απόφαση αφορούσε στη χορήγηση εξοπλισμού και προμηθειών στις ουκρανικές ένοπλες δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένου, για πρώτη φορά, θανατηφόρου εξοπλισμού. Η απόφαση έγκρισης του Συμβουλίου λήφθηκε στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού για την Ειρήνη, ενώ το συνολικό κόστος έφτανε τα 500 εκατομμύρια ευρώ.⁹³ Κυρώσεις επιβλήθηκαν και κατά τις Λευκορωσίας στις 9 Μαρτίου 2022, η οποία υποστήριζε τη Ρωσία. Οι κυρώσεις αυτές, αφορούσαν αποκλεισμό τριών λευκορωσικών τραπεζών από το σύστημα SWIFT, απαγόρευση συναλλαγών με την Κεντρική Τράπεζα της Λευκορωσίας, επιβολή ορίων σε χρηματοοικονομικές εισροές από τη Λευκορωσία στην ΕΕ και, τέλος, απαγόρευση της παροχής τραπεζογραμματίων σε ευρώ.⁹⁴

Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε και η Τέταρτη δέσμη κυρώσεων στις 15 Μαρτίου 2022, η οποία περιλάμβανε απαγόρευση όλων των συναλλαγών με συγκεκριμένες κρατικές επιχειρήσεις και διεύρυνση του καταλόγου ατόμων που συνδέονται με την στρατιωτική βιομηχανία. Παράλληλα, απαγορεύτηκε η παροχή υπηρεσιών αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας σε όλα τα πρόσωπα και τις οντότητες της Ρωσίας. Επιβλήθηκε απαγόρευση σε νέες επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα της Ρωσίας, σε εξαγωγές ειδών πολυτελείας προς τη Ρωσία και τέλος, στις εισαγωγές σιδήρου και χάλυβα από τη Ρωσία για όλη την ΕΕ.⁹⁵

Η Πέμπτη δέσμη μέτρων εγκρίθηκε στις 8 Απριλίου 2022 και αφορούσε στο κλείσιμο των λιμανιών της ΕΕ για όλα τα ρωσικά πλοία, στην απαγόρευση εισόδου ρωσικών και λευκορωσικών οδικών μεταφορέων στην ΕΕ, στην απαγόρευση εισαγωγής ξύλου, τσιμέντου, θαλασσινών και ποτών από τη Ρωσία, στην απαγόρευση εξαγωγών καυσίμων αεριοθετημένων και άλλων αγαθών, ενώ παράλληλα διευρύνθηκε η λίστα των προσώπων στα οποία επιβλήθηκαν στοχευμένα οικονομικά

⁹³ Official Journal of the European Union, L 57, L 60, L 61, 28 February 2022. <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/02/28/eu-adopts-new-set-of-measures-to-respond-to-russia-s-military-aggression-against-ukraine/>.

⁹⁴ Official Journal of the European Union, L 81, L 82, 9 March 2022. <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/03/09/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-agrees-new-sectoral-measures-targeting-belarus-and-russia/>.

⁹⁵ Official Journal of the European Union, L 87I, 15 March 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:087I:TOC>.

μέτρα. Ιδιαίτερης σημασίας για τον τομέα της ενέργειας ήταν η απόφαση απαγόρευσης αγοράς, εισαγωγής ή μεταφοράς άνθρακα και άλλων στερεών ορυκτών καυσίμων από τη Ρωσία, με έναρξη ισχύς της εν λόγω απόφασης τον Αύγουστο του 2022.⁹⁶

Η Έκτη δέσμη μέτρων εγκρίθηκε στις 3 Ιουνίου 2022 και αφορούσε στην απαγόρευση των εισαγωγών αργού πετρελαίου και προϊόντων διύλισης πετρελαίου από τη Ρωσία με περιορισμένες εξαιρέσεις. Η σταδιακή κατάργηση του ρωσικού πετρελαίου θα διαρκέσει από 6 μήνες για το αργό πετρέλαιο έως 8 μήνες για άλλα προϊόντα διύλισης πετρελαίου. Προβλέπεται προσωρινή εξαίρεση για τις εισαγωγές αργού πετρελαίου μέσω πετρελαιοαγωγού στα κ-μ της ΕΕ στα οποία, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, υπάρχει ειδική εξάρτηση από τον εφοδιασμό από τη Ρωσία και δεν υπάρχουν βιώσιμες εναλλακτικές επιλογές. Προβλέπονται επίσης προσωρινές παρεκκλίσεις για τη Βουλγαρία και την Κροατία σχετικά με τις εισαγωγές αργού πετρελαίου διά θαλάσσης και πετρελαίου εσωτερικής καύσης, αντίστοιχα. Επιπρόσθετα τα νέα μέτρα περιλάμβαναν τον αποκλεισμό από το σύστημα SWIFT τριών επιπλέον ρωσικών τραπεζών και μίας επιπλέον λευκορωσικής τράπεζας, την αναστολή των ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων στην ΕΕ από επιπλέον ρώσικα μέσα ενημέρωσης και τέλος, νέες κυρώσεις κατά 18 οντοτήτων και 65 ατόμων, μεταξύ των οποίων άτομα που είναι υπεύθυνα για τις φρικαλεότητες που διαπράχθηκαν στην Bucha και τη Μαριούπολη.⁹⁷

Την 21 Ιουλίου 2022 η ΕΕ ενέκρινε νέα δέσμη μέτρων «διατήρησης και ευθυγράμμισης», τα οποία αφορούσαν στην απαγόρευση εισαγωγών χρυσού ρωσικής προέλευσης, στην ενίσχυση των ελέγχων των εξαγωγών ειδών διπλής χρήσης, στην επέκταση της απαγόρευσης της πρόσβασης σε λιμένες και στις δεξαμενές ανύψωσης, στη διασαφήνιση των υφιστάμενων μέτρων (για παράδειγμα στους τομείς των δημόσιων συμβάσεων, των αεροπορικών μεταφορών και της δικαιοσύνης) και στην επιβολή κυρώσεων σε επιπλέον 54 άτομα και 10 οντότητες. Προκειμένου να αποφευχθούν ενδεχόμενες επιπτώσεις για την επισιτιστική και ενεργειακή ασφάλεια σε ολόκληρο τον κόσμο, η ΕΕ αποφάσισε να επεκτείνει την εξαίρεση από την

⁹⁶ Official Journal of the European Union, L 111, 8 April 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ:L:2022:111:TOC>.

⁹⁷ European Council, “Russia’s aggression against Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-sixth-package-of-sanctions/>.

απαγόρευση πραγματοποίησης συναλλαγών με ορισμένες κρατικές οντότητες όσον αφορά τις συναλλαγές γεωργικών προϊόντων και τη μεταφορά πετρελαίου σε τρίτες χώρες. Κανένα από τα μέτρα που θεσπίστηκαν δεν έχει καθ' οιονδήποτε τρόπο ως στόχο το εμπόριο γεωργικών προϊόντων και τροφίμων, συμπεριλαμβανομένων του σίτου και των λιπασμάτων, μεταξύ τρίτων χωρών και Ρωσίας. Ομοίως, τα μέτρα της ΕΕ δεν εμποδίζουν τις τρίτες χώρες και τους υπηκόους τους που δραστηριοποιούνται εκτός της ΕΕ να αγοράζουν φαρμακευτικά ή ιατρικά προϊόντα από τη Ρωσία.⁹⁸

Στις 6 Οκτωβρίου 2022 η ΕΕ ενέκρινε την όγδοη δέσμη κυρώσεων με αφορμή τη στήριξη της Ρωσίας στη διοργάνωση παράνομων δημοψηφισμάτων στις περιοχές Ντονέτσκ, Χερσώνας, Λουχάνσκ και Ζαπορίζια που έχουν καταληφθεί από τη Ρωσία. Τα νέα μέτρα αφορούσαν στον καθορισμό ανώτατου ορίου τιμών που σχετίζεται με τη θαλάσσια μεταφορά ρωσικού πετρελαίου για τρίτες χώρες, σε περιορισμούς στις εξαγωγές αγαθών και τεχνολογίας διπλής χρήσης, στην απαγόρευση εμπορίας όπλων, μη στρατιωτικών πυροβόλων όπλων, πυρομαχικών, στρατιωτικών οχημάτων και παραστρατιωτικού εξοπλισμού, στην απαγόρευση εισαγωγών προϊόντων χάλυβα από τη Ρωσία και τέλος, κυρώσεις κατά επιπλέον 30 προσώπων και 7 οντοτήτων.⁹⁹

Στις 16 Δεκεμβρίου 2022 η ΕΕ ενέκρινε την ένατη δέσμη κυρώσεων, η οποία αφορούσε στην απαγόρευση εξαγωγών κινητήρων μη επανδρωμένων αεροσκαφών, σε περιορισμούς στις εξαγωγές αγαθών και τεχνολογίας διπλής χρήσης, στην απαγόρευση συναλλαγών με τη Ρωσική Τράπεζα Περιφερειακής Ανάπτυξης, στην αναστολή των αδειών τεσσάρων επιπλέον ρωσικών μέσων ενημέρωσης και τέλος, κυρώσεις κατά επιπλέον 141 ατόμων και 49 οντοτήτων. Ειδικότερα, στον τομέα της ενέργειας, αποφασίστηκε η απαγόρευση νέων επενδύσεων στον εξορυκτικό τομέα της Ρωσίας, με ορισμένες εξαιρέσεις εξορυκτικών και λατομικών δραστηριοτήτων συγκεκριμένων κρίσιμων πρώτων υλών.¹⁰⁰

Στις 25 Φεβρουαρίου 2023 η ΕΕ ενέκρινε τη δέκατη δέσμη μέτρων, η οποία ειδικότερα για τον τομέα της ενέργειας προέβλεπε την απαγόρευση παροχής

⁹⁸ Official Journal of the European Union, L 193, 21 July 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2022:193:FULL>.

⁹⁹ Official Journal of the European Union, L 259I, 06 October 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2022:259I:FULL>.

¹⁰⁰ European Council, "Russia's war of aggression against Ukraine: EU adopts 9th package of economic and individual sanctions", <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/16/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-9th-package-of-economic-and-individual-sanctions/>.

δυναμικότητας αποθήκευσης αερίου (εκτός από το τμήμα των εγκαταστάσεων ΥΦΑ που χρησιμοποιείται γι' αυτόν τον σκοπό) σε Ρώσους υπηκόους, με σκοπό την προστασία της ασφάλειας εφοδιασμού και την αποφυγή εργαλειοποίησης του φυσικού αερίου και κινδύνων χειραγώγησης της αγοράς από τη Ρωσία. Επιπρόσθετα, εγκρίθηκαν μέτρα που αφορούσαν απαγόρευση εξαγωγών τεχνολογιών ζωτικής σημασίας και βιομηχανικών προϊόντων και στην απαγόρευση εισαγωγών ασφάλτου και συνθετικού καουτσούκ. Τέθηκαν περιορισμοί στους Ρώσους υπηκόους προκειμένου να μην κατέχουν οποιαδήποτε θέση στα διοικητικά όργανα υποδομών και οντοτήτων ζωτικής σημασίας της ΕΕ, και τέλος, επιβλήθηκαν πρόσθετες κυρώσεις κατά 87 ατόμων και 34 οντοτήτων.¹⁰¹

Στις 23 Ιουνίου 2023 η ΕΕ ενέκρινε την ενδέκατη δέσμη μέτρων, η οποία για τον τομέα της ενέργειας προέβλεπε τη λήξη της προσωρινής παρέκκλισης που είχε χορηγηθεί σε Γερμανία και Πολωνία για τον εφοδιασμό ρωσικού αργού πετρελαίου μέσω του βόρειου τμήματος του αγωγού Druzhba. Ωστόσο, αποφασίστηκε η δυνατότητα διαμετακόμισης του πετρελαίου που προέρχεται είτε από το Καζακστάν είτε από άλλη τρίτη χώρα μέσω της Ρωσίας και να επιτρέπεται η εισαγωγή του στην ΕΕ μέσω του προαναφερόμενου αγωγού. Επιπρόσθετα, εγκρίθηκαν μέτρα που αφορούσαν στην ενίσχυση συνεργασιών με τρίτες χώρες για την αποτροπή της καταστρατήγησης των κυρώσεων που είχαν επιβληθεί το προηγούμενο διάστημα. Επεκτάθηκαν οι περιορισμοί στις εξαγωγές αγαθών και τεχνολογιών, έγινε αναστολή αδειών και σε άλλα μέσα επικοινωνίας, ενώ τέλος, επιβλήθηκαν πρόσθετες κυρώσεις σε επιπλέον 71 άτομα και 33 οντότητες.¹⁰²

Τέλος, η τελευταία χρονικά απόφαση της ΕΕ (με βάση τη δεδομένη χρονική περίοδο συγγραφής της παρούσας διπλωματικής) ήταν αυτή της 3 Αυγούστου 2023. Τα νέα μέτρα δημιουργούν μια στενότερη ευθυγράμμιση των κυρώσεων της ΕΕ κατά της Ρωσίας και της Λευκορωσίας και έχουν σαν στόχο τη διασφάλιση ότι οι κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας, δεν θα μπορούν να παρακαμφθούν μέσω της Λευκορωσίας. Επεκτείνεται η απαγόρευση εξαγωγών προς τη Λευκορωσία σε ορισμένα ιδιαίτερα αγαθά και τεχνολογίες που συμβάλλουν στη στρατιωτική και τεχνολογική ενίσχυση

¹⁰¹ Official Journal of the European Union, L 059I, 25 February 2023. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2023:059I:TOC>.

¹⁰² European Council, "Russia's war of aggression against Ukraine: EU adopts 11th package of economic and individual sanctions", <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/23/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-11th-package-of-economic-and-individual-sanctions/>.

της χώρας. Επίσης επιβάλλεται πρόσθετη απαγόρευση εξαγωγών πυροβόλων όπλων και πυρομαχικών, καθώς και αγαθών και τεχνολογίας κατάλληλων για χρήση στην αεροπορία και τη διαστημική βιομηχανία.¹⁰³

5.2.2 Αντίδραση στον τομέα της ενέργειας

Ειδικότερα στον τομέα της ενέργειας έγιναν προτάσεις για διάφορα μέτρα και για εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών που θα οδηγούσαν σε μείωση των ρωσικών εισαγωγών ενεργειακών πόρων. Καταρχάς, δεν θα υπογραφόταν πλέον καμία νέα σύμβαση προμήθειας φυσικού αερίου με τη Ρωσία. Οι συμβάσεις εισαγωγής φυσικού αερίου με την Gazprom που καλύπτουν περισσότερα από 15 bcm ετησίως και αντιστοιχούν σε περίπου 12% των προμηθειών φυσικού αερίου της εταιρείας προς την ΕΕ, έληγαν εντός του 2022, ενώ συνολικά, οι συμβάσεις με την Gazprom που καλύπτουν σχεδόν 40 bcm ετησίως πρόκειται να λήξουν μέχρι το τέλος αυτής της δεκαετίας. Αυτό δίνει στην ΕΕ ένα παράθυρο ευκαιρίας για να διαφοροποιήσει σημαντικά τις προμήθειες φυσικού αερίου και να προχωρήσει σε συμβάσεις με άλλες πηγές.

Βραχυπρόθεσμος στόχος τέθηκε η αντικατάσταση του ρωσικού φυσικού αερίου με ΥΦΑ. Η ΕΕ θα μπορούσε θεωρητικά να αυξήσει τις βραχυπρόθεσμες εισαγωγές ΥΦΑ κατά περίπου 60 bcm, σε σύγκριση με τα επίπεδα του 2021. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι αγορές ΥΦΑ είναι εξαιρετικά περιορισμένες, αυτό πιθανώς θα σήμαινε και πολύ υψηλές τιμές. Κρίθηκε απαραίτητος ο διάλογος με τους εξαγωγείς ΥΦΑ, ενώ παράλληλα απαιτούταν αποτελεσματική χρήση της χωρητικότητας των τερματικών σταθμών επαναεριοποίησης ΥΦΑ.

Επιπρόσθετα, τέθηκε ο στόχος εφαρμογής ελάχιστων υποχρεώσεων αποθήκευσης φυσικού αερίου για την ενίσχυση της αγοράς. Η αποθήκευση φυσικού αερίου διαδραματίζει βασικό ρόλο στην κάλυψη των εποχικών μεταβολών και απροσδόκητων γεγονότων. Η αξία της ασφάλειας που παρέχεται από την αποθήκευση αερίου είναι ακόμη μεγαλύτερη σε μια εποχή γεωπολιτικών εντάσεων και κρίσεων.

Κρίσιμη θεωρήθηκε και η επιτάχυνση της ανάπτυξης νέων έργων αιολικής και ηλιακής ενέργειας. Μια συντονισμένη πολιτική προσπάθεια για την επίσπευση της περαιτέρω αύξησης της δυναμικότητας ΑΠΕ θα μπορούσε να αποφέρει σημαντικά

¹⁰³ European Commission, “Sanctions adopted following Russia’s military aggression against Ukraine”, https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_el.

αποτελέσματα στα επόμενα χρόνια. Παράλληλα, αναζητήθηκε μεγιστοποίηση της παραγωγής βιοενέργειας και της πυρηνικής ενέργειας. Άλλωστε, η πυρηνική ενέργεια είναι η μεγαλύτερη πηγή ηλεκτρικής ενέργειας χαμηλών εκπομπών στην ΕΕ, αλλά αρκετοί αντιδραστήρες τέθηκαν εκτός σύνδεσης για έλεγχο συντήρησης και ασφάλειας το 2021. Ένας νέος γύρος κλεισίματος αντιδραστήρων, ωστόσο, θα μείωνε αυτή την ανάκαμψη της παραγωγής. Μια προσωρινή καθυστέρηση αυτού του κλεισίματος θα μπορούσε να μειώσει τη ζήτηση φυσικού αερίου της ΕΕ κατά σχεδόν 1 bcm το μήνα.

Απαραίτητη όμως ήταν η θέσπιση βραχυπρόθεσμων μέτρων για την άμεση προστασία των ευάλωτων καταναλωτών ηλεκτρικής ενέργειας από τις υψηλές τιμές. Οι υψηλές τιμές του φυσικού αερίου, θα οδηγούσαν σε υψηλές τιμές ηλεκτρικής ενέργειας με τρόπους που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μεγάλα κέρδη για τις εταιρείες.

Μία πρόταση που υποστηρίχτηκε ήταν η επιτάχυνση της αντικατάστασης λεβήτων, που χρησιμοποιούν αέριο ή άλλα ορυκτά καύσιμα, με αντλίες θερμότητας, που προσφέρουν έναν πολύ αποδοτικό και οικονομικό τρόπο για τη θέρμανση των σπιτιών. Ο διπλασιασμός του σημερινού ρυθμού εγκατάστασης αντλιών θερμότητας θα εξοικονομούσε επιπλέον 2 bcm χρήσης φυσικού αερίου. Επιπρόσθετα, συζητήθηκε η επιτάχυνση των βελτιώσεων ενεργειακής απόδοσης στα κτήρια και τη βιομηχανία. Η ενεργειακή απόδοση είναι ένα ισχυρό εργαλείο για τη μετάβαση στην καθαρή ενέργεια, αλλά συχνά χρειάζεται χρόνος για να παραχθούν σημαντικά αποτελέσματα. Η επιτάχυνση της ενεργειακής αναβάθμισης των κτηρίων θα εξοικονομούσε περισσότερο από 1 bcm χρήσης φυσικού αερίου.

Τα μέτρα για τον περιορισμό της κατανάλωσης του πετρελαίου, περιλαμβάνουν τη μείωση των ορίων ταχύτητας στους αυτοκινητόδρομους, την επέκταση της τηλεργασίας, την προώθηση των μέσων μαζικής μεταφοράς, του ποδηλάτου και άλλων εναλλακτικών μορφών μετακίνησης, τον περιορισμό της χρήσης των αυτοκινήτων, την προώθηση της έννοιας του διαμοιρασμού αυτοκινήτων, την αντικατάσταση των αεροπορικών μεταφορών με υψηλής ταχύτητας σιδηροδρομικές μεταφορές, αλλά και την προώθηση ηλεκτρικών οχημάτων.¹⁰⁴

¹⁰⁴ International Energy Agency, “A 10-Point Plan to Reduce the European Union’s Reliance on Russian Natural Gas. IEA Report”, <https://iea.blob.core.windows.net/assets/1af70a5f-9059-47b4-a2dd-1b479918f3cb/A10-PointPlanToReducetheEuropeanUnionsRelianceonRussianNaturalGas.pdf>.

5.3 REPowerEU

Αναμφισβήτητα, η πιο σημαντική αντίδραση της ΕΕ, που σχετίζεται άμεσα με την ενέργεια και το περιβάλλον, ήταν η υιοθέτηση του σχεδίου REPowerEU, το οποίο αποσκοπεί στην απεξάρτηση από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα.¹⁰⁵ Πρόκειται για ένα ενεργειακό πρόγραμμα που εντάσσεται στο νομικό πλαίσιο του Next Generation EU (NGEU). Μετά το ξέσπασμα της πανδημίας, η ΕΕ υιοθέτησε ένα σχέδιο ανάκαμψης για την προετοιμασία της επόμενης γενιάς Ευρωπαίων πολιτών, το οποίο αποτελείται από έναν καινοτόμο μηχανισμό χρηματοδοτικής συνδρομής που συνδέει την εκταμίευση ευρωπαϊκών κονδυλίων προς τα κ-μ και ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και επενδύσεων.¹⁰⁶ Οι βασικότερες συνέπειες της ρωσικής εισβολής, στον ενεργειακό τομέα, ήταν η εκτόξευση των τιμών ενέργειας και οι ελλείψεις στον ενεργειακό εφοδιασμό. Τα γεγονότα αυτά συνιστούσαν απειλή για τη στρατηγική αυτονομία και την οικονομική ανάκαμψη της Ένωσης. Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, η Επιτροπή πρότεινε τη στρατηγική REPowerEU,¹⁰⁷ η οποία, όπως υποδηλώνει και το όνομά της, έχει ως τελικό στόχο την επαναδραστηριοποίηση της ενεργειακής αυτονομίας της ΕΕ μέσω της διασφάλισης του ενεργειακού εφοδιασμού. Το REPowerEU περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο με ένα ευρύ φάσμα πρωτοβουλιών, όπως ο νέος κανονισμός για την αποθήκευση φυσικού αερίου,¹⁰⁸ μια πρόταση σχεδιασμού της αγοράς ενέργειας,¹⁰⁹ μια πρόταση για μια πλατφόρμα κοινής αγοράς φυσικού αερίου¹¹⁰ και μια στρατηγική για τις ΑΠΕ.¹¹¹ Η Επιτροπή πρότεινε τη μεταρρύθμιση της NGEU για τη διασφάλιση μιας επιτυχημένης και βιώσιμης

¹⁰⁵ European Commission, “Commission welcomes political agreement on REPowerEU under the Recovery and Resilience Facility”, 14 December 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7717.

¹⁰⁶ European Commission, “Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regul. (EU) 2021/241 as regards REPowerEU chapters in recovery and resilience plans”, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7ec6d613-1687-11ee-806b-01aa75ed71a1/>.

¹⁰⁷ European Commission, Press Release ‘REPowerEU: joint European action for more affordable, secure and sustainable energy’ 8 March 2022. Διαθέσιμο online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511

¹⁰⁸ European Commission, “Proposal concerning measures to safeguard the security of gas supply and Regulation (EC) n°715/2009 on conditions for access to natural gas transmission networks.”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0135>.

¹⁰⁹ European Commission, “Shaping Europe's digital future”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0067>.

¹¹⁰ European Commission, “Proposal for a Council Regulation Enhancing solidarity through better coordination of gas purchases, exchanges of gas across borders and reliable price benchmarks”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0549>.

¹¹¹ European Commission, “Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, REPowerEU Plan”, COM(2022) 230 final Brussels 18.05.2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0640>.

ανάκαμψης από την κρίση του Covid-19.¹¹² Ειδικότερα, το REPowerEU τροποποιεί τον κανονισμό για τη σύσταση του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ), το μεγαλύτερο πρόγραμμα δαπανών της NGEU όσον αφορά τον προϋπολογισμό που της αναλογεί. Οι συνθήκες αυτές επηρέασαν δραστικά την οικονομία της Ένωσης και άλλαξαν ριζικά το γεωενεργειακό πλαίσιο.¹¹³ Η αλληλεξάρτηση μεταξύ της δυτικής και της ανατολικής Ευρώπης είχε ενισχυθεί από κρίσιμες φυσικές υποδομές, όπως ο αγωγός φυσικού αερίου Brotherhood που διέρχεται από την Ουκρανία, ο Yamal από την Πολωνία και ο Nord Stream που διασχίζει τη Βαλτική Θάλασσα και το έδαφος της Γερμανίας. Από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τόσο τα νοικοκυριά, όσο και η βιομηχανία στην ΕΕ επωφελήθηκαν από τη μαζική ροή φυσικού αερίου από τη Ρωσία σε χαμηλές τιμές.¹¹⁴ Στο δεδομένο ότι οι εισαγωγές άνθρακα και αργού πετρελαίου από τη Ρωσία καλύπτονται από κυρώσεις (όπως αυτές αναλύθηκαν στο προηγούμενο υποκεφάλαιο), ήρθαν να προστεθούν οι επανειλημμένες διακοπές του εφοδιασμού της ΕΕ με φυσικό αέριο από τη Ρωσία¹¹⁵ και η δολιοφθορά το αγωγού Nord Stream II.¹¹⁶ Η ΕΕ δεν μπορούσε πλέον να βασίζεται στη Ρωσία ως αξιόπιστο ενεργειακό προμηθευτή και η υιοθέτηση μιας στρατηγικής απελευθέρωσης έγινε περισσότερο από ποτέ απαραίτητη.¹¹⁷ Αμέσως μετά τη ρωσική επίθεση, οι αρχηγοί κρατών της ΕΕ συναντήθηκαν άτυπα στις Βερσαλλίες στις 10-11 Μαρτίου 2022. Αντιμετώπισαν τρία κρίσιμα ζητήματα για την ΕΕ: την ενίσχυση των αμυντικών δυνατοτήτων, τη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης και την οικοδόμηση μιας πιο εύρωστης οικονομίας.¹¹⁸ Με

¹¹² European Commission, “Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU) 2021/241 as regards REPowerEU chapters in recovery and resilience plans”.

¹¹³ Massimo Amato and others, “Towards a Mediterranean Community for Renewables. Building a new community process with the southern shore of the Mediterranean: Energy transition and geopolitics in the age of war ecology”. *Groupe d'études géopolitiques* (2022), <https://geopolitique.eu/en/2022/11/28/towards-a-mediterranean-community-for-renewables/>.

¹¹⁴ International Energy Agency, “Gas Market and Russian Supply”, 2022, <https://www.iea.org/reports/russian-supplies-to-global-energy-markets/gas-market-and-russian-supply-2>.

¹¹⁵ Connolly Kate, “Nord Stream 1: Russia switches off gas pipelines citing maintenance”, *The Guardian* (31 August 2022), <https://www.theguardian.com/business/2022/aug/31/nord-stream-1-russia-switches-off-gas-pipeline-citing-maintenance>, (accessed October 18 2023).

¹¹⁶ Rebecca Ruiz and Justin Scheck, “In Nord Stream mystery, Baltic Seabed provides a nearly ideal crime scene”, *The New York Times* (26 December 2022), <https://www.nytimes.com/2022/12/26/world/europe/nordstream-pipeline-explosion-russia.html> (accessed October 18 2023).

¹¹⁷ See note 113 above.

¹¹⁸ European Council, “Informal meeting of the Heads of State or Government, Versailles Declaration”, 10-11 March 2022, <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>.

την ευκαιρία αυτή, οι ηγέτες της ΕΕ υιοθέτησαν τη «Διακήρυξη των Βερσαλλιών», όπου συμφώνησαν στην ανάγκη σταδιακής εξάλειψης της εξάρτησης από τις εισαγωγές ρωσικών ενεργειακών πόρων και ανέθεσαν στην Επιτροπή να υποβάλει σχετική πρόταση. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες ζήτησαν από την Επιτροπή να υποβάλει ένα φιλόδοξο ενεργειακό σχέδιο στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 24ης-25ης Μαρτίου 2022, το οποίο επικεντρώθηκε επίσης στις υψηλές τιμές της ενέργειας και τις επιπτώσεις τους σε πολίτες και επιχειρήσεις.¹¹⁹ Στις 18 Μαΐου 2022, η Επιτροπή εξέδωσε μια ολοκληρωμένη στρατηγική για την επανεκκίνηση της ΕΕ. Μεταξύ των προβλεπόμενων μέτρων, η Επιτροπή πρότεινε να τροποποιηθεί ο κανονισμός 2021/241 για τη σύσταση του ΜΑΑ, το οποίο αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του NGEU. Για τον σκοπό αυτό, η Επιτροπή κάλεσε τα κ-μ να προσθέσουν ένα παράρτημα στα σχέδια ανάκαμψης με νέες μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις που αποσκοπούν στη διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού και στη μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα.¹²⁰

5.3.1 Οι στόχοι του REPowerEU

Ο πρώτος πυλώνας του REPowerEU ήταν η εισαγωγή ενός νέου στόχου στο ΜΑΑ, που συνίσταται στην αύξηση της ανθεκτικότητας του ενεργειακού συστήματος. Αυτό θα επιτευχθεί αντιμετωπίζοντας δύο επιμέρους στόχους: τη μείωση εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα και τη διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού σε επίπεδο Ένωσης. Με αυτόν τον τρόπο, η διευκόλυνση δεν αντιμετωπίζει μόνο τις κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες της κρίσης του Covid-19, αλλά και τις ενεργειακές συνέπειες του πολέμου, που ορίζονται ως «στόχοι REPowerEU». Οι τελικοί στόχοι του Ταμείου Ανάκαμψης επιδιώκονται μέσω της εφαρμογής αυτόνομων προγραμμάτων δαπανών, συμπεριλαμβανομένου του ΜΑΑ. Αυτό σημαίνει ότι το ΜΑΑ πρέπει να μεταφράζει στο περιεχόμενό του τις απαιτήσεις που ισχύουν για το Ταμείο Ανάκαμψης, οι οποίες είναι η εξαίρεση, η χρονική διάρκεια και η οικονομική φύση των προβλεπόμενων μέτρων¹²¹. Το ΜΑΑ, όπως τροποποιήθηκε από το REPowerEU, πληροί αυτές τις προϋποθέσεις. Τα νέα μέτρα REPowerEU αντιμετωπίζουν την ενεργειακή κρίση, είναι χρονικά περιορισμένα και έχουν οικονομικό χαρακτήρα.

¹¹⁹ European Council, Meeting 24 and 25 March 2022, Conclusions. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2022-INIT/en/pdf>.

¹²⁰ European Commission, “REPowerEU Plan”, COM(2022) 230 final, Brussels 18.05.2022.

¹²¹ Council of the European Union, “Opinion of the Legal Service”, 9062/20, 24 June 2020, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9062-2020-COR-1/en/pdf>.

Η ενεργειακή ασφάλεια της Ένωσης είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση μιας επιτυχούς ανάκαμψης από την πανδημία. Πράγματι, η αύξηση των τιμών της ενέργειας μπορεί να επιβραδύνει την οικονομική ανάκαμψη. Ως εκ τούτου, η επιτυχής επιβολή των ενεργειακών στόχων θα συμβάλει στην επίτευξη των ορόσημων και των στόχων των τρεχόντων εθνικών σχεδίων ανάκαμψης. Τα νέα μέτρα που καλούνται να θεσπίσουν τα κ-μ πρέπει να στοχεύουν στη βελτίωση των ενεργειακών υποδομών και εγκαταστάσεων για την κάλυψη των άμεσων αναγκών ασφάλειας του εφοδιασμού, στην αντιμετώπιση εσωτερικών και διασυνοριακών συμφορήσεων στη μεταφορά ενέργειας, στις παρεμβάσεις στα κτήρια και στις κρίσιμες ενεργειακές υποδομές και στην αύξηση της παραγωγής καθαρής ενέργειας με την επιτάχυνση των ΑΠΕ. Επιπρόσθετα, το εργατικό δυναμικό θα πρέπει να επανεκπαιδευτεί προς την κατεύθυνση των πράσινων δεξιοτήτων.¹²²

Οι δράσεις που απαιτούνται για την προώθηση της ανεξαρτησίας και της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης δεν είναι εντελώς ασύμβατες με τους κλιματικούς στόχους της Ένωσης για το 2030 και το 2050. Το REPowerEU επιταχύνει τη διαδικασία για την επίτευξη των στόχων αυτών και την οικοδόμηση συνεργειών με τα τρέχοντα έργα. Πράγματι, η πρόταση REPowerEU συνάδει με το πνεύμα άλλων πρωτοβουλιών της Ένωσης για την ενίσχυση της ενεργειακής ανθεκτικότητας της Ένωσης, όπως η πρόταση της Επιτροπής «Fit for 55».¹²³

5.3.2 Χρηματοδότηση του REPowerEU: μεταξύ ευελιξίας και νέων εσόδων

Ο δεύτερος πυλώνας του REPowerEU είναι η δομή χρηματοδότησής της. Η σταδιακή εξάλειψη της εξάρτησης από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα απαιτεί τεράστιες επενδύσεις για τη βελτίωση της ευρωπαϊκής ενεργειακής υποδομής και την πρωτοπορία στην πράσινη μετάβαση. Για τον σκοπό αυτό, το REPowerEU στοχεύει στη συγκέντρωση πόρων για νέους στόχους και ορόσημα που σχετίζονται με την ενέργεια. Το χρηματοδοτικό κονδύλιο του προγράμματος θα χρηματοδοτηθεί από τρεις διαφορετικές πηγές χρηματοδότησης. Πρώτον, από τα έσοδα από τον πλειστηριασμό των δικαιωμάτων του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ). Δεύτερον, από την κινητοποίηση δανείων του NGEU. Τρίτον, τα κ-μ θα

¹²² European Commission, “REPowerEU chapters in recovery and resilience plans and amending Regulation (EU) 2021/1060, Regulation (EU) 2021/2115, Directive 2003/87/EC and Decision (EU) 2015/1814”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0231>.

¹²³ European Commission, “Fit for 55: delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0067>.

έχουν μεγαλύτερη ευελιξία να μεταφέρουν πόρους που τους έχουν διατεθεί στο πλαίσιο προγραμμάτων του Ταμείου Ανάκαμψης.

Όσον αφορά τον πρώτο τρόπο χρηματοδότησης, τα έσοδα που προέρχονται από το ΣΕΔΕ θα διατεθούν στα κ-μ με τη μορφή μη επιστρεπτέων ενισχύσεων. Αυτό σημαίνει ότι θα μπορούν να ζητήσουν πρόσθετη στήριξη με τη μορφή επιχορηγήσεων, που συνολικά θα ανέλθει στα 20 δισεκατομμύρια ευρώ. Για τον σκοπό αυτό, το REPowerEU τροποποιεί την οδηγία 2003/87/EK και την απόφαση 2015/1814, επιτρέποντας τον πλειστηριασμό των δικαιωμάτων που απελευθερώνονται από το αποθεματικό σταθερότητας της αγοράς έως ότου το συνολικό ποσό των εσόδων που θα προκύψουν από τους πλειστηριασμούς αυτούς φθάσει τα 20 δισεκατομμύρια ευρώ. Επίσης ο πλειστηριασμός δικαιωμάτων ΣΕΔΕ που προορίζονται για ΜΑΑ είναι προσωρινός, καθώς επιτρέπεται έως τις 31 Δεκεμβρίου 2026. Τα έσοδα που προκύπτουν από τον πλειστηριασμό αυτό, αντί να διατίθενται στο αποθεματικό για τη σταθερότητα της αγοράς, διατίθενται κατ' εξαίρεση για τη στήριξη μεταρρυθμίσεων και επενδύσεων που περιλαμβάνονται στο REPowerEU.¹²⁴

Ο δεύτερος τρόπος χρηματοδότησης του REPowerEU συνίσταται στην κινητοποίηση μη χρησιμοποιηθέντων δανείων στο πλαίσιο του NGEU. Η Επιτροπή εκτίμησε ότι, μέχρι εκείνη την περίοδο, 225 δισεκατομμύρια ευρώ εξακολουθούσαν να είναι διαθέσιμα στο πλαίσιο του ΜΑΑ.¹²⁵ Αυτό οφείλεται στο ότι ορισμένα κ-μ αιτήθηκαν μόνο επιχορηγήσεις για τα εθνικά τους σχέδια ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, ενώ απέφυγαν να αιτηθούν δάνεια του NGEU, καθώς αυτά συνοδεύονται από φιλόδοξα προγράμματα μεταρρυθμίσεων, που πιθανώς να αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην ψήφιση και εφαρμογή τους σε εθνικό επίπεδο.¹²⁶ Το REPowerEU αποσκοπεί στη διοχέτευση αυτών των αχρησιμοποίητων πόρων σε κ-μ που έχουν θέλουν να έχουν πρόσβαση σε αυτούς, όπως η Ιταλία και άλλα νότια και ανατολικά κράτη, λόγω της υψηλής υπερχρέωσης και των χαμηλών πιστοληπτικών τους αξιολογήσεων. Δηλαδή, είναι πιθανό να επωφεληθούν από φθηνότερο δανεισμό

¹²⁴ European Commission, “REPowerEU chapters in recovery and resilience plans and amending Regulation (EU) 2021/1060, Regulation (EU) 2021/2115, Directive 2003/87/EC and Decision (EU) 2015/1814. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0677>.

¹²⁵ European Commission, “REPowerEU Plan”, COM(2022) 230 final, Brussels 18.05.2022, 17. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0230>.

¹²⁶ Rosalba Famà, ‘REPowerEU: a European fiscal space beyond the pandemic’, *EU Law Analysis* (4 January 2023), <http://eulawanalysis.blogspot.com>.

από την ΕΕ σε σύγκριση με τα επιτόκια της αγοράς.¹²⁷ Για τον σκοπό αυτό, δόθηκε στα κ-μ περιορισμένη προθεσμία, για να εκφράσουν την προθυμία λήψης πρόσθετης δανειακής στήριξης, ώστε να παρουσιαστεί ένα σχέδιο ανακατανομής των πόρων από δάνεια που δεν έχουν ζητηθεί.

Ο τρίτος τρόπος χρηματοδότησης του REPowerEU είναι η ανακατεύθυνση άλλων κεφαλαίων για την επίτευξη των στόχων του. Δίνεται η δυνατότητα στα κ-μ να μεταφέρουν ένα ποσοστό των εθνικών κονδυλίων που τους αναλογούν από τα ταμεία συνοχής στο ΜΑΑ. Η πρόταση της Επιτροπής προβλέπει την εθελοντική μεταφορά έως και 12,5% της εθνικής κατανομής των κονδυλίων συνοχής που διέπονται από τον «Κανονισμό περί κοινών διατάξεων» και έως και 12,5% της αρχικής κατανομής στο πλαίσιο του κανονισμού για το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) για τη στήριξη δράσεων του REPowerEU. Κάθε κ-μ μπορεί να αποφασίσει να διαθέσει πιστώσεις ανάληψης υποχρεώσεων από αυτά τα κονδύλια για την επίτευξη νέων στόχων. Επιπλέον, η συμφωνία εγγυάται ότι τα κ-μ μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα αδιάθετα κονδύλια της Πολιτικής Συνοχής στο πλαίσιο της κατανομής 2014-2020 για να προικοδοτήσουν με άμεση στήριξη ευάλωτες οικογένειες και μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Αυτή η πρωτοβουλία ονομάζεται «Υποστήριξη Προσιτής Ενέργειας» (Supporting Affordable Energy – SAFE) και αποσκοπεί στην προστασία των πιο ευάλωτων από το αυξημένο ενεργειακό κόστος.¹²⁸ Έτσι, προσφέρεται μεγαλύτερη ευελιξία που συνδέεται με τα ταμεία συνοχής, καθώς επιτρέπει στην ΕΕ να συγχωνεύει πόρους σε ένα ενιαίο «καλάθι» και να τους χρησιμοποιεί για την αντιμετώπιση αναδυόμενων προτεραιοτήτων.

5.3.3 Η πολιτική του REPowerEU

5.4 Ανάλυση/αξιολόγηση της αντίδρασης της ΕΕ

Προκειμένου να αξιολογήσουμε την αντίδραση της ΕΕ στις επιπτώσεις της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, θέτουμε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, που αφορά τρία πεδία: περιβαλλοντική βιωσιμότητα, ενεργειακή ισότητα και κοινωνική δικαιοσύνη. Γίνεται προσπάθεια αποτύπωσης των μετατοπίσεων ή/και των επιταχύνσεων των κατεύθυνσης της πολιτικής, καθώς και επανεργηνείες του ρόλου

¹²⁷ Cinzia Alcidi and others, ‘Who will really benefit from the Next Generation EU funds?’ October 2020, CEPS, <https://www.ceps.eu/ceps-publications/who-will-really-benefit-from-the-next-generation-eu-funds/>.

¹²⁸ European Commission, Press Release ‘Commission welcomes political agreement on REPowerEU under the Recovery and Resilience Facility’, 14 December 2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7717.

ορισμένων τεχνολογιών και πολιτικών σε σχέση με την επίτευξη των στόχων της ενεργειακής πολιτικής, τόσο γενικά για την ΕΕ, όσο και για κάποια κ-μ της ξεχωριστά. Σημειώνεται ότι, παρά το γεγονός ότι το ΗΒ αποχώρησε από την ΕΕ, ενώ η Νορβηγία δεν ήταν ποτέ μέλος της, στην παρούσα εργασία αναφέρονται κάποιες από τις δράσεις τους, καθώς θεωρούνται ως βασικοί ενεργειακοί της εταίροι, οι οποίοι παίζουν σημαντικό ρόλο στη γενικότερη ενεργειακή πολιτική της Ένωσης.

5.4.1 Περιβαλλοντική βιωσιμότητα

Υπήρξαν πολλές αλλαγές πολιτικής που επηρεάζουν την προοπτική για περιβαλλοντική βιωσιμότητα και, ιδίως, την απαλλαγή από τις εκπομπές άνθρακα. Οι τρεις κύριες κατευθύνσεις της αειφόρου ενεργειακής πολιτικής είναι η ανάπτυξη καθαρών ενεργειακών εναλλακτικών λύσεων, η εξοικονόμηση ενέργειας μέσω της μείωσης της ζήτησης και τέλος, η σταδιακή κατάργηση της ενέργειας υψηλής περιεκτικότητας σε άνθρακα.¹³¹

5.4.1.1 Επιτάχυνση της καθαρής ενέργειας στην Ευρώπη

Οι μέχρι τώρα απαντήσεις ενισχύουν ρητά την έννοια της αλληλεξάρτησης και αλληλοσύνδεσης ενέργειας – ασφάλειας – κλίματος στην Ευρώπη.¹³² Δύο από τους τρεις πυλώνες του REPowerEU (η επιτάχυνση της καθαρής ενέργειας και η εξοικονόμηση ενέργειας) βασίζονται στη βιώσιμη ενέργεια. Όσον αφορά στην «επιτάχυνση μεταβάσεων στην καθαρή ενέργεια», η ΕΕ εκτιμά ότι οι ΑΠΕ θα αντικαταστήσουν 20 δισ. κυβικά μέτρα εισαγωγών φυσικού αερίου έως το τέλος του 2022.¹³³ Για την επίτευξη αυτού του στόχου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή: αύξησε τον στόχο για τις ΑΠΕ για το 2030 σε 45 % από 40 %, δεσμεύτηκε για διπλασιασμό της ηλιακής ενεργειακής ισχύος έως το 2025, ανακοίνωσε σύσταση Επιτροπής για την αντιμετώπιση των αργών και πολύπλοκων διαδικασιών αδειοδότησης για μεγάλα έργα ΑΠΕ, καθώς και μια σχετική τροπολογία, στην Οδηγία για τις ΑΠΕ, προκειμένου να αναγνωριστούν ως υπέρτερο δημόσιο συμφέρον. Συναφώς, θα υπάρξουν πρόσθετες επενδύσεις ύψους 29 δισ. ευρώ σε έργα ηλεκτρικής ενέργειας κοινού ενδιαφέροντος, όπως οι διασυνοριακές υποδομές διασυνδεδεμένων δικτύων,

¹³¹ Blondeel M., Bradshaw M., Kuzemko C., Bridge G., “The geopolitics of energy system transformation: a review”, *Geogr. Compass* 15 (7) (2021), e12580.

¹³² Kuzemko C., “The Energy Security-Climate Nexus”, *Palgrave Macmillan* (2013).

¹³³ Abettan S., Hieminga G., “Is REPowerEU too focused on renewables as a way to cut Russian gas?”, *Think Economic & Financial Analysis*, 10 March 2022, 2022. <https://think.ing.com/articles/is-repowereu-too-focused-on-renewables-as-a-way-to-cut-out-russian-gas>.

για την εξισορρόπηση των όλο και περισσότερο μεταβλητών δικτύων.¹³⁴ Μεμονωμένες χώρες έχουν επίσης ανακοινώσει μεγάλες αλλαγές: Η Γερμανία έχει δεσμευτεί για 100% ανανεώσιμη ηλεκτρική ενέργεια μέχρι το 2035. Η Δανία, η Ολλανδία, η Γαλλία, η Γερμανία και το ΗΒ ανακοίνωσαν επιτάχυνση της ανάπτυξης έργων ΑΠΕ.¹³⁵ Παράλληλα, η Νορβηγία και η Ιταλία ανακοίνωσαν νέα έργα αιολικών πάρκων. Εάν όλες αυτές οι πολιτικές για τις ΑΠΕ εφαρμοστούν με επιτυχία, αυτό υποδηλώνει ύπαρξη δυνατότητας και ευκαιρίας για ταχεία ανάπτυξη της ηλιακής και της αιολικής ενέργειας στην Ευρώπη, δηλαδή μια επιτάχυνση των υφιστάμενων καθαρών ενεργειών.¹³⁶

Οι αντλίες θερμότητας αναδεικνύονται ως μια άλλη τεχνολογία που κερδίζει έδαφος. Το REPowerEU δεσμεύεται για αυξημένη απεξάρτηση της θερμότητας από τις εκπομπές άνθρακα μέσω της ηλεκτρικής ενέργειας, με στόχο την εγκατάσταση 10 εκατομμυρίων νέων αντλιών θερμότητας την επόμενη πενταετία.¹³⁷ Η Γαλλία, η Δανία, το ΗΒ και η Ιταλία έχουν επίσης ανακοινώσει νέα πακέτα στήριξης για τις αντλίες θερμότητας.¹³⁸ Για κάποιες χώρες (Δανία, Κάτω Χώρες και Γερμανία), αυτό αποτελεί συνέχεια της υφιστάμενης πολιτικής κατεύθυνσης, αλλά για πολλούς άλλους η ηλεκτροδότηση της θερμότητας ήταν ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Το ΗΒ είναι ένα παράδειγμα. Η νέα της στρατηγική ωφελεί τον εξηλεκτρισμό, υιοθετώντας μηδενικό φόρο στις αντλίες θερμότητας, δρομολογώντας ένα πρόγραμμα «αναβάθμισης» για την ενθάρρυνση της μετάβασης από τους λέβητες φυσικού αερίου σε αντλίες θερμότητας, δημιουργώντας ένα επενδυτικό πρόγραμμα για βρετανικής κατασκευής αντλίες, και δεσμεύεται να αναπροσαρμόσει το κόστος των ενεργειακών λογαριασμών προκειμένου να ενθαρρύνει τον εξηλεκτρισμό.¹³⁹

¹³⁴ European Commission, “REPowerEU Plan”, COM(2022) 230 final,

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0230>.

¹³⁵ Rokke, “How Ukraine invasion is changing Europe’s energy plans, 30 May 2022”, *Forbes Online* (2022), <https://www.forbes.com/sites/nilsrokke/2022/05/30/how-ukraine-invasion-is-changing-europes-energy-plans/>.

¹³⁶ IRENA (International Renewable Energy Agency) (2021). “Renewables take lion’s share of global power additions in 2021”. *IRENA Press Release* (11 April 2021), <https://irena.org/newsroom/pressreleases/2022/Apr/Renewables-Take-Lions-Share-of-Global-Power-Additions-in-2021>.

¹³⁷ See note 134 above.

¹³⁸ De Clercq G., “France Ends Gas Heaters Subsidies, Boosts Heat Pump Bid to Cut Russia Reliance”, *Reuters Online* (16 March 2022) (2022), <https://www.reuters.com/world/europe/france-ends-gas-heaters-subsidies-boosts-heat-pumps-bid-cut-russia-reliance-2022-03-16/>.

¹³⁹ British Energy Security Strategy, *BEIS*, London, (26 April 2022) (2022), <https://www.gov.uk/government/publications/british-energy-security-strategy/british-energy-security-strategy>.

Ένα νέο σχέδιο επιτάχυνσης του υδρογόνου ως πηγή ενέργειας στο πλαίσιο του REPowerEU περιλαμβάνει τη δέσμευση για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων υποδομών, εγκαταστάσεων αποθήκευσης και λιμενικών δυνατοτήτων για ανανεώσιμο υδρογόνο. Εκτός από τα 5 εκατομμύρια τόνων που έχουν ήδη προγραμματιστεί, η Επιτροπή εκτιμά ότι επιπλέον 5 εκατομμύρια τόνοι ανανεώσιμου υδρογόνου μπορούν να αναπτυχθούν στην ΕΕ, ενώ παράλληλα 10 εκατομμύρια τόνοι δύναται να εισαχθούν από διάφορες πηγές. Σε επίπεδο χώρας, η Γερμανία έχει επιταχύνει την παραγωγή πράσινου υδρογόνου και τη συμφωνία εφοδιασμού της με την Αυστραλία, ενώ το ΗΒ στοχεύει στον διπλασιασμό της εγχώριας παραγωγής υδρογόνου σε 10GW έως το 2030.¹⁴⁰

Τέλος, στον δρόμο της επιτάχυνσης της παροχής καθαρής ενέργειας, θα πρέπει να αναφερθεί η πυρηνική ηλεκτρική ενέργεια, της οποίας η δυναμική έχει πλέον αυξηθεί σημαντικά. Το Βέλγιο ανακοίνωσε τη βραχυπρόθεσμη επέκταση των υφιστάμενων πυρηνικών εγκαταστάσεων ως μέσο απεξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο,¹⁴¹ ενώ η υποστήριξη του προέδρου Μακρόν για σημαντικές νέες πυρηνικές κατασκευές στη Γαλλία έχει λάβει περαιτέρω ώθηση.¹⁴² Το ΗΒ ανακοίνωσε ότι θα αναπτύξει οκτώ νέες πυρηνικές μονάδες, έτσι ώστε η πυρηνική ενέργεια να αποτελεί το 25 % της παροχής ηλεκτρικής ενέργειας έως το 2050.¹⁴³ Για τη Γαλλία και το ΗΒ πρόκειται για μια επιτάχυνση των υφιστάμενων πολιτικών κατευθύνσεων. Ωστόσο, αναμφισβήτητα, η συμπερίληψη της πυρηνικής ενέργειας (και του φυσικού αερίου) στην «πράσινη ταξινόμηση» της ΕΕ σηματοδοτεί μια πολιτική αλλαγή.

Μία κατ' εξουσιοδότηση πράξη της Επιτροπής, υποστήριξε ότι η πυρηνική ενέργεια πληροί τις προϋποθέσεις για επενδύσεις εάν δεν υπάρχει τεχνολογικά και οικονομικά εφικτή εναλλακτική λύση για τη μετάβαση στην απαλλαγή από τις εκπομπές άνθρακα. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε υπέρ της τροπολογίας των

¹⁴⁰ European Council. “Infographic - The REPowerEU plan explained”, <https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/repowereu/>.

¹⁴¹ Reuters, “Belgium on verge of delaying 2025 nuclear power exit”, *Reuters Online* (17 March 2022), (2022), <https://www.reuters.com/world/europe/belgium-poised-delay-2025-nuclear-power-exit-2022-03-17/>.

¹⁴² Lough & Mallet, “Macron bets on nuclear in carbon-neutrality push, announces new reactors”, *Reuters Online* (10 February 2022), (2022), <https://www.reuters.com/business/energy/macron-bets-nuclear-carbon-neutrality-push-announces-new-reactors-2022-02-10/>.

¹⁴³ British Energy Security Strategy, *BEIS* (26 April 2022), (2022), <https://www.gov.uk/government/publications/british-energy-security-strategy/british-energy-security-strategy>.

Ιούλιο του 2022, παρά την αντίθεση της Επιτροπής Περιβάλλοντος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου,¹⁴⁴ της Γερμανίας και διαφόρων ομάδων ευρωπαϊών νομοθετών.¹⁴⁵

Η πυρηνική ενέργεια παραμένει περιβαλλοντικά αμφιλεγόμενη. Καταρχάς παράγει τοξικά απόβλητα, των οποίων η μακροπρόθεσμη αποθήκευση είναι ένα σημαντικό ζήτημα. Η εξόρυξη ουρανίου μπορεί να είναι περιβαλλοντικά και κοινωνικά επιζήμια, ενώ δεν λειτουργεί καλά όταν τα επίπεδα νερού είναι χαμηλά και κάτω από ακραία θερμότητα. Επιπρόσθετα, οι νέες πυρηνικές κατασκευές είναι αρκετά κοστοβόρες δαπανηρές και χρονικά διαρκούν περισσότερο από το προγραμματισμένο. Ωστόσο, η νέα πυρηνική ενέργεια δεν φαίνεται να προσφέρει μια οδό για τη μείωση της εξάρτησης από τις ρωσικές εξαγωγές έως το 2027, ούτε είναι μια προσιτή πηγή ηλεκτρικής ενέργειας. Η ειρωνεία είναι ότι οι ευρωπαϊκές χώρες βασίζονται στις ρωσικές προμήθειες ουρανίου για τη λειτουργία των πυρηνικών τους εργοστασίων και αυτό προφανώς θα πρέπει να ληφθεί υπόψη. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί η αποτυχία καλής απόδοσης πολλών πυρηνικών αντιδραστήρων της Γαλλίας κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 2022, εν μέρει λόγω του χαμηλού επιπέδου ποσοτήτων νερού.¹⁴⁶

Συμπερασματικά, η πορεία προς την καθαρή ενέργεια αποτελεί έναν φαινομενικά ικανό τρόπο απεξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα που εργαλειοποιούνται από εξωτερικούς παράγοντες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι και οι ΗΠΑ έχουν επίσης χρησιμοποιήσει την ενεργειακή ασφάλεια ως δικαιολογία/αιτιολόγηση για πραγματοποίηση επενδύσεων στην καθαρή ενέργεια.¹⁴⁷ Οι ΑΠΕ και η πυρηνική ενέργεια θεωρούνται «εγχώριες» και ως εκ τούτου ενισχύουν την ανεξαρτησία. Αυτός ο επαναπροσανατολισμός φαίνεται να υποβαθμίζει τις προηγούμενες ανησυχίες ότι οι ΑΠΕ είναι λιγότερο αξιόπιστες και σταθερές, λόγω της εξάρτησης τους από τις καιρικές συνθήκες. Ωστόσο, θα πρέπει να υπάρξει ταυτόχρονα και μία μεγάλης κλίμακας στροφή προς την ανακύκλωση των υλικών που

¹⁴⁴ W. van Gaal, MEPs, experts criticise green label for gas and nuclear, *EU Observer Online*, (30th May 2022), (2022). <https://euobserver.com/green-economy/155087>.

¹⁴⁵ Abnett K., “Germany to reject EU green investment label for nuclear power”, *Reuters Online*, (16 May 2022), (2022). <https://www.reuters.com/business/germany-reject-eu-green-investment-label-nuclear-power-2022-05-16>.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Milman J., “Activists hail Biden’s use of security powers to boost clean energy”, *Guardian Online*, (7 June 2022), (2022). ISSN 0016-3287, <https://www.theguardian.com/us-news/2022/jun/07/biden-climate-change-defense-production-act>.

χρησιμοποιούνται για την κατασκευή των ΑΠΕ και αυτό αποτελεί μία από τις πολλές νέες προκλήσεις που καλείται να διαχειριστεί η ΕΕ.

5.4.1.2 Πολιτική εξοικονόμησης ενέργειας μέσω της μείωσης της ζήτησης

Όσον αφορά τον πυλώνα «εξοικονόμηση ενέργειας», το REPowerEU παρατηρεί ότι η ανάγκη πλέον είναι πιο μεγάλη από ποτέ και το επιχείρημα αυτό αντικατοπτρίζεται σε πολλές ακαδημαϊκές¹⁴⁸ και άλλες αναλύσεις.¹⁴⁹ Η Επιτροπή εκτιμά ότι η εξοικονόμηση ενέργειας θα συνεισφέρει το 14% των απαιτούμενων μειώσεων στις ρωσικές εισαγωγές φυσικού αερίου.¹⁵⁰ Αρχικά πρότεινε ότι ο στόχος της Οδηγίας 2030 για την Ενεργειακή Απόδοση θα έπρεπε να αυξηθεί από 9 σε 13% σε σύγκριση με τις προβλέψεις, ενώ προέβλεπε την προώθηση της βελτίωσης των κτηριακών εγκαταστάσεων μέσω καθορισμού ελάχιστων πρότυπων ενεργειακής απόδοσης. Σύμφωνα με το Κοινωνικό Ταμείο για το κλίμα της ΕΕ, τα έσοδα από το σύστημα εμπορίας εκπομπών της ΕΕ θα πρέπει να δαπανηθούν για την ενεργειακή απόδοση.¹⁵¹ Αρχικά δόθηκε έμφαση στη στρατηγική «Εξοικονόμηση ενέργειας στην ΕΕ» με μια βραχυπρόθεσμη αλλαγή συμπεριφοράς, που στόχευε να οδηγήσει σε μείωση κατά 5% της κατανάλωσης του φυσικού αερίου και του πετρελαίου.¹⁵²

Ωστόσο, παρατηρείται μια σχετική έλλειψη πολιτικών και επενδύσεων για τη στήριξη της ενεργειακής απόδοσης και της ενίσχυσης του δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας. Πέρα από την αναφορά σε νέες επενδύσεις στην ηλεκτρική διασύνδεση των Προγραμμάτων Κοινού Ενδιαφέροντος, τα ευρωπαϊκά προγράμματα επιτάχυνσης της ανάπτυξης των ΑΠΕ, δεν συνοδεύονται από πολλές λεπτομέρειες όσον αφορά την αποθήκευση ή σε πολιτικές απόκρισης στη ζήτηση. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς αν η Ευρώπη πρόκειται να πραγματοποιήσει αυτή τη μεγάλη στροφή προς τις

¹⁴⁸ Pustakova M., “Europe’s energy diplomacy in times of crisis”, *E3G Online* (29 April 2022), (2022), <https://www.e3g.org/news/europe-s-energy-diplomacy-in-times-of-crises-stronger-through-solidarity/>.

¹⁴⁹ IEA, “A 10-Point Plan to Reduce the European Union’s Reliance on Russian Natural Gas”, *IEA Online Fuel Report*, 2022.

¹⁵⁰ Abnett K., “Germany to reject EU green investment label for nuclear power”, *Reuters Online*, (16 May 2022), (2022). <https://www.reuters.com/business/germany-reject-eu-green-investment-label-nuclear-power-2022-05-16>.

¹⁵¹ Jack S., “Sizewell C nuclear power station: government to take 20% stake”, *BBC Online* 27th March 2022, 2022 <https://www.bbc.co.uk/news/business-60889001>.

¹⁵² European Commission, “EU Save Energy”, 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0240>.

ΑΠΕ, τότε οι εξελίξεις σε αυτόν τον τομέα γίνονται ακόμη πιο ζωτικής σημασίας προκειμένου να επιτευχθεί η επιτάχυνση της βιώσιμης μετάβασης.¹⁵³

Τον Ιούλιο του 2022, σε μια νέα προσπάθεια να δοθεί έμφαση στη μείωση της ζήτησης ως μέτρο ασφάλειας, όλα τα κ-μ της ΕΕ, εκτός από την Ουγγαρία, συμφώνησαν να μειώσουν τη ζήτηση φυσικού αερίου κατά 15%. Κάθε χώρα μπορεί να επιλέξει τον τρόπο με τον οποίο θα καταναείμει το φυσικό αέριο, εφόσον προφανώς προστατεύονται τα νοικοκυριά.¹⁵⁴ Παράλληλα, για να ληφθούν υπόψη οι διακοπές της πυρηνικής και της υδροηλεκτρικής ενέργειας κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, η Επιτροπή πρότεινε μια υποχρεωτική μείωση κατά 5% της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας στην περίοδο αιχμής από την 1η Δεκεμβρίου 2021 έως την 31η Μαρτίου 2022. Σε επίπεδο χώρας, παρά την καθυστερημένη αρχή, παρατηρήθηκε μια ανάπτυξη δραστηριοτήτων με στόχο την επιτάχυνση. Στα τέλη Ιουλίου του 2022, η Γερμανία δέσμευσε ένα σημαντικό ποσό ύψους 56,3 δισ. ευρώ για την επιτάχυνση της αναβάθμισης της ενεργειακής απόδοσης έως το 2026, διατυπώνοντας αυτή την πολιτική, όχι μόνο ως μείωση της εξάρτησης από το φυσικό αέριο και μείωση των εκπομπών, αλλά και ως «οικονομικό εκσυγχρονισμό».¹⁵⁵ Η Ιταλία, η Ιρλανδία, η Γαλλία και οι Κάτω Χώρες έχουν επίσης εισαγάγει νέες προγράμματα μείωσης της ζήτησης.

Η εστίαση της πολιτικής της Ευρώπης στη μείωση της ζήτησης για ρωσικές εισαγωγές υποδηλώνει έναν νέο τρόπο σκέψης σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια. Πάντοτε ο στόχος της ενεργειακής απόδοσης και ανεξαρτησίας υποστηρίζονταν από τους φόβους για το ενεργειακό όπλο που αναπτύσσουν ορισμένοι παραγωγοί ορυκτών καυσίμων, οι οποίοι θεωρούνταν ότι έχουν το πλεονέκτημα. Η ευρωπαϊκή πολιτική για την εξοικονόμηση ενέργειας εξακολουθεί να αντανακλά την παραδοσιακή επιθυμία για αύξηση της ανεξαρτησίας, ωστόσο εφαρμόζουν στην πραγματικότητα μια διαφορετική άποψη: ότι η μείωση της ζήτησης ορυκτών καυσίμων από τα καταναλωτικά έθνη μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε καταστάσεις σύγκρουσης για να προκληθεί ζημιά στον εξαγωγέα. Αυτή δεν είναι μια εντελώς νέα στρατηγική, καθώς

¹⁵³ Keysser L., Lenzen M., “1.5°C degrowth scenarios suggest the need for new mitigation pathways”, *Nat. Commun.* 12 (1) (2021) 2676.

¹⁵⁴ Kurmayer N., “Germany’s E177bn climate budget to focus on renovations”, *Euractiv News*, 2022, <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/germanys-e177bn-climate-budget-to-focus-on-renovations/>.

¹⁵⁵ Ibid.

η Δύση είχε αποκόψει το ιρανικό πετρέλαιο μετά την κρίση του 1979,¹⁵⁶ σε μεγαλύτερη κλίμακα και με πολύ μεγαλύτερες εσωτερικές δυσκολίες. Προφανώς, αναγνωρίζεται ότι τα έσοδα από τις πωλήσεις ορυκτών καυσίμων μπορούν να δαπανηθούν για την ενίσχυση των στρατιωτικών δυνάμεων της Ρωσίας, ενώ από την άλλη πλευρά η ρωσική επιθετικότητα συμβάλλει στη μακροπρόθεσμη πτώση της πιο πολύτιμης εξαγωγικής αγοράς της, δηλαδή παρατηρείται το φαινόμενο «μπούμερανγκ».¹⁵⁷ Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η Ευρώπη, αυτή τη φορά έχει πιο ανεπτυγμένες και οικονομικά προσιτές βιώσιμες ενεργειακές επιλογές, οι οποίες ήδη οδηγούν τη μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη μείωση της ζήτησης για όλα τα ορυκτά καύσιμα. Η διαμόρφωση της αγοράς του φυσικού αερίου είχε ως αποτέλεσμα αυξημένα έσοδα για τη Ρωσία βραχυπρόθεσμα,¹⁵⁸ αλλά η επίδραση στα ρωσικά έσοδα πετρελαίου ήταν αρνητικά.¹⁵⁹ Το βραχυπρόθεσμο οικονομικό κόστος για την ΕΕ είναι υψηλό, όσον αφορά το κόστος ζωής και τις πιθανές επιπτώσεις στη βιομηχανία. Ωστόσο, πιθανόν μακροπρόθεσμα να προκύψουν οικονομικά οφέλη από την ανάπτυξη βιώσιμης ενέργειας.

5.4.1.3 Σταδιακή κατάργηση των ορυκτών καυσίμων

Ο πόλεμος αναζωπύρωσε τις συζητήσεις σχετικά με τον ρόλο του φυσικού αερίου ως μεσοπρόθεσμου μεταβατικού καυσίμου, με ορισμένους να υποστηρίζουν ότι δημιούργησε συνθήκες για σταδιακή μείωση της εξάρτησης από αυτό.¹⁶⁰ Πράγματι, οι νέες καθαρές ενεργειακές πολιτικές, εάν εφαρμοστούν σωστά, θα σημαίνουν χαμηλότερη ζήτηση για το φυσικό αέριο μεσομακροπρόθεσμα, ενώ η ΕΕ προβλέπει τώρα ότι η ζήτηση φυσικού αερίου θα μειωθεί με ταχύτερο ρυθμό από ό,τι προβλέπεται στο πλαίσιο του προγράμματος «Fit for 55».¹⁶¹

Ωστόσο, βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, οι ευρωπαϊκές χώρες παραμένουν περισσότερο ή λιγότερο εξαρτημένες από το φυσικό αέριο και για αυτόν

¹⁵⁶ Van de Graaf T., “The ‘Oil weapon’ Reversed? Sanctions against Iran and U.S.-EU structural power”, *Middle East Policy* 20 (3) (2013): 145–163.

¹⁵⁷ Yergin D., “Europe no Longer Trusts Moscow’s Energy Brand”, *Financial Times*, 30th April 2022, <https://www.ft.com/content/ca41d977-210c-467a-8744-addba04ffb32>.

¹⁵⁸ Bradshaw M., Blondeel M., “The EU’s global scramble for gas”, *UKERC Online Blog*, 12th May 2022, 2022. <https://ukerc.ac.uk/news/the-eus-global-scramble-for-gas/>.

¹⁵⁹ Fattouh G., Economou A., “Russia’s invasion of Ukraine and oil market dynamics”, *Oxford Institute for Energy Studies*, 8 June 2022, 2022, <https://www.oxfordenergy.org/publications/russias-invasion-of-ukraine-and-oil-market-dynamics/>.

¹⁶⁰ P. de Pous, “Germany’s bold and ambitious 100% renewable power plan”, *E3G Online Blog* 8 April 2022, 2022. <https://www.e3g.org/news/germany-s-bold-and-ambitious-100-renewable-power-plan/>.

¹⁶¹ European Commission, “REPowerEU Plan”, COM(2022) 230 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0230>.

τον λόγο υφίσταται ο τρίτος πυλώνας του REPowerEU για τη «διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας». Η πρόθεση ότι τα νέα συστήματα ΥΦΑ και οι εισαγωγές φυσικού αερίου εκτός Ρωσίας θα παράσχουν 60 bcm μέχρι το τέλος του 2022 είχε ως αποτέλεσμα την αναζήτηση νέων προμηθευτών. Η ΕΕ επέκτεινε τις ήδη υφιστάμενες σχέσεις ΥΦΑ με τις ΗΠΑ, βρίσκεται σε συνομιλίες σύναψης στρατηγικών εταιρικών σχέσεων με το Κατάρ,¹⁶² την Αλγερία¹⁶³ και το Αζερμπαϊτζάν,¹⁶⁴ ενώ οι συζητήσεις αυτές επαναλαμβάνονται και σε επίπεδο χωρών. Η προθυμία της ΕΕ να πληρώσει ακριβά τις εισαγωγές ΥΦΑ, η συμπερίληψη του φυσικού αερίου στην πράσινη ταξινόμηση της ΕΕ, και η νέα ενεργειακή πλατφόρμα της ΕΕ, αποτελούν ενδείξεις του πόσο απελπισμένη είναι η Ευρώπη για την εξασφάλιση του βραχυπρόθεσμου εφοδιασμού με φυσικό αέριο. Το ίδιο ακριβώς αποτυπώνει και η νέα συμφωνία της Ουγγαρίας με την Gazprom εν μέσω πολέμου.¹⁶⁵

Για τη διαφοροποίηση των εισαγωγών στην Ευρώπη απαιτούνται νέες υποδομές φυσικού αερίου, όπως νέοι τερματικοί σταθμοί ΥΦΑ, αγωγοί και αποθήκες.¹⁶⁶ Η ΕΕ έχει σχέδια να επενδύσει σε τριάντα έργα φυσικού αερίου, ενώ το REPowerEU δεσμεύει 10 δισ. ευρώ για έργα κοινού ενδιαφέροντος για το φυσικό αέριο. Παράλληλα, η Γερμανία προορίζει 3 δισ. δολάρια για την κατασκευή πλωτών τερματικών σταθμών ΥΦΑ.¹⁶⁷ Οι επενδύσεις αυτές ενέχουν τον κίνδυνο να δεσμεύσουν επενδύσεις σε νέες υποδομές φυσικού αερίου που ευνοούν τη χρήση του και μεσοπρόθεσμα.¹⁶⁸ Η εστίαση στην εξασφάλιση βραχυπρόθεσμων προμηθειών φυσικού αερίου έχει σαν αποτέλεσμα την απουσία σημαντικών δεσμεύσεων για τον σχεδιασμό της σταδιακής κατάργησης της ενέργειας με υψηλές εκπομπές άνθρακα.¹⁶⁹

¹⁶² Bradshaw M., Blondeel M., “The EU’s global scramble for gas”, *UKERC Online Blog*, 12th May 2022, 2022. <https://ukerc.ac.uk/news/the-eus-global-scramble-for-gas/>.

¹⁶³ Bouckaert R., Dupont C., “Turning to Algeria to replace Russian gas: a false solution”, *GovTran Policy Brief*, May 2022, 2022 <https://www.govtran.eu/govtran-media/turning-to-algeria-to-replace-russian-gas-a-false-solution/>.

¹⁶⁴ Ibadoghlu G., “What the EU’s new gas deal with Azerbaijan could mean for Europe’s energy security”, *LSE Blog*, 3 August 2022, 2022 <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/08/03/what-the-eus-new-gas-deal-with-azerbaijan-could-mean-for-europes-energy-security/>.

¹⁶⁵ Preussen W., “Hungary signs new gas deal with Gazprom”, *Politico Online*, 31 August 2022, 2022. <https://www.politico.eu/article/hungary-signs-deal-with-gazprom-over-additional-gas/>.

¹⁶⁶ See note 164 above.

¹⁶⁷ Bordoff J., O’Sullivan M., “The New Energy Order: How Governments will Transform Energy”, *Foreign Affairs*, 2022, <https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/the-new-energy-order/>.

¹⁶⁸ Kemfert C., Prager F., Braunger I., Hoffart F.M., Bauers H., “The expansion of natural gas infrastructure puts energy transitions at risk”, *Nat. Energy* 7 (2022): 582–587.

¹⁶⁹ Koch M., P. de Pous, Fischer L., Medak B., “Flattening the gas demand curve: more security, lower cost”, *E3G Online*, 19 May 2022, <https://www.e3g.org/publications/flattening-the-gas-demand-curve/>.

Οι παραγωγοί φυσικού αερίου της Ευρώπης πρέπει να λάβουν διαφορετικές αποφάσεις. Η Ολλανδία έχει δεσμευτεί στη σταδιακή κατάργηση της παραγωγής φυσικού αερίου, αλλά η Νορβηγία έχει δεσμευτεί να βοηθήσει την ασφάλεια του φυσικού αερίου της Ευρώπης μέσω αύξηση της παραγωγής.¹⁷⁰ Παράλληλα, το ΗΒ αποφάσισε να εκδώσει 100 νέες άδειες για γεωτρήσεις πετρελαίου και αερίου στη Βόρεια Θάλασσα.¹⁷¹ Ωστόσο, όπως και με την πυρηνική ενέργεια, τα νέα κοιτάσματα φυσικού αερίου θα αργήσουν να δώσουν παραγωγή, επομένως δεν μπορούν να συνεισφέρουν άμεσα στον απεγκλωβισμό της Ευρώπης από τη Ρωσία.

Η εικόνα για τον άνθρακα είναι επίσης αρκετά περίπλοκη. Από τη μία πλευρά ο άνθρακας θεωρείται σε μεγάλο βαθμό ότι έχει αρχίσει να εξαντλείται στην Ευρώπη,¹⁷² ενώ η μέχρι τώρα ενεργειακή πολιτική, συμπεριλαμβανομένης της τιμολόγησης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, είναι αντίθετη με την επιστροφή του άνθρακα. Από την άλλη πλευρά, στο πλαίσιο της οικονομικής ανάκαμψης μετά την πανδημία, η παγκόσμια παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από άνθρακα το 2021 ξεπέρασε τα επίπεδα του 2019, και οι εκτιμήσεις για την παραγωγή άνθρακα αναθεωρούνται και πάλι προς τα πάνω μετά την έναρξη του πολέμου. Πράγματι, ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες επιστρέφουν, έστω και βραχυπρόθεσμα, στον άνθρακα.¹⁷³ Η Τσεχία, δεδομένου ότι το 90% του φυσικού αερίου της προέρχεται από τη Ρωσία, εξέτασε το ενδεχόμενο να μεταφέρει τον πρόσφατα συμφωνηθέν στόχο για τη σταδιακή κατάργηση του άνθρακα μετά το 2033. Η Γερμανία, το ΗΒ, η Αυστρία και οι Κάτω Χώρες έχουν όλες, προσωρινά, άρει τους περιορισμούς στην ηλεκτροπαραγωγή με καύση άνθρακα, διατηρώντας όμως τις ημερομηνίες στόχους για οριστική έξοδο.¹⁷⁴ Προφανώς η αυξημένη χρήση άνθρακα εντός και εκτός της ΕΕ προκαλεί προβλήματα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

¹⁷⁰ Duxbury C., “Norway’s Political Tussle Over New Gas Supplies”, *Politico Online*, 12 May 2022, <https://www.politico.eu/article/norway-political-tussle-new-gas-supplies/>.

¹⁷¹ British Energy Security Strategy, BEIS, London, 2022, 26 April 2022. <https://www.gov.uk/government/publications/british-energy-security-strategy/british-energy-security-strategy>.

¹⁷² International Energy Agency, “World Energy Outlook: Phasing Out Coal”, IEA, Paris, 2021. <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2021/phasing-out-coal>.

¹⁷³ Yergin D., “Europe no Longer Trusts Moscow’s Energy Brand”, *Financial Times*, 30th April 2022, 2022.

¹⁷⁴ France 24, “Dutch join Germany, Austria, in reverting to coal”, *France 24 Online*, 20th June 2022, <https://www.france24.com/en/live-news/20220620-dutch-join-germany-austria-in-reverting-to-coal>.

5.4.2 Ενεργειακή ισότητα

Η πολιτική αντίδραση της ΕΕ προκάλεσε σημαντικές επιπτώσεις στην ενεργειακή ισότητα και κυρίως στην οικονομική προσιτότητα και την πρόσβαση στην ενέργεια. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ενεργειακή αγορά είναι ένα από τα βασικά κομμάτια της παγκόσμιας ενεργειακής αγοράς, παρατηρούμε ότι οι επιπτώσεις της πολιτικής της ΕΕ επηρεάζει όχι μόνο τα κ-μ της, αλλά και πολλές άλλες χώρες σε όλον τον κόσμο και κυρίως τον Παγκόσμιο Νότο. Παρόλο που η υπάρχουν πολλές νέες πολιτικές για την προστασία των ευρωπαϊών καταναλωτών, η ευρωπαϊκή στρατηγική για τη μείωση των ρωσικών εισαγωγών έχει ασκήσει σημαντικές ανοδικές πιέσεις στις παγκόσμιες τιμές με σαφές δυναμικό για αύξηση των ανισοτήτων εντός της Ευρώπης και παγκοσμίως.

5.4.2.1 Ευρώπη

Το REPowerEU δίνει μεγάλη έμφαση στην αρχή ότι «η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη αποτελούν καθοριστικές αρχές της ευρωπαϊκής πράσινης συμφωνίας» και για αυτό προβλέπει ένα ευρύ φάσμα νέων μέτρων, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η εκτόξευση των λογαριασμών ενέργειας των νοικοκυριών και η κρίση του κόστους ζωής. Η πολιτική «εργαλειοθήκη» της ΕΕ περιλάμβανε αρχικά μέτρα όπως: προσωρινά έκτακτους φόρους στα κέρδη των ενεργειακών εταιρειών, ενεργειακές επιδοτήσεις και κουπόνια, φορολογικές μειώσεις, καθώς και μέτρα για την αποφυγή διακοπής ηλεκτρικού ρεύματος και φυσικού αερίου.¹⁷⁵ Προτάθηκε μία συνεισφορά αλληλεγγύης από τις εταιρείες πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθώς και ένα ανώτατο όριο στα έσοδα των εταιρειών που παράγουν ηλεκτρική ενέργεια με χαμηλό κόστος.

Επιπρόσθετα, πολλές δράσεις υλοποιήθηκαν και σε κρατικό επίπεδο. Η Πολωνία έχει παρέμβει αρκετές φορές για να στηρίξει τους καταναλωτές από τα τέλη του 2021.¹⁷⁶ Η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα ενέκριναν κανόνες για την

¹⁷⁵ European Commission, “Implementing the REPower EU Action Plan: Investment Needs, Hydrogen Accelerator and Achieving the Bio-methane Targets”, 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0230>.

¹⁷⁶ Lawson A., “Windfall taxes and an ‘anti-Putin shield’: how Europe is tackling energy crisis”, *Guardian Online*, 3rd May 2022, 2022. ISSN 0016-3287, <https://www.theguardian.com/business/2022/may/03/windfall-taxes-price-caps-and-vat-cuts-how-nations-are-addressing-europes-energy-crisis>.

επιβολή ανώτατων τιμών φυσικού αερίου.¹⁷⁷ Η Γαλλία περιόρισε την αύξηση των τελικών τιμών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, ενώ το Βέλγιο και το ΗΒ έχουν ψηφίσει διάφορα μέτρα για να βοηθήσουν τους καταναλωτές με τους λογαριασμούς ενέργειας.¹⁷⁸ Η Ρουμανία και η Γερμανία έχουν υποχρεώσει νομικά τους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας να μειώσουν τους λογαριασμούς για τους καταναλωτές, ενώ αρκετές χώρες σκέφτονται επιπρόσθετα μέτρα στήριξης των καταναλωτών μέσω έκτακτων φόρων στις εταιρείες ενέργειας σε μια προσπάθεια αναδιανομής μέρους των σημαντικών κερδών που αποκομίζουν.

Μέχρι τον Αύγουστο του 2022, οι κυβερνήσεις της ΕΕ είχαν δαπανήσει 280 δισεκατομμύρια ευρώ για να περιορίσουν το πλήγμα της ενεργειακής κρίσης,¹⁷⁹ ενώ σε αυτό πρέπει να προστεθεί και το γερμανικό πακέτο διάσωσης ύψους 65 δισεκατομμυρίων ευρώ που ανακοινώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2022.¹⁸⁰ Όλα αυτά υποδηλώνουν την αναγνώριση της επιδείνωσης των υφιστάμενων ασυμμετριών μεταξύ των συμφερόντων των ευάλωτων νοικοκυριών και των μεγάλων ενεργειακών εταιρειών, και υποδηλώνουν την ανάγκη αντιμετώπισης των ζητημάτων της οικονομικής προσιτότητας της ενέργειας και της πρόσβασης σε αυτήν.¹⁸¹ Οι παρεμβάσεις αυτές υποδηλώνουν έναν βαθμό δέσμευσης για την ενέργεια ισότητας, αλλά οι απαντήσεις της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής έχουν επίσης προκαλέσει άμεσα ζητήματα οικονομικής προσιτότητας. Τέτοια μέτρα βραχυπρόθεσμης ανακούφισης των καταναλωτών, δεν επιλύουν μακροπρόθεσμα ζητήματα οικονομικής προσιτότητας και πρόσβασης.¹⁸²

¹⁷⁷ Orihuela R., “Spain, Portugal approve gas cap in bold effort to tame price”, *Bloomberg UK Online*, 13th May 2022, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-13/spain-approves-cap-in-europe-s-boldest-effort-to-tame-gas-prices>.

¹⁷⁸ George S., “In face of soaring gas prices, UK urged to reconsider support for hydrogen”, *Edie News*, 24th May 2022, <https://www.edie.net/in-face-of-soaring-gas-prices-uk-government-urged-to-reconsider-support-for-blue-hydrogen/>.

¹⁷⁹ Sgaravatti G., Tagliapietra S., Zachman G., “National policies to shield consumers from rising energy prices”, *Bruegel Online*, 10 August 2022, <https://www.bruegel.org/dataset/national-policies-shield-consumers-rising-energy-prices>.

¹⁸⁰ DW, “Germany’s government agrees on €65 billion relief package amid soaring energy prices”, *DW Online*, 4 September 2022, <https://www.dw.com/en/germanys-government-agrees-on-65-billion-relief-package-amid-soaring-energy-prices/a-63013937>.

¹⁸¹ Kivimaa P., Brisbois M.-C., Jayaram D., Hakala E., Siddi M., “A socio-technical lens on security in sustainability transitions: future expectations for positive and negative security”, *Futures* 141 (2022), 102971. ISSN 0016-3287. <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/a-socio-technical-lens-on-security-in-sustainability-transitions->.

¹⁸² Mehleb R., Kallis G., Zografos C., “A discourse analysis of yellow-vest resistance against carbon taxes”, *Environ. Innov. Soc. Trans.* 40 (2021) (2021): 382–394.

Καλύτερες εναλλακτικές λύσεις, όπως είναι η ενεργειακή απόδοση, έχουν υποτιμηθεί. Αναμφισβήτητα, η εστίαση στην ενεργειακή απόδοση στο REPowerEU και σε άλλες δράσεις, ως μέθοδος μείωσης της ζήτησης φυσικού αερίου και διασφάλισης της ασφάλειας του εφοδιασμού, αποπροσανατολίζει από την ενεργειακή ισότητα. Μια μελετημένη, πανευρωπαϊκή επέκταση των προγραμμάτων οικιστικών και εμπορικών κτιρίων, θα προσέφερε αρκετά στην προστασία των πολιτών από τις υψηλές τιμές της ενέργειας και θα μείωνε την ανάγκη για μελλοντικές κοινωνικές δαπάνες. Η προσπάθεια μείωσης του κόστους ζωής μέσω πληρωμών, αντί για νέα εκτεταμένα προγράμματα ενεργειακής απόδοσης, είναι ένα άλλο παράδειγμα βραχυπρόθεσμης προσέγγισης και αντιμετώπισης.¹⁸³

5.4.2.2 Παγκόσμιος Νότος

Οι απαντήσεις της Ευρώπης δεν αφορούν, φυσικά, μόνο την Ευρώπη, καθώς η ευρωπαϊκή ενεργειακή αγορά είναι ένα από τα βασικά κομμάτια της παγκόσμιας ενεργειακής αγοράς. Τα ζητήματα ενεργειακής ισότητας βρίσκονται διαρκώς στο επίκεντρο των ζωτικών διαπραγματεύσεων της Σύμβασης – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Αλλαγή του Κλίματος. Τα δικαιώματα των αναπτυσσόμενων χωρών να αναπτυχθούν οικονομικά και να επεκτείνουν την πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή ενέργεια είναι εξίσου σημαντικά όσο και η μετάβαση σε καθαρή ενέργεια, ενώ πολλές αναπτυσσόμενες χώρες διατηρούν το δικαίωμα πρόσβασης στα δικά τους αποθέματα ορυκτών καυσίμων.

Ο αγώνας για το φυσικό αέριο έχει θέσει τις ευρωπαϊκές χώρες σε άμεση ανταγωνισμό για ΥΦΑ με άλλες αγορές, ιδίως στην Ασία και τη Λατινική Αμερική. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την πίεση στις οικονομίες που είναι εξαρτώμενες από τις εισαγωγές, ενώ παράλληλα αύξησε τις πιθανότητες για ελλείψεις στην ηλεκτρική ενέργεια καθώς και βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες αυξήσεις στις τιμές της ενέργειας, συχνά για εκείνους που μπορούν να το αντέξουν λιγότερο.¹⁸⁴

Οι ευρωπαϊκές δράσεις και ιδίως η ασυντόνιστη αναζήτηση αγορών ΥΦΑ, περιπλέκουν περαιτέρω τη σταδιακή κατάργηση των ορυκτών καυσίμων στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς δημιουργούνται κίνητρα, άμεσα ή έμμεσα, για

¹⁸³ Koch M., P. de Pous, Fischer L., Medak B., “Flattening the gas demand curve: more security, lower cost”, *E3G Online*, 19 May 2022,

<https://www.e3g.org/publications/flattening-the-gas-demand-curve/>

¹⁸⁴ Pustakova M., “Europe’s energy diplomacy in times of crisis”, *E3G Online*, (2022),

<https://www.e3g.org/news/europe-s-energy-diplomacy-in-times-of-crises-stronger-through-solidarity/>.

επενδύσεις σε άνθρακα, φυσικό αέριο και συναφείς αλυσίδες εφοδιασμού. Παρατηρείται το οξύμωρο στην προθυμία της ΕΕ να εισάγει αφρικανικό φυσικό αέριο, ενώ ταυτόχρονα αποθαρρύνει τις αφρικανικές χώρες να καίνε το δικό τους στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων της COP του ΟΗΕ.¹⁸⁵ Έτσι, υλοποιούνται πλέον ελάχιστες διεθνείς συνεργασίες για ΑΠΕ ή άλλες μορφές καθαρής ενέργειας,¹⁸⁶ ενώ η τάση της Ευρώπης να κινηθεί προς την εξάπλωση των ΑΠΕ και των ηλεκτρικών οχημάτων, πιθανότατα αυτό θα οδηγήσει σε περαιτέρω πιέσεις στις αλυσίδες εφοδιασμού και στη διαθεσιμότητα ζωτικών αγαθών.¹⁸⁷

Δεδομένου ότι γνωρίζουμε πλέον τα ποσοστά των αποθεμάτων των ορυκτών καυσίμων που θα πρέπει να παραμείνουν στο έδαφος για να επιτευχθεί ο στόχος του 1,5°C,¹⁸⁸ η πολιτική διαχείριση αυτής της διαδικασίας είναι ζωτικής σημασίας όχι μόνο σε ευρωπαϊκό, αλλά σε παγκόσμιο επίπεδο. Ωστόσο δημιουργείται θέμα παγκόσμιας ενεργειακής ισότητας, καθώς χώρες όπως η Νορβηγία και το ΗΒ, έχουν ήδη επωφεληθεί από την εξόρυξη ορυκτών καυσίμων. Αυτό, επίσης, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις δεσμεύσεις για επέκταση των γεωτρήσεων στη Βόρεια Θάλασσα από αυτές τις χώρες.¹⁸⁹ Τέτοιες πολιτικές, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων των COP μπορούν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τους ισχυρισμούς της ΕΕ ότι αποτελεί παράδειγμα πολιτικής και στρατηγικής για το κλίμα.

5.4.3 Κοινωνική δικαιοσύνη

Η ενέργεια είναι, φυσικά, βαθιά συνδεδεμένη με την κοινωνία και οι αποφάσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να διαχειρίζεται, και από ποιον, έχουν κατά καιρούς απασχολήσει τους υπεύθυνους χάραξης ενεργειακών πολιτικών.¹⁹⁰ Η ενεργειακή κοινωνική δικαιοσύνη φέρνει στο προσκήνιο ζητήματα άνισης πρόσβασης στη χάραξη ενεργειακής πολιτικής, ενώ η επανεστίαση στη

¹⁸⁵ Munshi N., Burkhardt P., Clowes W., “Europe’s Rush to Buy Africa’s Gas Draws Cries of Hypocrisy”, *Bloomberg*, 10 July 2022, <https://www.bnnbloomberg.ca/europe-s-rush-to-buy-africa-s-natural-gas-draws-cries-of-hypocrisy-1.1790149>.

¹⁸⁶ Pustakova M., “Europe’s energy diplomacy in times of crisis”, *E3G Online*, (2022), <https://www.e3g.org/news/europe-s-energy-diplomacy-in-times-of-crises-stronger-through-solidarity/>.

¹⁸⁷ Nicholls M., “Inflation Bites at the Battery Storage Bonanza”, *Energy Monitor*, 10 June 2022, <https://www.energymonitor.ai/tech/energy-storage/inflation-bites-at-the-battery-storage-bonanza/>.

¹⁸⁸ Welsby D., Price J., “UK oil and gas policy in a 1.5° world”, *UCL Policy Brief* (February 2022), https://www.ucl.ac.uk/bartlett/sustainable/sites/bartlett_sustainable/files/uk_oil_and_gas_in_a_1.5_degree_world_final_0.pdf.

¹⁸⁹ Pye S., Bradley S., Hughes N., Price J., Welsby D., Ekins P., “An equitable redistribution of unburnable carbon”, *Nat. Commun.* 11 (2020) 3968, <https://www.nature.com/articles/s41467-020-17679-3.pdf>.

¹⁹⁰ Johnstone P., Newell P., “Sustainability transitions and the state”, *Environ. Innov. Soc. Trans.* 27 (2018): 72–82.

γεωπολιτική ενεργειακή ασφάλεια οδηγεί στο συμπέρασμα ότι επωφελούνται και ενισχύονται τα «top-to-down» συστήματα διακυβέρνησης.

Ο τρόπος με τον οποίο πολιτικοποιήθηκε η ενέργεια σε αυτή την κρίση και οι συναφείς βραχυπρόθεσμες προσεγγίσεις και αναγωγικές λογικές που εφαρμόστηκαν, έχουν σε μεγάλο βαθμό εκτοπίσει τρόπους διαχείρισης της ενέργειας που έχουν πιο αποκεντρωμένο χαρακτήρα και οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να αναδιανείμουν δίκαια τον ενεργειακό πλούτο.¹⁹¹ Η ΕΕ είχε αναγνωρίσει ρητά τη σημασία της δίκαια κατανομημένης ενέργειας με τη συμπερίληψη του κεφαλαίου «Καθαρή ενέργεια για όλους» στη νομοθεσία του 2019. Ωστόσο, η πολιτική της τείνει να ενισχύσει τους δρώντες, τις προσεγγίσεις και τις τεχνολογίες μεγάλης κλίμακας, ενώ οι καταναλωτές, παρά το γεγονός ότι προστατεύονται μερικά με ανώτατα όρια τιμών και πληρωμές, επί της ουσίας δεν ενισχύονται μέσω της αποδοτικότητας.

Η κρίση αυτή ανέδειξε ακόμα περισσότερο το ερώτημα σχετικά με το ποιος κυβερνά και για λογαριασμό ποιου, στον τομέα της ενέργειας. Ο ρόλος του κράτους στην ενεργειακή διακυβέρνηση είναι εδώ και καιρό υπό αμφισβήτηση.¹⁹² Οι δεκαετίες του 1980 και 1990 ήταν προς την κατεύθυνση της ανάληψης σημαντικότερων ρόλων από τους φορείς της αγοράς της ενέργειας, όπως φαίνεται από την απελευθέρωση του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας και τη δέσμευση της ΕΕ για πολιτικές βασισμένες στην αγορά και στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού. Όμως η εικόνα είχε ήδη γίνει πιο ανάμεικτη μετά τις διαφωνίες για τη διαμετακόμιση φυσικού αερίου το 2006/2009, τις κινήσεις προς την κατεύθυνση της ενεργειακής «αλληλεγγύης» στην ΕΕ και τις πολιτικές των άμεσων επενδύσεων σε νέους αγωγούς φυσικού αερίου. Οι μετατοπίσεις αυτές επίσης ήταν εμφανείς και στις πρόσφατες συζητήσεις σχετικά με την ανάγκη κρατικής δράσης για την υποστήριξη βιώσιμων ενεργειακών μεταβάσεων.¹⁹³

Αναμφισβήτητα, η ευρωπαϊκή αντίδραση στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία δείχνουν μια σαφή επιτάχυνση αυτής της τάσης. Η ΕΕ έχει δεσμευτεί για

¹⁹¹ Kivimaa P., Brisbois M.-C., Jayaram D., Hakala E., Siddi M., “A socio-technical lens on security in sustainability transitions: future expectations for positive and negative security”, *Futures* 141 (2022), 102971. ISSN 0016-3287. <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/a-socio-technical-lens-on-security-in-sustainability-transitions->.

¹⁹² Bordoff J., O’Sullivan M., “The New Energy Order: How Governments will Transform Energy,” *Foreign Affairs*, 2022. July/August 2022.

¹⁹³ Kuzemko C., “Ideas, power & change: explaining EU-Russia energy relations”, *J. Eur. Publ. Policy* 21 (1) (2014): 58–75.

περαιτέρω δημόσια χρηματοδότηση της καθαρής ενέργειας, καθώς επίσης και για να παίξει ενεργό ρόλο στη διευκόλυνση των διαδικασιών αδειοδότησης για τις ΑΠΕ. Το νέο πρόγραμμα της Γερμανίας για το κλίμα ύψους 177 δισ. και το πρόγραμμα μετάβασης ύψους 200 δισ. ευρώ καταδεικνύουν την τάση για κρατικές επενδύσεις και για την ανακατανομή του κόστους και των οφελών της ενεργειακής μετάβασης στο εσωτερικό της χώρας. Το σχέδιο αναγέννηση της πυρηνικής ενέργειας στο ΗΒ και τη Γαλλία είναι επίσης δύσκολο να εγκαταλειφθεί. Η κυβέρνηση του ΗΒ σχεδιάζει να αναλάβει το 20% του πυρηνικού εργοστασίου Sizewell C για να επανεκκινήσει αυτό το σταματημένο έργο, ενώ στη Γαλλία συζητείται η πλήρης κρατικοποίηση της εταιρείας ενέργειας EDF (Électricité de France).¹⁹⁴

Η επιταχυνόμενη δέσμευση για κρατική παρέμβαση είναι πιο εμφανής στην αυξημένη πρακτική των κυβερνήσεων να ηγούνται στην παροχή προστασίας στους καταναλωτές ενέργειας κατά τη διάρκεια κρίσεων. Το REPowerEU αναγνωρίζει ανοιχτά ότι υπάρχει ανάγκη αναδιανομής των εσόδων από τα υψηλά κέρδη του ενεργειακού τομέα στους καταναλωτές για την ανακούφιση της κρίσης του κόστους ζωής. Ως εκ τούτου, προτάθηκε η εισαγωγή προσωρινών αλλαγών στους κανόνες της ΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις. Σχεδόν όλες οι ευρωπαϊκές χώρες παρεμβαίνουν ενεργά στις αγορές ενέργειας και εφαρμόζουν μέτρα για αναδιανομή των κερδών. Στα τέλη του Αυγούστου 2022, η ΕΕ ανακοίνωσε επίσης την πρόθεσή της να παρέμβει άμεσα στις αγορές ενέργειας,¹⁹⁵ ενώ τον Σεπτέμβριο, η Φινλανδία και η Σουηδία ανακοίνωσαν εγγυήσεις ρευστότητας για ενεργειακές εταιρείες.¹⁹⁶

Οι κρατικές παρεμβάσεις, αν και διατυπωμένες με προσωρινούς όρους, αποτελούν συνέχεια του ευρέος φάσματος κυβερνητικών αντιδράσεων στην κρίση της πανδημίας και έρχονται σε σαφή αντίθεση με την προσέγγιση λιτότητας της περιόδου μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση. Για να καταστεί δυνατή η αειφόρος αλλαγή σε επίπεδο οικονομίας, παγκοσμίως, θα πρέπει να υπάρξει ακόμα

¹⁹⁴ Ashurst, “The Ukraine Conflict: An Energy Reset?”, *Ashurst Online*, 12 April, 2022, <https://www.ashurst.com/en/insights/the-ukraine-conflict-an-energy-reset/>.

¹⁹⁵ Abnett K., “EU Sets Sights on Energy Market Reform and Prices Soar”, *Reuters News*, 30 August 2022, <https://www.reuters.com/business/energy/eu-sets-sights-energy-market-reform-prices-soar-2022-08-30/>.

¹⁹⁶ Mukherjee S., Lehto E., “Sweden, Finland Step in to Avert Lehman-like Situation for Power Companies”, *Reuters News*, 4 September 2022, <https://www.reuters.com/business/energy/sweden-offer-23-bln-liquidity-guarantees-energy-firms-2022-09-04/>.

μεγαλύτερος βαθμός κρατικής παρέμβασης και εξειδικευμένης πολιτικής.¹⁹⁷ Το ερώτημα παραμένει, ωστόσο, αν η επιστροφή του κράτους στην ευρωπαϊκή ενέργεια αποτελεί μία νέα νόρμα, και στην πράξη θα οδηγήσει σε μια πιο εξειδικευμένη πολιτική, ή πρόκειται για μια προσωρινή μετατόπιση μέχρι να υπάρξει επιστροφή σε μια πιο προσανατολισμένη στην αγορά «κανονικότητα».

Συμπεράσματα

Υφίστανται ορισμένα διλήμματα που είναι πολύ δύσκολο να επιλυθούν. Ενεργειακή ασφάλεια ή ενεργειακή ανεξαρτησία; Ταχεία ανάπτυξη των ασταθών συστημάτων ΑΠΕ ή διατήρηση των αποδοτικών ορυκτών καυσίμων για μεγάλο χρονικό διάστημα; Κυρίαρχη προτεραιότητα στην ενεργειακή πολιτική είναι η ενεργειακή ασφάλεια ή η οικονομία απαλλαγμένη από τις εκπομπές άνθρακα; Υιοθέτηση ολοκληρωμένων σχεδίων ή τομεακές στρατηγικές στην προσέγγιση της ενεργειακής πολιτικής;

Η ΕΕ είχε πάρει διάφορες πρωτοβουλίες οι οποίες θα οδηγούσαν στην ενίσχυση της ενεργειακής της ασφάλειας και στην άμβλυνση της εξάρτησης της από την ρωσική ενέργεια. Εντούτοις οι πρωτοβουλίες αυτές προέβλεπαν ένα περισσότερο μακροπρόθεσμο πλαίσιο, το οποίο έχει ανατραπεί δεδομένης της προσπάθειας της ΕΕ να περιορίσει άμεσα τις ρωσικές εισαγωγές ενέργειας.¹⁹⁸ Το σίγουρο είναι ότι, κυρίως μετά τη Συμφωνία του Παρισιού και την υιοθέτηση της ΕΠΣ, το ενεργειακό κόστος εκτινάχτηκε και αυξήθηκε ο βαθμός εξάρτησής του από τις εισαγωγές υδρογονανθράκων, ιδίως από τη Ρωσία, και υπό αυτές τις συνθήκες ήρθε η εισβολή στην Ουκρανία που φανέρωσε και επιδείνωσε την ενεργειακή κρίση, με έντονο αντίκτυπο στο φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια. Με σχετικά μικρό μερίδιο στις παγκόσμιες εκπομπές CO₂, η ΕΕ έχει αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο στη σωτηρία του πλανήτη από την υπερθέρμανση, ενώ παράλληλα έμεναν αδρανείς άλλοι σημαντικοί παράγοντες, όπως η Κίνα και Ινδία.

¹⁹⁷ Eckersley R., “The Green State: Rethinking democracy and sovereignty”, MIT Press, Massachusetts, 2004, <https://direct.mit.edu/books/book/2495/The-Green-StateRethinking-Democracy-and>.

¹⁹⁸ Lasse, B., “Russia's war on Ukraine: Implications for EU energy supply”. EPRS, European Parliamentary Research Service, 2022, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATA\(2022\)729281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATA(2022)729281_EN.pdf).

Οι κυρώσεις που υιοθέτησε η ΕΕ για την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, έβλαψαν τόσο την ΕΕ, όσο και τη Ρωσία, καθώς οδήγησαν σε πολύ υψηλές τιμές για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, με τις επιπτώσεις να είναι εμφανείς, τόσο στη βιομηχανία, όσο και στους πολίτες. Η πολύ περιορισμένη παγκόσμια προσφορά ΥΦΑ, πετρελαίου και άνθρακα οδήγησε σε πολύ υψηλές διεθνείς τιμές και είναι πολύ πιο δύσκολο (βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα) να βρεθούν βιώσιμες και αποδοτικές εναλλακτικές λύσεις εφοδιασμού για την ΕΕ. Μία πιθανή λύση θα μπορούσε να είναι το εισαγόμενο ή το εγχώρια παραγόμενο υδρογόνο, το οποίο θα μπορούσε να υποκαταστήσει το ρωσικό φυσικό αέριο, ενώ η επιτάχυνση της ανάπτυξης των ΑΠΕ μπορεί να μειώσει την εξάρτηση από τις εισαγωγές. Δυστυχώς όμως αυτό θα είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία, όταν η κρίση και οι επιπτώσεις της χτυπούσαν ήδη την ΕΕ και τους πολίτες της.

Μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, ο κόσμος φαίνεται να βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σημείο καμπής. Στον τομέα της οικονομίας οι ανησυχίες είναι τεράστιες και ο κίνδυνος για μια νέα κρίση είναι ξανά ορατός. Οι ακαδημαϊκοί έχουν καταγγείλει την επιστροφή της εποχής των πολέμων κατάκτησης, αλλά από την άλλη, χαιρετίζουν την ανανέωση και σύσφιξη ορισμένων διατλαντικών δεσμών. Οι χώρες επαναπροσδιορίζουν και προσαρμόζουν σχεδόν κάθε πτυχή της εξωτερικής τους πολιτικής, συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου, των αμυντικών δαπανών και των στρατιωτικών συμμαχιών. Προφανώς, αυτές οι δραματικές αλλαγές επηρέασαν το παγκόσμιο ενεργειακό σύστημα, βάζοντας το σε μία διαδικασία μεταμόρφωσης και προσαρμογής. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η επείγουσα ανάγκη μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα αναδιαμόρφωσε σταδιακά την παγκόσμια ενεργειακή τάξη. Τώρα, ως αποτέλεσμα του πολέμου στην Ουκρανία, η ενεργειακή ασφάλεια έχει επιστρέψει στο προσκήνιο και μαζί με την κλιματική αλλαγή, αποτελούν το κορυφαίο μέλημα των φορέων χάραξης πολιτικής. Μαζί, αυτές οι δύο προτεραιότητες είναι έτοιμες να αναδιαμορφώσουν τον εθνικό ενεργειακό σχεδιασμό, τις ροές του ενεργειακού εμπορίου και την ευρύτερη παγκόσμια οικονομία. Οι χώρες πιθανώς να στρέφουν όλο και περισσότερο το βλέμμα τους προς το εσωτερικό, δίνοντας προτεραιότητα στην εγχώρια παραγωγή ενέργειας και την περιφερειακή συνεργασία, ακόμη και όταν είναι ενταγμένες σε συνεργασίες και σχέδια που επιδιώκουν τη μετάβαση σε μηδενικές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Εάν οι χώρες υποχωρήσουν σε στρατηγικά ενεργειακά μπλοκ, η τάση πολλών δεκαετιών

προς μεγαλύτερη ενεργειακή διασύνδεση κινδυνεύει να δώσει τη θέση της σε μια εποχή ενεργειακού κατακερματισμού.

Εάν το «Fit for 55» της ΕΕ αντιπροσώπευε μια στροφή προς βαθύτερη εξέταση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης στην ενεργειακή πολιτική, οι απαντήσεις στην τρέχουσα κρίση αντιπροσωπεύουν μια σχετική μετατόπιση της πολιτικής εστίασης πίσω στη γεωπολιτική ασφάλεια του εφοδιασμού. Στο πλαίσιο αυτού του επαναπροσανατολισμού, ο εφοδιασμός με καθαρή ενέργεια αναδείχθηκε ως η καλύτερη λύση για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια μακροπρόθεσμα, όπως προκύπτει και από τις νέες δεσμεύσεις που αναλήφθηκαν. Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγούν και τα επιχειρήματα της έκθεσης του IRENA για το 2019 σχετικά με τα ενεργειακά συστήματα ΑΠΕ, όπου χαρακτηρίζονται ως γεωπολιτικά ασφαλέστερα.¹⁹⁹ Η ηλεκτρική ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές είναι επίσης μια πιο πρακτική οικονομική επιλογή τώρα, δεδομένου ότι οι τιμές έχουν μειωθεί δραστικά. Αυτός ο αναπροσανατολισμός και η ευρωπαϊκή πολιτική που εφαρμόστηκε οδήγησαν στην επιδείνωση της πρόσβασης και της οικονομικής προσιτότητας της ενέργειας. Ωστόσο, το γεγονός αυτό αύξησε έμμεσα το πολιτικό προφίλ των θεμάτων αυτών και οδήγησε σε εκτεταμένες νέες κοινωνικές πολιτικές με στόχο την ανακούφιση της πίεσης, και στην παροχή πολλών μακροπρόθεσμων οικονομικών λύσεων. Τέλος, οι ανησυχίες για τη βραχυπρόθεσμη ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού μπορεί να επεκτείνουν περαιτέρω τη χρήση άνθρακα και φυσικού αερίου και να συμβάλουν σε αυξανόμενη διεθνής ένταση γύρω από τις βιώσιμες μεταβάσεις, ακριβώς την κρίσιμη χρονική περίοδο όπου γίνεται αγώνας σε παγκόσμιο επίπεδο για την επίτευξη των στόχων της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Αλλαγή του Κλίματος (IPCC).

Αυτές οι ποικίλες και ακούσιες εντάσεις θα μπορούσαν κάλλιστα να ερμηνευθούν ως παραδείγματα εσωστρεφούς και βραχυπρόθεσμης σκέψης, αλλά και ως παραδείγματα προς μελέτη για παρόμοιες περιστάσεις όταν τα κράτη, και τα περιφερειακά διοικητικά όργανα όπως η ΕΕ, προσπαθούν να ανταποκριθούν στις αναπόφευκτες κρίσεις και συγκρούσεις. Θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο για τις ευρωπαϊκές χώρες να υποχωρήσουν μπροστά σε μια ξεκάθαρη επιθετικότητα στο

¹⁹⁹ IRENA, “Renewables take lion’s share of global power additions in 2021”, *IRENA Press Release* 11 April 2021, 2022, <https://irena.org/newsroom/pressreleases/2022/Apr/Renewables-Take-Lions-Share-of-Global-Power-Additions-in-2021>.

κατώφλι τους. Ενώ η Ευρώπη συνεχίζει να στέλνει σαφή και ισχυρά μηνύματα ότι έχει τα μέσα και τη διάθεση για να ξεπεράσει την κρίση, οι διαφορές στον βαθμό εξάρτησης των χωρών από τη ρωσική ενέργεια και οι εμπειρίες από τη διαχείριση της κρίσης, έχουν προκαλέσει σε ορισμένους το ερώτημα αν μπορεί να εμφανιστούν ρωγμές στο αφήγημα της ενιαίας ευρωπαϊκής οπτικής.²⁰⁰ Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι το ΗΒ και η Ουγγαρία έχουν αναπτύξει σχέδια έκτακτης ανάγκης της κρίσης που επιτρέπουν τη μείωση των ενεργειακών εξαγωγών,²⁰¹ και ότι η Ουγγαρία υπέγραψε νέα συμφωνία με την Gazprom,²⁰² η αλληλεγγύη σε σχέση με τη μείωση της ζήτησης φαίνεται να επικρατεί.

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι το αν αυτός ο επαναπροσανατολισμός στη γεωπολιτική ασφάλεια θα επιστρέψει στη βιώσιμη και δίκαιη μετάβαση πριν από την πρόκληση μεγάλης ζημιάς στην πορεία επίτευξης των στόχων. Υφίστανται ορισμένες βασικές μεταβλητές που θα παίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτό το ζήτημα. Η πρώτη έχει να κάνει με την ικανότητα της Ευρώπης να αναγνωρίζει έγκαιρα τις δυσλειτουργίες και να προσπαθεί να διαχειριστεί και να αντιμετωπίσει ορισμένες από τις επιπτώσεις των σημερινών πολιτικών της. Υπάρχουν ήδη σαφείς αντιδράσεις εντός της Ευρώπης. Η Φον ντερ Λάιεν έχει αναφέρει ήδη την ανάγκη της μη «οπισθοδρόμησης» στον άνθρακα, ενώ υπάρχουν αρκετές διαφωνίες για το αν το φυσικό αέριο θα πρέπει να συμπεριληφθεί στις πράσινες ταξινομήσεις και νομικές αμφισβητήσεις στην ταχεία προώθηση νέων έργων φυσικού αερίου. Η ΕΕ, θα πρέπει να αναγνωρίσουν και να «διαβάσουν» καλύτερα τα διεθνή αποτελέσματα των COP, προκειμένου να προσαρμόζεται ταχύτερα και πιο αποτελεσματικά στις όποιες νέες εξελίξεις.

Η δεύτερη ομάδα μεταβλητών εξαρτάται από το κατά πόσον η προβλεπόμενη μείωση της ζήτησης φυσικού αερίου στην ΕΕ μέσω της επιτάχυνσης της καθαρής ενέργειας και της εξοικονόμησης ενέργειας, και τυχόν χαμηλότερες εκπομπές που μπορεί να προκύψουν από τις προβλεπόμενες υφέσεις, μπορούν να αντισταθμίσουν τυχόν πρόσθετες εκπομπές, που συνδέονται με την παραγωγή της ηλεκτρικής

²⁰⁰ Wilson T., Dempsey H., Ralph O., “West Eases Russian Oil Curbs as Inflation and Energy Risks Mount”, *Financial Times*, 20 October 2021, <https://www.ft.com/content/333f7447-aed8-40d2-87e9-f8d289162707>.

²⁰¹ Spasic V., “Hungary to Ban Energy Exports”, *Balkan Green Energy News*, 2022, 14 July 2022, <https://balkangreenenergynews.com/hungary-to-ban-energy-exports/>.

²⁰² Preussen W., “Hungary signs new gas deal with Gazprom”, *Politico Online* 31 August 2022, 2022. <https://www.politico.eu/article/hungary-signs-deal-with-gazprom-over-additional-gas/>.

ενέργειας με καύση άνθρακα. Αυτό θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό και από τις καιρικές συνθήκες. Από την άποψη της ύφεσης και της μείωσης των εκπομπών είναι, ωστόσο, αξιοσημείωτο ότι ακόμη και υπό συνθήκες παγκόσμιου ενεργειακού λουκέτου οι εκπομπές που σχετίζονται με την ενέργεια μειώθηκαν μόνο κατά 5,8%.²⁰³

Το σίγουρο είναι ότι η αντιμετώπιση και διαχείριση της κρίσης, απαιτεί αλληλεγγύη που να συνοδεύεται από έναν ευρωπαϊκό και υπερκυβερνητικό συντονισμό, ενώ απαραίτητη θεωρείται και η ισχυρή υποστήριξη-συνεργασία με ξένους εταίρους (όπως οι ΗΠΑ). Προφανώς, η κρίση αναγκάζει την ΕΕ να χρησιμοποιήσει για κάποιο διάστημα όλους τους διαθέσιμους εγχώριους πόρους, όπως τα πυρηνικά και τα ορυκτά καύσιμα, ακόμη και αν αυτά έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Ωστόσο, θα πρέπει η ΕΕ να μην κάνει τα ίδια λάθη του παρελθόντος ή τουλάχιστον να προετοιμαστεί ώστε να μπορεί να διαχειριστεί εγκαίρως παρόμοιες καταστάσεις. Επομένως, είναι σημαντικό η ΕΕ να μην εξαρτηθεί υπερβολικά από την Κίνα και αυτό αφορά σε προϊόντα που απαιτούνται για την παραγωγή και ανάπτυξη συστημάτων ΑΠΕ, όπως οι ανεμογεννήτριες και οι ηλιακοί συλλέκτες. Η ίδια ανησυχία προκύπτει και από τις νέες σχέσεις της ΕΕ με το Αζερμπαϊτζάν, καθώς με το REPowerEU, ενισχύθηκε η διμερής σχέση της Ένωσης και ο βαθμός ενεργειακής της εξάρτησης από ένα κράτος που έχει ιστορικό δωροδοκίας και διαφθοράς στην Ευρώπη, ενώ παράλληλα διατηρεί πολύ ιδιαίτερες σχέσεις με Τουρκία και Ρωσία. Μάλιστα, σε ενδεχόμενη νέα σύρραξη Αρμενίας – Αζερμπαϊτζάν, η ΕΕ θα βρεθεί ξανά σε μία δύσκολη θέση, όπου τις αποφάσεις της και τη γενικότερη πολιτική της, πιθανώς να την επηρεάσει πάλι η ενεργειακή εξάρτηση από ένα τρίτο κράτος.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι η ΕΕ έχει μπροστά της τεράστιες προκλήσεις στις οποίες καλείται να βρει τρόπο αντιμετώπισης και διαχείρισης. Αναμφίβολα, το θεσμικό – οργανωτικό και δομολειτουργικό περιβάλλον της ΕΕ οριοθετείται μεν στη βάση των Συνθηκών και των κανονισμών λειτουργίας των οργάνων και τις διαθεσμικές και διοργανικές συμφωνίες, ωστόσο η πράξη είναι πολύ πιο σύνθετη και σαφώς διαφορετική. Θα πρέπει να αναζητούνται και να επιδιώκονται διαρκώς η ισορροπία μεταξύ οραμάτων και σκοπών της ΕΕ, η συνύπαρξη του διακυβερνητικού με το υπερεθνικό στοιχείο, καθώς και ο ισορροπημένος βαθμός

²⁰³ International Energy Agency, “Global energy review: emissions in 2020”, IEA, 2021, <https://www.iea.org/articles/global-energy-review-co2-emissions-in-2020>.

εκχώρησης κρατικής κυριαρχίας από τα κ-μ στην Ένωση. Απαραίτητη είναι η πρόβλεψη δικλείδων ασφαλείας και εγγυήσεων, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να αναδεικνύεται και να αποδεικνύεται στην πράξη η υπεροχή του δικαίου της ΕΕ έναντι του εθνικού δικαίου των κ-μ. Στη λήψη αποφάσεων θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη τα επιμέρους οργανωμένα κλαδικά ή/και αυτοδιοικητικά συμφέροντα και να επιδιώκεται η δημοκρατική συμμετοχή και η φωνή όλων των ευρωπαϊών πολιτών στην διαμόρφωση της πολιτικής της ΕΕ. Στην πράξη, καλείται η ΕΕ να εξισορροπεί τα εθνικά συμφέροντα των κ-μ, και οφείλει να δίνει άμεσες και έγκαιρες απαντήσεις σε κοινά προβλήματα και προκλήσεις μέσα από υπερεθνικές δομές, ώστε να προκύπτουν ουσιαστικές και αποτελεσματικές λύσεις, πάντα όμως σε συνάρτηση με τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και αναγκαιότητες στις διάφορες ιστορικές φάσεις και περιόδους. Απαιτείται στενότερη συνεργασία και η επιθυμητή κοινή ενεργειακή πολιτική πρέπει να είναι επωφελής για όλα τα κ-μ, με σεβασμό των εθνικών ενεργειακών επιλογών, βασιζόμενη στην αρχή της αλληλεγγύης.

Η τρέχουσα ενεργειακή κρίση που συνδέεται με την παράνομη εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, δεν θα είναι η τελευταία που θα αντιμετωπίσει η ΕΕ. Η κρίση αυτή και οι μόνιμες και αυξανόμενες προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής, προσφέρουν μια ευκαιρία για να προβληματιστούμε σχετικά με την ανάγκη θέσπισης ενός μηχανισμού που θα μοιάζει με τη NGEU και θα αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό της πολιτικής αρχιτεκτονικής της ΕΕ για τη συγκέντρωση πόρων, καθώς και για στρατηγικές πολιτικές και επενδύσεις. Η εξασφάλιση ενεργειακής ασφάλειας σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο περιβάλλον απαιτεί ευελιξία, ικανότητα προσαρμογής και αλλαγής. Η αποστολή της ΕΕ δεν είναι καθόλου εύκολη, καθώς τα πορίσματα των εκθέσεων για το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή αναδεικνύουν, μεταξύ άλλων, την ανεπάρκεια του διεθνούς συστήματος να εγδυθεί την προστασία του περιβάλλοντος, πολύ δε λιγότερο να προωθήσει ή ακόμη και να υποστηρίξει την αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με τη φύση και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Προφανώς όμως το πρόβλημα ξεπερνάει τα όρια του Ενεργειακού τομέα και του περιβάλλοντος, και επεκτείνεται σε όλες τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές πτυχές της ευρωπαϊκής πολιτικής. Η πολιτική για το περιβάλλον βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το ενοποιητικό εγχείρημα στην ΕΕ και σε μια αμφίδρομη σχέση με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, καθώς ταυτόχρονα εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο και εξαρτάται από αυτό, ενώ παράλληλα το συγκαθορίζει. Η ΕΕ

καλείται να δείχνει γρήγορα αντανακλαστικά σε οποιοδήποτε πρόβλημα και οποιαδήποτε πρόκληση εμφανιστεί.

Το σίγουρο είναι ότι πάντοτε θα υπάρχουν κρίσεις, οι οποίες θα μας αναγκάζουν να επανεξετάζουμε, να ξανασκεφτόμαστε και να επαναπροσδιορίζουμε την ανάπτυξη, τη διακυβέρνηση, την πολιτική, καθώς επίσης και την ίδια την ύπαρξη και εξέλιξη της ΕΕ, βασιζόμενοι όμως διαρκώς στις θεμελιώδεις αρχές και αξίες πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε η Ένωση από την ίδρυση της μέχρι και σήμερα. Άλλωστε, όπως ανέφερε και ο αρχιτέκτονας της ευρωπαϊκής ενοποίησης Ζαν Μονέ: «Τα προβλήματα που πρέπει να λύσουν οι χώρες μας δεν είναι τα ίδια με εκείνα του 1950. Αλλά η μέθοδος παραμένει η ίδια: η μεταφορά της εξουσίας σε κοινούς θεσμούς, η κυριαρχία της πλειοψηφίας και μια κοινή προσέγγιση για την εξεύρεση λύσης στα προβλήματα είναι η μόνη απάντηση στη σημερινή κατάσταση κρίσης που βιώνουμε».²⁰⁴

²⁰⁴ Monnet, Jean, “L’Europe et la nécessité”, Archives de la Fondation Jean Monnet pour l’Europe, (1974)

Συντομογραφίες/Αρτικόλεξα

Ελληνική Γλώσσα	
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΕΓΤΑΑ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΠΣ	Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία
ΕΣΕΑ	Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΗΒ	Ηνωμένο Βασίλειο
Κ – μ	Κράτη - μέλη
ΜΑΑ	Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας
ΣΕΔΕ	Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών
ΣΘ	Στρατηγικό Θεματολόγιο
ΥΦΑ	Υδροποιημένο Φυσικό Αέριο
Αγγλική Γλώσσα	
Bcm	Billion cubic meter (δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα)
EGD	European Green Deal
NGEU	Next Generation European Union

Βιβλιογραφία

- Belyi, A.V., “Transnational gas markets and Euro-Russian energy relations”, *Springer* (2016): 76-77.
- Benson, D., & Russel, D., “Patterns of EU energy policy outputs: Incrementalism or punctuated equilibrium?”, *West European Politics* (2015), 38, 185–205.
- Blondeel M., Bradshaw M., Kuzemko C., Bridge G., “The geopolitics of energy system transformation: a review”, *Geogr. Compass* 15 (7) (2021), e12580.
- Boasson, E. L., & Wettestad, J., “EU climate policy: Industry, policy interaction and external environment”, *Farnham:Ashgate* (2013): 14.
- Bocquillon, P., & Dobbels, M., “An elephant on the 13th floor of the Berlaymont? European Council and Commission relations in legislative agenda setting”, *Journal of European Public Policy* (2014), 21: 20–38.
- Bouzarovski S., Thomson H., Cornelis M., “Confronting energy poverty in Europe: a research and policy agenda”, *Energies* 14 (4) (2021) 858.
- Bridge, G., Barr, S., Bouzarovski, S., Bradshaw, M., Brown, E., Bulkeley, H., & Walker, G., “Energy and society: A critical perspective”, *Routledge* (2018).
- Chyong, C. K., Reiner, D., & Aggarwal, D., “Market power and long-term gas contracts: the case of Gazprom in Central and Eastern European Gas Markets”, *EPRG Working Paper 2115* (2021).
- Commission, “Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU) 2021/241 as regards REPowerEU chapters in recovery and resilience plans and amending Regulation (EU) 2021/1060, Regulation (EU) 2021/2115, Directive 2003/87/EC and Decision (EU) 2015/1814”, 2022/0164 (COD), Explanatory memorandum, 1, Brussels 18.05.2022.
- Cuperus, René and Cathelijn Padberg, “An Inter-institutional battle: who decides upon the EU’s future?, in: René Cuperus et al. (ed.), *The European Council’s Strategic Agenda. Setting the EU’s political priorities*”, *Clingendael Institute* (2019).

- Dreger, J., “The European Commission’s energy and climate policy. A climate for expertise?”, *Houndmills: Palgrave Macmillan* (2014): 3.
- Dupont C., “The EU’s collective securitisation of climate change”, *West Eur. Polit.* 42 (2) (2019): 369–390
- Eikeland, P. O. “The third internal energy market package: New power relations among member states, EU institutions and non-state actors”, *Journal of Common Market Studies* (2011), 49: 243–263.
- Fischer, S., & Geden, O., “Limits of an ‘Energy union’. Only pragmatic progress on EU energy market regulation expected in the coming months (SWP-comments 2015/C 28)”. *Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik*, (2015).
- Gorska, J.A., “Dealing with a Juggernaut: Analyzing Poland’s Policy Toward Russia, 1989-2009”, *Lexington Books* (2010): 107-114.
- Haaland Matla’ry, J., “Energy policy in the European Union”, *Houndmills: Macmillan* (1997).
- Henderson, J., “Gazprom in Europe—two ‘Anni Mirabiles’, but can it continue?”, *Oxford Institute for Energy Studies* (2018): 4.
- Högselius, P., “Red gas: Russia and the origins of European energy dependence”, *Springer*, (2012).
- Hooghe, L., & Marks, G., “Multi-level governance and European integration”, *Lanham: Rowman & Littlefield* (2001).
- Jacobs, Davis. “Renewable energy policy convergence in the EU. The evolution of feed-in tariffs in Germany, Spain and France”, *Farnham: Ashgate* (2012).
- Johnstone P., Newell P., “Sustainability transitions and the state”, *Environ. Innov. Soc. Trans.* 27 (2018): 72–82.
- Judge A., Maltby T., “European energy union? Caught between securitisation and riskification”, *Eur. J. Int. Sec.* 2 (2) (2017): 179–202.
- Kemfert C., Prager F., Braunger I., Hoffart F.M., Bauers H., “The expansion of natural gas infrastructure puts energy transitions at risk”, *Nat. Energy* 7 (2022): 582–587.

- Keysser L., Lenzen M., “1.5°C degrowth scenarios suggest the need for new mitigation pathways”, *Nat. Commun.* 12 (1) (2021) 2676.
- Kivimaa P., Brisbois M.-C., Jayaram D., Hakala E., Siddi M., “A socio-technical lens on security in sustainability transitions: future expectations for positive and negative security”, *Futures* 141 (2022), 102971. ISSN 0016-3287.
- Kuzemko, C., Goldthau, A. & Keating, M., “The global energy challenge: Environment, development and security”, *Bloomsbury Publishing* (2017): 1-3.
- Kuzemko C., “Ideas, power & change: explaining EU-Russia energy relations”, *J. Eur. Publ. Policy* 21 (1) (2014): 58–75.
- Kuzemko C., Keating M.F., Goldthau A., “The Global Energy Challenge”, *Palgrave Macmillan, London & New York* (2016).
- Kuzemko C., “Politicising UK energy: what speaking energy security can do”, *Policy Polit.* 42 (2) (2014): 259–274.
- Kuzemko C., “The Energy Security-Climate Nexus”, *Palgrave Macmillan* (2013).
- Leuffen, D., Rittberger, B., & Schimmelfennig, F., “Differentiated integration: Explaining variation in the European Union”, *Houndmills: Palgrave Macmillan* (2013): 45.
- Maltby, T., “European Union energy policy integration: A case of European Commission policy entrepreneurship and increasing supranationalism”, *Energy Policy* (2013), 55: 435–444.
- Mehleb R., Kallis G., Zografos C., “A discourse analysis of yellow-vest resistance against carbon taxes”, *Environ. Innov. Soc. Trans.* 40 (2021) (2021): 382–394.
- Moravcsik, A., & Schimmelfennig, F., “Liberal intergovernmentalism. In T. Diez & A. Wiener (Eds.), *European Integration Theory*, *Oxford University Press*, (2009): 70.
- Newell P., Geels F.W., Sovacool B., “Navigating tensions between rapid and just transitions”, *Environ. Res. Lett.* 17 (2022).

- Patterson J., Wyburn C., Westman L., Brisbois M.C., Milkoreit M., Jayaram D., “Political effects of emergency frames in sustainability”, *Nat. Sustain.* 4 (2021):
- Pirog, R., “Russian Oil and Gas Challenges”, *Congressional Research Service*, (2007): 15.
- Schäfer, David and Wolfgang Wessels, “Europäischer Rat, in: Werner Weidenfeld and Wolfgang Wessels (ed.), *Jahrbuch der Europäischen Integration 2014*”, *Baden-Baden: Nomos* (2014): 95.
- Siddi, M., “The role of power in EU–Russia energy relations: The interplay between markets and geopolitics”, *Europe-Asia Studies* (2018): 19.
- Solorio Sandoval, I., & Morata, F., “Introduction: The re-evolution of energy policy in Europe”, *Cheltenham: Edward Elgar* (2012): 3.
- Stern, J., Pirani, S. and Yafimava, K., “The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment”, *Oxford Institute for Energy Studies*, (2009): 5.
- Szulecki, K., & Westphal, K., “The cardinal sins of European energy policy: Non-Governance in an uncertain global landscape”, *Global Policy* (2014), 5(s1): 38–51.
- Thieme A., Galariotis I., “The European Council’s Strategic Agenda 2019-2024. Policy Brief. Issue 2020/03”. *European University Institute. School of Transnational Governance* (2020).
- Tosun, J., Biesenbender, S., Schulze, K., “Energy policy making in the EU. Building the Agenda”, *London: Springer* (2015).
- Van de Graaf T., “The ‘Oil weapon’ Reversed? Sanctions against Iran and U.S.-EU structural power”, *Middle East Policy* 20 (3) (2013): 145–163.
- Von Homeyer I., Oberthuer S., Jordan A., “EU climate and energy governance in times of crisis: towards a new agenda”, *J. Eur. Publ. Policy* 28 (7) (2021): 959–979.

Waever O., “Securitization and desecuritization”, in: Ronnie Lipschutz (Ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York (1995).

Wessels, Wolfgang, “The European Council”, *Basingstoke: Palgrave* (2016): 139.

Wettestad, J., Eikeland, P. O., & Nilsson, M., “EU climate and energy policy: A hesitant supranational turn”, *Global Environmental Politics*, (2012), 12(2): 67–86.

Youngs R., “Energy Security: Europe’s New Foreign Policy Challenge”, *Routledge* (2009).

Διαδικτυακές πηγές

Abettan S., Hieminga G., “Is REPowerEU too focused on renewables as a way to cut Russian gas?”, *Think Economic & Financial Analysis*, 10 March 2022, 2022. <https://think.ing.com/articles/is-repowereu-too-focused-on-renewables-as-a-way-to-cut-out-russian-gas>.

Abnett K., “EU Sets Sights on Energy Market Reform and Prices Soar”, *Reuters News*, 30 August 2022, <https://www.reuters.com/business/energy/eu-sets-sights-energy-market-reform-prices-soar-2022-08-30/>.

Abnett K., “Germany to reject EU green investment label for nuclear power”, *Reuters Online*, (16 May 2022), (2022). <https://www.reuters.com/business/germany-reject-eu-green-investment-label-nuclear-power-2022-05-16>.

Alvik S., “The Ukraine War will not Derail Europe’s Energy Transition”. DNV Report in *WorldPipelines* (2022), <https://www.worldpipelines.com/project-news/06042022/dnv-ukraine-war-will-not-derail-europes-energy-transition/>

Ashurst, “The Ukraine Conflict: An Energy Reset?”, *Ashurst Online*, 12 April, 2022, <https://www.ashurst.com/en/insights/the-ukraine-conflict-an-energy-reset/>.

Boehm L., (2022). “Russia’s war on Ukraine: Implications for EU energy supply”, *European Parliamentary Research Service*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATAG\(2022\)729281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATAG(2022)729281_EN.pdf), (accessed September 22, 2023).

- Bordoff J., O’Sullivan M., “The New Energy Order: How Governments will Transform Energy”, *Foreign Affairs*, 2022,
<https://www.enenergypolicy.columbia.edu/publications/the-new-energy-order/>.
- Bradshaw M., Blondeel M., “The EU’s global scramble for gas”, *UKERC Online Blog*, 2022. <https://ukerc.ac.uk/news/the-eus-global-scramble-for-gas/>.
- British Energy Security Strategy, BEIS, London, 2022, 26 April 2022.
<https://www.gov.uk/government/publications/british-energy-security-strategy/british-energy-security-strategy>.
- Cinzia Alcidi and others, ‘Who will really benefit from the Next Generation EU funds?’ October 2020, CEPS, <https://www.ceps.eu/ceps-publications/who-will-really-benefit-from-the-next-generation-eu-funds/>.
- Connolly Kate, “Nord Stream 1: Russia switches off gas pipelines citing maintenance”, *The Guardian* (31 August 2022),
<https://www.theguardian.com/business/2022/aug/31/nord-stream-1-russia-switches-off-gas-pipeline-citing-maintenance>, (accessed October 18 2023).
- Council of the European Union, “Opinion of the Legal Service”, 9062/20, 24 June 2020, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9062-2020-COR-1/en/pdf>.
- De Clercq G., “France Ends Gas Heaters Subsidies, Boosts Heat Pump Bid to Cut Russia Reliance”, *Reuters Online* (16 March 2022) (2022),
<https://www.reuters.com/world/europe/france-ends-gas-heaters-subsidies-boosts-heat-pumps-bid-cut-russia-reliance-2022-03-16/>.
- Duxbury C., “Norway’s Political Tussle Over New Gas Supplies”, *Politico Online*, 12 May 2022, 2022, <https://www.politico.eu/article/norway-political-tussle-new-gas-supplies/>.
- DW, “Germany’s government agrees on €65 billion relief package amid soaring energy prices”, *DW Online*, 4 September 2022,
<https://www.dw.com/en/germanys-government-agrees-on-65-billion-relief-package-amid-soaring-energy-prices/a-63013937>.
- Eckersley R., “The Green State: Rethinking democracy and sovereignty”, *MIT Press*, Massachusetts, 2004, <https://direct.mit.edu/books/book/2495/The-Green-StateRethinking-Democracy-and>.
- European Commission, “Communication from the Commission to the European Parliament and the Council- European Energy Security Strategy /*

COM/2014/0330 final */", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0330>

European Commission, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/russia_en, (accessed September 21, 2023).

European Commission, “Circular Economy”, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/circular-economy/#ceap>.

European Commission, “Commission welcomes political agreement on REPowerEU under the Recovery and Resilience Facility”, 14 December 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7717.

European Commission, “Communication from the commission to the European parliament and the council: European energy security strategy”, (2014). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52014DC0330>.

European Commission, “Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, REPowerEU Plan”, COM(2022) 230 final Brussels 18.05.2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0640>.

European Commission, “Delivering the European Green Deal”, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en.

European Commission, (2015). “Energy Union”, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1bd46c90-bdd4-11e4-bbe1-01aa75ed71a1.0001.03/DOC_1&format=PDF

European Commission, “EU External Energy Engagement in a Changing World”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022JC0023>.

European Commission, “Fit for 55: delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0067>.

European Commission, “Implementing the REPower EU Action Plan: Investment Needs, Hydrogen Accelerator and Achieving the Bio-methane Targets”, 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0230>.

European Commission, Press Release ‘Commission welcomes political agreement on REPowerEU under the Recovery and Resilience Facility’, 14 December 2022.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7717.

European Commission “Proposal concerning measures to safeguard the security of gas supply and Regulation (EC) n°715/2009 on conditions for access to natural gas transmission networks.”,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0135>.

European Commission, “Proposal for a Council Regulation Enhancing solidarity through better coordination of gas purchases, exchanges of gas across borders and reliable price benchmarks”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0549>.

European Commission, “Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regul. (EU) 2021/241 as regards REPowerEU chapters in recovery and resilience plans”, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7ec6d613-1687-11ee-806b-01aa75ed71a1/>.

European Commission, “REPowerEU chapters in recovery and resilience plans and amending Regulation (EU) 2021/1060, Regulation (EU) 2021/2115, Directive 2003/87/EC and Decision (EU) 2015/1814”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0231>.

European Commission, “REPowerEU Plan”, COM(2022) 230 final,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0230>.

European Commission, “Shaping Europe's digital future”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0067>.

European Commission, “The European Green Deal sets out how to make Europe the first climate-neutral continent by 2050, boosting the economy, improving people’s health and quality of life, caring for nature, and leaving no one behind”, Press release (Brussels, 11 December 2019).
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6691.

European Commission, “The Habitats Directive”,
https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/habitats-directive_en.

European Council, “A New Strategic Agenda 2019 – 2024”, 20 June 2019,
<https://www.consilium.europa.eu/media/39914/a-new-strategic-agenda-2019-2024-en.pdf>.

- European Council, “EU industrial policy”,
<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-industrial-policy>.
- European Council, “Informal meeting of the Heads of State or Government, Versailles Declaration”, 10-11 March 2022,
<https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>.
- European Council, Meeting 24 and 25 March 2022, Conclusions.
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2022-INIT/en/pdf>.
- European Council, “Russia’s aggression against Ukraine: EU adopts 6th package of sanctions”,
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-sixth-package-of-sanctions/>.
- European Commission, “Sanctions adopted following Russia’s military aggression against Ukraine”,
https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_el.
- European Council, “Russia’s war of aggression against Ukraine: EU adopts 9th package of economic and individual sanctions”,
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/12/16/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-9th-package-of-economic-and-individual-sanctions/>.
- European Council, “Russia’s war of aggression against Ukraine: EU adopts 11th package of economic and individual sanctions”,
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2023/06/23/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-11th-package-of-economic-and-individual-sanctions/>.
- European Parliament, “Farm to fork strategy”,
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20211014IPR14914/new-eu-farm-to-fork-strategy-to-make-our-food-healthier-and-more-sustainable>.
- Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy_2021/bloc-2c.html,
(accessed September 21, 2023).
- Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/energy-2023>,
(accessed September 21, 2023).

Fattouh G., Economou A., “Russia’s invasion of Ukraine and oil market dynamics”, Oxford Institute for Energy Studies, 8 June 2022, 2022, <https://www.oxfordenergy.org/publications/russias-invasion-of-ukraine-and-oil-market-dynamics/>.

Fetting C., “The European Green Deal”, ESDN Report, (2020), https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf.

France 24, “Dutch join Germany, Austria, in reverting to coal”, *France 24 Online*, 20th June 2022, <https://www.france24.com/en/live-news/20220620-dutch-join-germany-austria-in-reverting-to-coal>.

George S., “In face of soaring gas prices, UK urged to reconsider support for hydrogen”, *Edie News*, 24th May 2022, <https://www.edie.net/in-face-of-soaring-gas-prices-uk-government-urged-to-reconsider-support-for-blue-hydrogen/>.

Hensley B., Gammelgard-Larsen M.L., “Ukraine War: the new geopolitics of energy implications and implications for climate policy”, in: A Principles for Responsible Investment (PRI) Report, March 2022, (2022), <https://www.unpri.org/download?ac=16054>.

Ibadoghlu G., “What the EU’s new gas deal with Azerbaijan could mean for Europe’s energy security”, *LSE Blog*, 3 August 2022, 2022 <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2022/08/03/what-the-eus-new-gas-deal-with-azerbaijan-could-mean-for-europes-energy-security/>.

International Energy Agency, “A 10-Point Plan to Reduce the European Union’s Reliance on Russian Natural Gas. IEA Report”, <https://iea.blob.core.windows.net/assets/1af70a5f-9059-47b4-a2dd-1b479918f3cb/A10-PointPlanToReducetheEuropeanUnionsRelianceonRussianNaturalGas.pdf>.

International Energy Agency, “Gas Market and Russian Supply”, 2022, <https://www.iea.org/reports/russian-supplies-to-global-energy-markets/gas-market-and-russian-supply-2>.

International Energy Agency, “Global Energy Crisis. How the energy crisis started, how global energy markets are impacting our daily life and what governments are doing about it”, <https://www.iea.org/topics/global-energy-crisis> (accessed August 21, 2023).

International Energy Agency, “Global energy review: emissions in 2020”, *IEA*, 2021, <https://www.iea.org/articles/global-energy-review-co2-emissions-in-2020>.

International Energy Agency, “World Energy Outlook: Phasing Out Coal”, *IEA*, 2021. <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2021/phasing-out-coal>.

IPCC, “Climate change 2022: mitigation of climate change”, IPCC Online April 2022, 2022, 20 October 2021, <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-3/>.

IRENA (International Renewable Energy Agency) (2021). “Renewables take lion’s share of global power additions in 2021”. *IRENA Press Release* (11 April 2021), <https://irena.org/newsroom/pressreleases/2022/Apr/Renewables-Take-Lions-Share-of-Global-Power-Additions-in-2021>.

Jack S., “Sizewell C nuclear power station: government to take 20% stake”, *BBC Online*, 2022 <https://www.bbc.co.uk/news/business-60889001>.

Juncker, J. C., “My priorities”, (2014), <http://juncker.epp.eu/my-priorities>.

Kacper Szulecki, Severin Fischer, Anne Therese Gullberg & Oliver Sartor, “Shaping the ‘Energy Union’: between national positions and governance innovation in EU energy and climate policy”, *Climate Policy*, (2016), 16:5, 548-567, <https://doi.org/10.1080/14693062.2015.1135100>.

Kanellakis, M., Martinopoulos, G., & Zachariadis, T., “European energy policy—A review”. *Energy Policy*, 62, (2013). 1020–1030. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.08.008>.

Kivimaa P., Brisbois M.-C., Jayaram D., Hakala E., Siddi M., “A socio-technical lens on security in sustainability transitions: future expectations for positive and negative security”, *Futures* 141 (2022), 102971. ISSN 0016-3287.

<https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/a-socio-technical-lens-on-security-in-sustainability-transitions->.

Koch M., P. de Pous, Fischer L., Medak B., “Flattening the gas demand curve: more security, lower cost”, E3G Online, 19 May 2022,

<https://www.e3g.org/publications/flattening-the-gas-demand-curve/>.

Kolwezi P., de Atacama S.P., “Full Metal Jackpot: The Transition to Clean Energy will Mint New Commodity Superpowers”, *The Economist*, 26th March 2022,

<https://www.economist.com/finance-and-economics/2022/03/26/the-transition-to-clean-energy-will-mint-new-commodity-superpowers>.

Kurmayer N., “Germany’s E177bn climate budget to focus on renovations”, *Euractiv News*, 2022,

<https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/germanys-e177bn-climate-budget-to-focus-on-renovations/>

Kuzemco C., Blondeel M., Duport C., Brisbois M.C., “Russia’s war on Ukraine, European energy policy responses & implications for sustainable transformations”, *Energy Research & Social Science* (2022), Volume 93,

<https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102842>.

Lasse, B., “Russia's war on Ukraine: Implications for EU energy supply”. EPRS, European Parliamentary Research Service (2022),

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATAG\(2022\)729281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATAG(2022)729281_EN.pdf).

Lawson A., “Windfall taxes and an ‘anti-Putin shield’: how Europe is tackling energy crisis”, *Guardian Online*, 3rd May 2022, 2022. ISSN 0016-3287,

<https://www.theguardian.com/business/2022/may/03/windfall-taxes-price-caps-and-vat-cuts-how-nations-are-addressing-europes-energy-crisis>.

Lough & Mallet, “Macron bets on nuclear in carbon-neutrality push, announces new reactors”, *Reuters Online* (10 February 2022), (2022),

<https://www.reuters.com/business/energy/macron-bets-nuclear-carbon-neutrality-push-announces-new-reactors-2022-02-10/>.

Massimo Amato and others, “Towards a Mediterranean Community for Renewables. Building a new community process with the southern shore of the Mediterranean: Energy transition and geopolitics in the age of war ecology”. Groupe d’études géopolitiques (2022),

<https://geopolitique.eu/en/2022/11/28/towards-a-mediterranean-community-for-renewables/>.

Menon A., “Europe and the War: The Unity Engendered by Russia’s Invasion may not Last”, *UK in a changing Europe*, (26 April 2022). <https://ukandeu.ac.uk/europe-and-the-war-the-unity-engendered-by-russias-invasion-may-not-last/> (accessed October 12, 2023).

Milman J., “Activists hail Biden’s use of security powers to boost clean energy”, *Guardian Online*, (7 June 2022), (2022). ISSN 0016-3287, <https://www.theguardian.com/us-news/2022/jun/07/biden-climate-change-defense-production-act>.

Mukherjee S., Lehto E., “Sweden, Finland Step in to Avert Lehman-like Situation for Power Companies”, *Reuters News*, 4 September 2022, <https://www.reuters.com/business/energy/sweden-offer-23-bln-liquidity-guarantees-energy-firms-2022-09-04/>.

Munshi N., Burkhardt P., Clowes W., “Europe’s Rush to Buy Africa’s Gas Draws Cries of Hypocrisy”, *Bloomberg*, 10 July 2022, <https://www.bnnbloomberg.ca/europe-s-rush-to-buy-africa-s-natural-gas-draws-cries-of-hypocrisy-1.1790149>.

Nord Stream, <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/> (accessed September 11, 2023).

Official Journal of the European Union, L 042I, 23 February 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2022%3A042I%3ATOC>.

Official Journal of the European Union, L 50 - L 54, 25 February 2022, <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/02/25/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-imposes-sanctions-against-president>

[putin-and-foreign-minister-lavrov-and-adopts-wide-ranging-individual-and-economic-sanctions/](#).

Official Journal of the European Union, L 57, L 60, L 61, 28 February 2022.

[https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/02/28/eu-adopts-new-set-of-measures-to-respond-to-russia-s-military-aggression-against-ukraine/](#).

Official Journal of the European Union, L 059I, 25 February 2023. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2023:059I:TOC](#).

Official Journal of the European Union, L 81, L 82, 9 March 2022.

[https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/03/09/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-agrees-new-sectoral-measures-targeting-belarus-and-russia/](#).

Official Journal of the European Union, L 87I, 15 March 2022.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:087I:TOC](#).

Official Journal of the European Union, L 111, 8 April 2022.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ:L:2022:111:TOC](#).

Official Journal of the European Union, L 193, 21 July 2022. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2022:193:FULL](#).

Official Journal of the European Union, L 259I, 06 October 2022. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2022:259I:FULL](#).

Orihuela R., “Spain, Portugal approve gas cap in bold effort to tame price”, *Bloomberg UK Online*, 13th May 2022, [https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-13/spain-approves-cap-in-europe-s-boldest-effort-to-tame-gas-prices](#).

P. de Pous, “Germany’s bold and ambitious 100% renewable power plan”, *E3G Online Blog* 8 April 2022, 2022. [https://www.e3g.org/news/germany-s-bold-and-ambitious-100-renewable-power-plan/](#).

- Preussen W., “Hungary signs new gas deal with Gazprom”, *Politico Online*, 31 August 2022, 2022. <https://www.politico.eu/article/hungary-signs-deal-with-gazprom-over-additional-gas/>.
- Pustakova M., “Europe’s energy diplomacy in times of crisis”, *E3G Online*, (2022), <https://www.e3g.org/news/europe-s-energy-diplomacy-in-times-of-crises-stronger-through-solidarity/>.
- Pye S., Bradley S., Hughes N., Price J., Welsby D., Ekins P., “An equitable redistribution of unburnable carbon”, *Nat. Commun.* 11 (2020) (2020) 3968, <https://www.nature.com/articles/s41467-020-17679-3.pdf>.
- Rebecca Leber, “Europe can lead the way through an energy crisis without more fossil fuels”, *Vox* (26 March 2022). <https://www.vox.com/22983893/europe-us-lng-gas-russia-climate> (accessed September 1, 2023).
- Rebecca Ruiz and Justin Scheck, “In Nord Stream mystery, Baltic Seabed provides a nearly ideal crime scene”, *The New York Times* (26 December 2022), <https://www.nytimes.com/2022/12/26/world/europe/nordstream-pipeline-explosion-russia.html> (accessed October 18 2023).
- Reuters, “Belgium on verge of delaying 2025 nuclear power exit”, *Reuters Online* (17 March 2022), (2022), <https://www.reuters.com/world/europe/belgium-poised-delay-2025-nuclear-power-exit-2022-03-17/>.
- Rokke, “How Ukraine invasion is changing Europe’s energy plans, 30 May 2022”, *Forbes Online* (2022), <https://www.forbes.com/sites/nilsrokke/2022/05/30/how-ukraine-invasion-is-changing-europes-energy-plans/>.
- Rosalba Famà, ‘REPowerEU: a European fiscal space beyond the pandemic’, *EU Law Analysis* (4 January 2023), <http://eulawanalysis.blogspot.com>.
- Sgaravatti G., Tagliapietra S., Zachman G., “National policies to shield consumers from rising energy prices”, *Bruegel Online*, 10 August 2022, <https://www.bruegel.org/dataset/national-policies-shield-consumers-rising-energy-prices>.

- Simon, Frédéric. “EU Commission Unveils ‘European Green Deal’: The Key Points.”, *Euractiv* (12 Dec. 2019),
www.euractiv.com/section/energy-environment/news/eu-commission-unveils-european-green-deal-the-key-points.
- Spasic V., “Hungary to Ban Energy Exports”, *Balkan Green Energy News*, 2022, 14 July 2022, <https://balkangreenenergynews.com/hungary-to-ban-energy-exports/>.
- Tusk, D. “A united Europe can end Russia’s energy stranglehold”. *Financial Times*, (2014), <https://www.ft.com/content/91508464-c661-11e3-ba0e-00144feabdc0>, (accessed September 23, 2023).
- Tusk, D., “Donald Tusk w Brukseli o bezpieczeństwie energetycznym Europy”, (2014) <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/donald-tusk-w-brukseli-o-bezpieczenstwie-energetycznym-europy.html>, (accessed September 24, 2023).
- W. van Gaal, MEPs, experts criticise green label for gas and nuclear, *EU Observer Online*, (30th May 2022), (2022). <https://euobserver.com/green-economy/155087>.
- Welsby D., Price J., “UK oil and gas policy in a 1.5° world”, *UCL Policy Brief* (February 2022),
https://www.ucl.ac.uk/bartlett/sustainable/sites/bartlett_sustainable/files/uk_oil_and_gas_in_a_1.5_degree_world_final_0.pdf.
- Wilson T., Dempsey H., Ralph O., “West Eases Russian Oil Curbs as Inflation and Energy Risks Mount”, *Financial Times*, 20 October 2021, <https://www.ft.com/content/333f7447-aed8-40d2-87e9-f8d289162707>.
- Yergin D., “Europe no Longer Trusts Moscow’s Energy Brand”, *Financial Times*, 30th April 2022, 2022, <https://www.ft.com/content/ca41d977-210c-467a-8744-addba04ffb32>.